

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA POVIJEST

Domagoj Krtinić

**PERCEPCIJA TALIJANSKOG BOJIŠTA U HRVATSKOM
TISKU 1915. – 1918.**

Diplomski rad

Zagreb, ožujak 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA POVIJEST

PERCEPCIJA TALIJANSKOG BOJIŠTA U HRVATSKOM TISKU
1915. – 1918.

Diplomski rad

Mentor: dr. sc. Željko Holjevac

Diplomant: Domagoj Krtinić

Zagreb, ožujak 2018.

SADRŽAJ

UVOD	1
1. ITALIJA – OD NEUTRALNOSTI DO RATA	7
2. „ŠETNJA DO TRSTA“ – PRVA GODINA RATA	11
2.1. Prvi okršaji s Talijanima na Soči.....	11
2.2. Prva bitka na Soči.....	15
2.3. Druga bitka na Soči	17
2.4. Posljedice prvih bitaka	19
2.5. Treća i Četvrta bitka na Soči	21
3. PRVI USPJEH TALIJANA – PAD GORICE I POSLJEDICE	24
3.1. Peta bitka na Soči	25
3.2. Šesta bitka na Soči.....	26
3.3. Sedma bitka na Soči	30
3.4. Osmo bitka na Soči.....	31
3.5. Deveta bitka na Soči.....	33
4. „AVANTI SAVOIA!“ – TALIJANSKE OFENZIVE 1917	35
4.1. Deseta bitka na Soči i ofenziva na Mt. Ortigari	36
4.2. Jedanaesta bitka na Soči	42
5. CARSTVO UZVRAĆA UDARAC – ASIAGO, KOBARID I PIAVE	46
5.1. <i>Strafexpedition</i>	47
5.2. Ofenziva kod Kobarida i neuspjeh na Monte Grappi.....	51
5.3. Ofenziva na Piavi	61

6. „TAJ NAROD VJEČNE DJECE“ – PERCEPCIJA TALIJANSKE VOJSKE, DRŽAVE I NACIJE U TISKU	69
6.1. Talijanska vojska u očima tiska	69
6.2. Odlike neprijateljskog vojnika	72
6.3. Omalovažavanje nacije i države.....	75
6.4. Luigi Cadorna i neistine službenih izvještaja.....	78
6.5. Ratni zločini	80
6.6. Humor i satira.....	81
7. „GDJE JE TA MLADOST SADA?“ – AUSTROUGARSKI VOJNICI NA TALIJANSKOM BOJIŠTU	85
7.1. Život na Soči	85
7.2. Preživljavanje u Alpama	88
7.3. Posjet fronti	90
7.4. Opis borbi.....	93
7.5. <i>Post proelium</i>	95
8. SLOM AUSTROUGARSKE VOJSKE – VITTORIO VENETO	99
ZAKLJUČAK.....	106
LITERATURA	110

UVOD

Nakon što su narodi Europe živjeli u razmjerno mirnom razdoblju *belle epoque* i uživali u blagodatima gospodarskog, znanstvenog i kulturnog napretka, eurocentrični svjetski poredak suočio se sa svojom najvećom krizom 1914. godine. Sarajevski atentat doveo je do srpanjske krize koja je kulminirala globalnim sukobom dvaju suprotstavljena saveza različitih strateških interesa – Antante i Trojnog pakta (kasnije Centralnih sila). S jedne strane našle su se Rusko Carstvo – golema slavenska i većinski pravoslavna zemlja dinastije Romanov, Francuska Republika – država koju su mučili kronična stagnacija broja stanovnika i revanšizam s militarističkom Njemačkom i Ujedinjeno Kraljevstvo – carstvo koje je u ekspanziji njemačke mornarice i gospodarstva vidjelo prijetnju svojoj dominantnoj poziciji. Drugu stranu činile su Njemačko Carstvo – nastalo ujedinjenjem njemačkih država pod žezlom dinastije Hohenzollern kojom su dominirali interesi pruskih junkera i Austro-Ugarska Monarhija – konglomerat različitih nacija i zemlja koja je po svojoj prilici počela nalikovati na “bolesnika“ na Balkanu, a njihov nominalni saveznik Italija – mlado kraljevstvo s imperijalističkim ambicijama i teritorijalnim pretenzijama na Jadranu, jedina je od europskih sila koja je ostala izvan rata 1914.

Kraj prve godine sukoba donio je završetak manevarske faze vojnih operacija te se dogodilo ono što su obje strane htjele izbjeći: pozicijski i atricijski rat. Na zapadu, od Švicarske granice do La Mancha, njemačke su se armije upustile u beskrajni krug ofenziva i protuofenziva s Francuzima i Britanskim ekspedicijskim snagama (BEF) što je rezultiralo očajnom pat pozicijom obje strane. Istočna je fronta nudila više prostora za manevriranje njemačkih i austrougarskih trupa protiv naleta ruskog kolosa, a na jugoistočnoj fronti je mala, ali ratom iskušana Srbija priuštila Antanti dvije pobjede osramotivši austrougarsku vojsku. Svo ovo vrijeme, na zapadnim granicama Monarhije, Italija je čekala povoljan trenutak za ulazak u rat i ostvarenje svoje iredentističke politike. Potpisavši tajni Londonski ugovor u travnju 1915., obvezala se objaviti rat protiv dojučerašnjeg saveznika što je izazvalo burne i pozitivne reakcije kod gotovo svih naroda Monarhije (uključujući i Hrvate) koji su priželjkivali sukob kako bi porazili i kaznili perfidnu Italiju. Njezinim ulaskom u rat, otvorena je sporedna, ali nimalo manje krvava fronta Prvog svjetskog rata koja je sa svim svojim klimatskim i geografskim obilježjima bila paradoks unutar sebe. Južnim dijelom bojišta dominirala je rijeka Soča sa svojim klifovima, okružena kamenitim i brdovitim kršem na kojemu su temperature varirale do ekstrema pretvorivši praktički taj predio u pustinju. Na sjeveru je slika bila potpuno drugačija: vječni snijeg i led na visokim nadmorskim visinama

Julijskih i Karnijskih Alpa i Dolomita gdje je pogibija od snježne lavine bila vjerojatnija od neprijateljskog metka.

Naposljetku dolazimo i do teme ovog rada koji će svakako pobliže obraditi talijansko bojište. U hrvatskoj historiografiji tematika Prvog svjetskog rata nažalost nije zadobila potrebnu pažnju kao što je trenutno slučaj u stranim historiografijama koje su, potaknute obilježavanjem stogodišnjice sukoba, nanovo počele svoj pažnju skretati na to razdoblje. Stoga mi se činilo bitnim što sam se prihvatio ove teme budući da se talijanskim bojištem gotovo nitko nije bavio¹, a poglavito iz perspektive tadašnje hrvatske javnosti. Ukratko, koristeći se tiskom koji je tada izlazio, fokus mojeg istraživanja jest propagandni karakter brojnih reportaža, članaka, karikatura, satiričnih prikaza i službenih izvještaja austrougarskog glavnog stožera koji su se našli na stranicama novina, a čija je ultimativna svrha bila stvaranje pozitivne percepcije talijanskog bojišta kod čitateljstva. Glavne hipoteze koje sam postavio bile su: koliko su tadašnje informacije iz tiska odstupale od današnjih historiografskih činjenica i koji su dojam na čitatelja ostavili članci antitalijanske (vojska, vojnici, vođe, država i narod) i pro habsburške (život vojnika i detaljne reportaže bojeva) tematike. Slijedom toga, rad sam podijelio na četiri glavna dijela. U prvom sam se kroz nekoliko poglavlja osvrnuo na način na koji je hrvatski tisak pisao o talijanskim ofenzivama. Zatim se u drugom dijelu bavim austrougarskim ofenzivama koje su mi bile izvrstan primjer subjektivnog novinarstva. Treći dio se bavi općenitom slikom Talijana koja je bila plasirana kroz tisak. Nasuprot tome, zadnji dio obuhvaća niz reportaža o austrougarskim trupama kojima sam mogao rekonstruirati njihovu svakodnevicu (fizički rad, dužnosti, zabava, razbibriga, anegdote i ratovanje s Talijanima). Naposljetku, u izradi rada koristio sam se induktivnom i deduktivnom metodom te metodom sinteze i analize. U isto vrijeme sam se služio stručnom literaturom kako bih jasno povukao paralelu između faktografije i puke fikcije tj. propagande i cenzure te je zato rad strukturiran tako da su povijesne činjenice potpomognute novinskim člancima i obrnuto.

Kako je tisak i dalje bio najveća platforma preko koje se su se mogle dobiti informacije s bojišta, cenzura je bila logični korak svih zaraćenih strana. Kontrolirajući dotok informacija, država je nastojala filtrirati delikatne informacije (broj poginulih, tok ofenzive, gubitak teritorija) i tako djelovala na javno mnijenje. Primjerice, gubitak bitnog dijela fronte klasificirao se kao strateški uzmak, a poraz u bitci opravdao se informacijom da je neprijatelju zato nanesen golemi gubitak te će se izgubljeni teritorij ubrzo natrag osvojiti. U slučaju

¹ Danijel Tatić je nedavno izdao knjigu *Prvi svjetski rat – Talijansko bojište* u izdanju Despot Infinitusa (op.a.)

Austro-Ugarske Monarhije, formirana su dva tijela za cenzuru: za austrijski dio bio je zadužen Ratni ured za nadzor (*Kriegsüberwachungsamt*), a mađarski pandan bio je Vojni inspeksijski odbor (*Hadifelügyeleti Bizottság*). Habsburški vojni cenzori nisu, za razliku od njemačkih koji su održavali redovite press konferencije, u početku pokazivali spremnost da surađuju s novinama. Na negodovanje oko prestroge i pretjerane cenzure u 1914. bilo je arogantno odgovoreno da je dužnost naroda u ratu da zašuti i bude poslušan. U ratnoj je zoni Ured za ratnu štampu (*Kriegspressequartier*) upravljao s ratnim dopisnicima. Kasnije u ratu ovaj će ured biti zadužen za podizanje morala kod vojnika i civila, ali u ranoj fazi sukoba njegova je dužnost bila kontrolirati, a ne pomagati novinare u potrazi za vijestima.² Budući da je vojni vrh u ratnim zonama imao primat nad civilnim vlastima, spomenuti bi ured akreditirao određene reportere koji bi zatim imali pristup fronti, a zauzvrat se od njih očekivalo da svojim pisanjem ne šire defetizam i ne zastrašuju javnost ljudskim gubitcima. Tu shemu ćemo ponajbolje vidjeti u ovom radu preko raznih članaka kreativnih pompoznom tekstom i retorikom, a pogotovo u slučaju kada je vojska bila u kritičnoj situaciji. S obzirom da je u to vrijeme u hrvatskim zemljama izlazilo mnoštvo listova, odlučio sam se ograničiti na nekolicinu naslova jer bi obrađivanje više desetina njih (onih s većom i malom nakladom) utrošilo mnogo vremena, a i dobio bih puno redundantnih informacija. Stoga okosnicu ovog rada čine *Novosti*, *Jutarnji List*, *Obzor*, i *Ilustrovani List* o kojima slijedi nekoliko općenitih informacija.

Zakon o štampi iz 1907. je, dopustivši kolportažu, stvorio sve preduvjete za snažan prodor informativnog tiska. Prve naše isključivo informativne novine, koje se tiskaju “kao posao“ zbog stjecanja dobiti, je dnevnik *Novosti*.³ Ove novine izlaze u trenutku kada je javni prostor bio zagašen dnevnopolitičkim prepucavanjima, a većina tiskovina bila je usmjerena na propagiranje stranačkih stavova umjesto informiranja čitatelja o raznim sportskim, kulturnim, znanstvenim i globalnim političkim zbivanjima. *Novosti* su se trudile biti apolitične pa su svoj djelokrug izvještavanja proširile i na crnu kroniku, elementarne katastrofe, zanimljivosti iz svijeta, bitna događanja u gradu (Zagrebu) i pokrajini, gospodarske i poslovne vijesti. To je dovelo do toga da se stvorila razgranata mreža dopisnika koji su financijski opteretili list, a rješenje je bilo u tiskanju isplativih malih oglasa na zadnjim stranama novina. Iako su *Novosti* načelno podržavale tadašnju koalicijsku vlast, od 1909. počinju odmicati od koalicije jer je

² Watson, 242.

³ Božidar Novak, *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću* (Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2005.), 71.

njihov stvarni vlasnik banka Kronfeld i drug dobila od tadašnje vlade baruna Pavla Raucha koncesiju za iseljeničke poslove pa je to prolazno odlučilo političkim pravcem lista.⁴

U vrijeme kada su se *Novosti* već etablirale u javnom životu građana, 1912. počinje izlaziti *Jutarnji List* pod paskom Milutina Cihlara Nehajeva i Viktora Prosenika, a vlasnik i tiskar bio je Ignjat Granitz. Odmah u startu, list se predstavio kao pobornik čvrste unije s Ugarskom te uredništvo ističe da je list rodila potreba u času kad su duhovi izgubili mir, kad su se politička raspravljajanja izvrgla u licitaciju s radikalizmom.⁵ Do izlaženja *Jutarnjeg Lista*, ustalila se praksa financiranja novina preko malih oglasa pa ni *Jutarnji List* nije ostao imun na to. Ove novine su imale sličan sadržaj kao i *Novosti* (vijesti iz zemlje i svijeta, gospodarske vijesti i kulturni događaji) te su se ta dva lista u tandemu promaknula kao glavni informativni listovi Zagreba i okolice.

Jedan od najistaknutijih listova toga vremena bio je i *Obzor*. Počeo je izlaziti još 1860. godine, a zbog sukoba s vlastima morao je mijenjati sjedište, ali i ime – *Pozor*, *Novi Pozor*, *Zatočnik* i *Branik* da bi 1871. postao *Obzor*. Dvije najprominentnije figure koje su se okupljale oko tadašnjeg *Pozora* bili su Strossmayer i Franjo Rački koji je stvorio tip *Pozorovih* i kasnije *Obzorovih* uvodnika. To su opširne rasprave revijalnog značaja, promišljene, učene, krcate znanstvenim, pravnim i historijskim dokazima, ali nisu novinski članak.⁶ Do reforme lista dolazi s odobrenjem predsjednika Dioničke tiskare Šime Mazzure te se list prenamjenjuje u poludnevne novine, uspostavlja telefonsku dopisničku vezu sa svim većim gradovima monarhije, a posebice s Peštom budući da je to za Hrvate bio najvažniji politički centar države. Također, način uređivanja se isto mijenja. Više nema uvodnog članka na prvoj stranici, već prednost imaju veliki naslovi po kojima se unaprijed vidi sadržaj vijesti. Zbog tehničkog unaprjeđenja tiskare polažu se temelji za foto-reportažu, a list uvodi rubrike koje dotad nisu bile redovne u hrvatskom novinstvu kao sokolstvo, iza kojeg slijedi sport, te moda. Pod novim vodstvom list nastoji osvojiti čitatelje što obilnijim vijestima i raznolikim sadržajem, dašto, kultivirajući svoj tradicionalni feljton.⁷

Još jedan naslov proizašao iz Dioničke tiskare bio je *Ilustrovani list* koji je izvorno potekao iz popodnevnog izdanja *Obzora* i pod utjecajem Milivoja Dežmana koji uvodi foto-reportažu. Fotografija postaje nešto sasvim novo te *Obzor* dobiva ilustrirani tjedni prilog. Novinski se ilustrirani prilog pretvorio 1910. u novu seriju *Vijenca*, mješavinu književnog

⁴ Josip Horvat, *Povijest novinstva Hrvatske 1771-1939*. (Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2003.), 310.

⁵ Božidar Novak, *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću* (Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2005.), 73.

⁶ Josip Horvat, *Povijest novinstva Hrvatske 1771-1939*. (Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2003.), 175.

⁷ Isto, 299.

časopisa, obiteljskog zabavnika i informativnog mjesečnika, a svršio 1914. kao *Ilustrovani list*, kod nas prvi novinski tjednik s prevagom ilustracije nad tekstem.⁸ Za vrijeme rata, list je obilovao mnoštvom slika s fronte i reportažama s bojišta, imao je sekciju o „palim hrvatskim junacima“ i „odlikovanim hrvatskim junacima“, a uz to je imao i razne zabavne rubrike (*Svaštice*), viceve, satiru i male oglase. Na kraju rata, list se preimenovao u *Osvit*.

Kako sam se u svrhu pisanja ovog rada koristio s nekoliko stručnih naslova, temeljna knjiga koja mi je pomogla pri pisanju općenito se bavi s talijanskom frontom i to većinom iz talijanske perspektive. *The White War: Life and Death on the Italian Front 1915-1919*⁹, autora Marka Thompsona koji se u više od dvadeset poglavlja najprije osvrnuo na prve korake talijanskog imperijalizma u 19. stoljeću koji je doveo do određene manije za ekspanzijom i osjećaja nedovršenog ujedinjenja talijanske nacije. Autor također preispituje motive ulaska u rat i prati političke zakulisne igre talijanske visoke politike koja je kulminirala objavom rata. Zatim se detaljno obrađuju sve bitke na fronti, taktički ih se analizira te navode posljedice. Osim bitaka, posebna se pažnja pridaje običnom talijanskom vojniku i njegovoj ulozi u ratu i kolikom pritisku je bio izložen od strane vrhovne komande te kako su pojedini vojnici slijedom toga reagirali na konstantni strah od smrti, ali i teror vlastitih časnika (pisanje poezije, mentalna atrofija, pobuna, duhovna obnova, solidariziranje s neprijateljem i želja za mirom). Kako je rat napredovao, u knjizi se javlja zanimljiv motiv, a to je morbidno zagovaranje određenog kruga talijanske javnosti da je rat nužan za pročišćenje naroda čime ga priprema za buduće izazove.

Sljedeća knjiga koju sam uzeo kao relevantnu jest *Caporetto and the Isonzo Campaign: The Italian Front 1915-1918*¹⁰ čiji su autori, John Macdonald i Željko Cimprić, u ovom kratkom prikazu rata namijenjenom pretežito za poklonike vojne povijesti u jednostavnim crtama čitatelju predočili osnovne činjenice o tome kako je uopće došlo do rata, koji su bili motivi sukoba, a što ciljevi. Obrađuju se sve važne bitke u kratkim i informativnim crtama, a u sklopu tekstova nalazi se mnoštvo fotografija koje nam vizualno dočaravaju u kakvim su sve to uvjetima ratovali vojnici obiju strana. Naposljetku, knjiga je poprilično jednostavna za čitanje te predstavlja dobru podlogu za daljnje proučavanje te tematike.

S obzirom da knjiga Marka Thompsona piše iz talijanske perspektive, odlučio sam koristiti knjigu koja će pričati iz perspektive Austro-Ugarske. Alexander Watson u svojoj

⁸ Josip Horvat, *Povijest novinstva Hrvatske 1771-1939*. (Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2003.), 439.

⁹ Mark Thompson, *The White War: Life and Death on the Italian Front 1915-1919* (New York: Basic Books, 2010.)

¹⁰ John Macdonald i Željko Cimprić, *Caporetto and the Isonzo Campaign: The Italian Front 1915-1918* (Barnsley: Pen & Sword Military, 2015.)

knjizi *Ring of Steel: Germany and Austria-Hungary at War, 1914-1918*¹¹ odlučio je posvetiti se upravo istraživanju slabo obrađene povijesti rata s aspekta dviju članica Centralnih sila. Ono što je meni važno jest da knjiga sadrži podatke o austrougarskoj politici tijekom rata, teškoćama s kojima se država susretala kako je rat sve više odmicao i govori o mehanizmima koje je država poduzela kako bi ublažila posljedice krize morala, ekonomske blokade i lošim rezultatima na bojištima te kako je uspjela mobilizirati pučanstvo i industriju za moderni europski rat. Također se analiziraju pojedine odluke i secira uzrok sloma njemačke, a posljedično i austrougarske ratne mašinerije u završnoj godini rata.

Kako bih dobio opću sliku cijeloga rata, pomogla mi je knjiga Davida Stevenzona, *1914-1918.: Povijest Prvog svjetskog rata*¹². Stevenson u ovoj sintezi prati kompletni tok rata od političke korespondencije u srpnju 1914. i vodi nas kroz poglavlja o taktici, naoružanju, strategiji, pomorskoj blokadi, podmorničkom ratu, ekonomskoj mobilizaciji, unutarnjoj politici velikih sila te putu u iscrpljenost europskih sila, američkoj intervenciji i izlasku Rusije iz rata. Svaka od ovih tema puna je manje poznatih i zanimljivih informacija koje su rezultat autorovog rigoroznog istraživanja te se ova knjiga trenutno može smatrati najboljom o Prvom svjetskom ratu.

Za kraj, kao bitan pogled na rat s Italijom iz prve ruke u svrhu ovog rada poslužilo mi je kratko djelo *O ratu protiv Italije od feldmaršala Borojevića*¹³ u kojem Borojević nastoji prikazati sve talijanske ofenzive kao strateški propale pokušaje u ostvarenju teritorijalnih pretenzija usprkos brojčanoj superiornosti i vatrenoj nadmoći. Ovo djelo nastalo je kao odgovor Talijanima koji su na svjetskoj pozornici forsirali svoju verziju događaja gdje su zapravo oni, „slabiji po broju i po sredstvima“, uspjeli bez pomoći Antante slomiti kompletnu austrougarsku vojsku.

¹¹ Alexander Watson, *Ring of Steel: Germany and Austria-Hungary at War, 1914-1918* (London: Penguin Books, 2015.)

¹² David Stevenson, *1914-1918.: Povijest Prvog svjetskog rata* (Zagreb: Fraktura, 2014.)

¹³ Svetozar Borojević, *O ratu protiv Italije od feldmaršala Borojevića* (Ljubljana: Adriaticus, 1923.)

1. ITALIJA – OD NEUTRALNOSTI DO RATA

Kao što je već navedeno, Italija bila jedina od europskih sila koja nije ušla u rat u ljeto 1914. iako je bila članica Trojnog saveza. Taj savez Italije, Njemačke i Austro-Ugarske iz 1882. nije obvezivao Talijane da sudjeluju u napadu na Srbiju jer su smatrali da je to obrambeni pakt, a osobito i stoga što ih njihovi saveznici prethodno nisu konzultirali. Iz perspektive Rima, najveći neprijatelj bila je zapravo Austro-Ugarska,¹⁴ a njezina talijanska manjina od oko 800.000 ljudi bila je prioritet talijanskih radikalnih nacionalista koji su smatrali da je cijela država “neiskupljena“ dokle god njihovi zemljaci žive van granica. Ali nisu svi Talijani bili radikalni nacionalisti. Zemlja je tada bila podijeljena na industrijski i moderni sjever i agrarni i pretežito nepismeni jug u kojemu siromašni seljaci nisu imali interesa niti razumijevanja za agresivne namjere krupnih industrijalaca, aristokrata i inteligencije. Italija kao takva nije mogla samostalno vojno poraziti Austro-Ugarsku, a pripadnost Trojnom savezu ipak joj je jamčio određenu stabilnost i sigurnost. No, početak svjetskog rata određene interesne skupine dočekale su kao najbolju priliku za ostvarenje konačnog ujedinjenja nacije, a u tome su presudnu ulogu imala dva prominentna političara: premijer Antonio Salandra i ministar vanjskih poslova Sidney Sonnino.

Kao najmlađa europska sila, Italija je kao i Njemačka stigla na svjetsku scenu u trenutku kada je gotovo dovršena kolonijalna raspodjela, ali se za razliku od Njemačke morala zadovoljiti s mrvicama u Africi usprkos velikim ambicijama. Pod mandatima premijera Crispija, germanofila kojemu je uzor bio Bismarck, Italija se zbližila s Njemačkim Carstvom i između ostaloga, došla u sukob s Francuskom oko Tunisa. Crispijeva želja bila je stvoriti od Italije kolonijalnu velesilu, ali su se te nade rasplinule nakon katastrofe kod Adwe 1896. (tek 40 godina poslije, Talijani će se osvetiti za poraz). Nakon Crispijeva odlaska iz politike, prazninu je popunio Giovanni Giolitti čiji je mandat od 1900. do 1914. bilo razdoblje gospodarskog i socijalnog napretka, ali i skupog rata protiv Osmanskog Carstva za vlast nad Libijom. Nakon što je Giolitti srušen s vlasti početkom 1914., on samostalno predlaže da na njegovo mjesto dođe Antonio Salandra, jer je vjerovao da je to samo kratki *interregnum* te da će se ubrzo vratiti na poziciju premijera kao što se to događalo i ranije. No, kontrolirati Salandru bilo je lakše reći nego učiniti, budući da taj odvjetnik iz Puglie nije bio submisivni političar za kakvog ga je Giolitti smatrao nego je odlučio mimo parlamenta pokrenuti sve raspoložive mehanizme kako bi Italiju odvuкао u rat i ostvario njezine iredentističke težnje.

¹⁴ Stevenson, 190.

Nakon atentata u Sarajevu, talijanski premijer nije obraćao posebnu pozornost na taj događaj nego se koncentrirao na domaća pitanja. Kako se kriza zahuktavala, Austro-Ugarska i Njemačka nisu tretirale Italiju kao svoju ravnopravnu saveznicu, već su ju izostavile sa svih konzultacija u Beču i Berlinu, uključujući i sastanke na kojem je Wilhelm II. dao austrougarskoj famozni bjanko ček i na kojem se formulirao ultimatum Beogradu. Budući da je Trojni savez smatrala striktno obrambenim savezom i Austro-Ugarsku etiketirala kao agresora, vlada u Rimu je neposredno prije objave rata Srbiji, u Beč poslala zahtjev za aktivacijom klauzule Trojnog saveza u kojoj stoji da se svaka teritorijalna akvizicija na Balkanu od strane Austro-Ugarske mora sankcionirati tako da Austro-Ugarska kompenzira Italiji potencijalnu promjenu ravnoteže moći na tom prostoru dajući joj dio svojeg teritorija na zapadu što bi stvorilo *status quo* u regiji. Beč je to glatko odbio budući da je rat tek počeo, a očekivao se i brz svršetak kampanje u Srbiji. Također, smatralo se da će Italija svejedno dati potporu svojim saveznicama na temelju prethodnih dogovora glavnih načelnika stožera svih triju armija. Naime, prije dolaska Cadorne, talijanski načelnik stožera bio je general Alberto Polio, koji je bio žestoki pobornik Trojnog saveza te imao bliske veze s njemačkim i austrougarskim časničkim kadrom. Prema dogovoru, u situaciji kada bi Njemačka bila napadnuta od strane Francuske, Italija se obvezala da će u Njemačku poslati velik broj snaga kako bi vezala što više francuskih trupa. No, njegova smrt nastupila je u najgore moguće vrijeme za Centralne sile – 1. srpnja 1914.

Već u kolovozu, Salandra otvara diplomatske kanale s Antantom smatrajući da mu oni mogu ponuditi veći plijen, ali su pregovori prekinuti sve do svršetka bitke na Marni jer je postojala bojazan da će Njemačka brzo poraziti Francusku. Ubrzo nakon toga počinje i intenzivna korespondencija s Bečom i Berlinom čije vojske nisu uspjele munjevito poraziti neprijatelje pa su tražile Talijane da ulaskom u rat oslabe pritisak na njihovim bojištima. Salandra i njegov novi ministar vanjskih poslova Sonnino, koji je zamijenio preminulog San Giuliana, odlučili su kalkulirati i čekati povoljan rasplet situacije na fronti i optimalne ponude obiju strana. Kako se situacija na bojištu mijenjala tako se mijenjao diplomatski kurs talijanske diplomacije koja je ipak bila realna u pogledu da je Antanta u boljoj poziciji da zadovolji njihove teritorijalne apetite.

No, iako je diplomatska igra bila važna za ulazak Italije u sukob, veliku ulogu odigrao je gorljivi intervencionizam jednog malog, ali glasnog dijela populacije koji je kroz razne skupove, agitacije i novine (prvenstveno *Corriere della Serra*) lobirao za objavu rata Austro-Ugarskoj (ali ne i Njemačkoj). Kao glavnu metu napada, intervencionisti su uzeli vođu oporbe Giolittija i obilježili ga kao glavnog državnog neprijatelja, a glavna figura te struje bio je

tadašnja svjetska superzvijezda Gabrielle D'Annunzio, karizmatični pisac i pjesnik. Najpoznatiji Talijan toga vremena pobjegao je još 1910. zbog ogromnih dugova u Francusku gdje je kao i u Italiji nastavio svoj život plejboja. Prilika da se vrati ukazala mu se kada mu je francuska vlada odlučila otplatiti dugove koje je imao kod kreditora u Parizu i poslala ga zajedno sa ostacima talijanske dobrovoljačke brigade natrag u Italiju da agitira za intervenciju. Stigavši u Genovu u ožujku 1915., D'Annunzio je održao prvi od svojih govora prepunih prizemne retorike i kićenosti u kojem je pozivao narod da se duhovno pripremi za rat, a u naknadnim govorima galvanizirao je javnost napadajući neutralističke političare i potičući puk na fizički obračun sa svima koji se ne slažu s ulaskom u rat.

S druge strane, u isto je vrijeme Salandra muku mučio sa svojom političkom igrom. Ako ne uđe ubrzo u rat, zbog ekspedicije na Dardanelima i poraza Osmanlija mogao bio koštati Italiju dijela tog kolača, a činilo se da je i Austro-Ugarska na rubu poraza. Naposljetku on i Sonnino krajem veljače predaju Antanti svoje zahtjeve za ulazak u rat: Talijanska nagrada za ulazak u rat na strani Saveznika bi trebao biti južni Tirol do Brenera; Trst i Gorica; Istra; Dalmacija i većina otoka; Valona (Vlora), u Albaniji (koja bi trebala postati „mala neutralizirana muslimanska autonomna država“), i Dodekanezi, između Grčke i Turske, koje je Italija već bila okupirala. Obala južno od Boke Kotorske bi trebala biti „neutralizirana“. Prihvaćanje talijanskih interesa u ravnoteži moći na Mediteranu bi trebalo biti ispoštovano. Italija bi trebala dobiti teritorij Osmanskog Carstva ako se ono raspadne. Također je htjela britanski ratni zajam od 50 milijuna funti i ratnu odštetu.¹⁵ Kada su Centralne sile saznale za to, Njemačka je izvršila pritisak na Beč da ponudi Italiji dovoljno da ostane izvan rata pa je Sonninu najprije ponuđen Trentino (Trident) i povlačenje granice na Soči (ali nakon što rat završi), a nakon toga i cijeli južni Tirol, autonomija Trsta, prihvaćanje okupacije Valone te pregovaranje o Gorici. No, sve je odbijeno pa su se Centralne sile, ogorčene oko teritorijalnih zahtjeva svoje bivše saveznice, već pomirile s time da će uskoro zaratiti s Talijanima. U travnju su Saveznici sa Sonninom riješili sve detalje oko sastavljanja Londonskog ugovora koji je potpisan 26. travnja. Potpisom se Italija obvezala koncentrirati sve svoje resurse u borbi protiv Antantinih neprijatelja u roku od 30 dana, a zauzvrat će dobiti Trst, Goricu, južni Tirol, Istru, Dalmaciju do Trogira, većinu otoka, Valonu, vlast nad Dodekanezima, zonu utjecaja u Anatoliji, 50 milijuna funti zajma i povećanje kolonija u Africi samo ako Britanci i Francuzi uvećaju svoje kolonijalne posjede ondje.

¹⁵ Thompson, 27-28.

Zanimljivo jest da Giolitti, uz svu svoju oštroumnost, nije mogao dokučiti prave razmjere Salandrine i Sonninove ambicije što daje mjeru njihove tajnosti i koliko su htjeli distancirati zemlju od glavnog kursa. Ako bi pretvorili Jadran u talijansko jezero, osigurali bi balkanska i mediteranska tržišta, izbrisali bi neuspjehe u Africi i dobili mjesto na europskom stolu velikih sila. Viktor Emanuel se složio s time, a ako bi parlament stajao na putu tog ostvarenja, bio bi zaobiđen. Ovo je oslobodilo Salandru odgovornosti prema potpuno neprijateljski raspoloženoj komori.¹⁶

Posljednja stvar koju je Salandra sada trebao učiniti jest poraziti oporbene političare predvođene Giolittijem. Došavši u Rim u svibnju na otvaranje parlamenta 12.5., Salandra je taktički premjestio otvaranje sjednice za osam dana te predao ostavku svojem kabinetu, a dotle su proradne novine zajedno s D'Annunzijem otvorile baražu protiv oporbe i Giolittija koji je dao svoje viđenje situacije u privatnoj audijenciji sa Salandrom i kraljem Viktorom Emanuelom III. kritizirajući stupanj spremnosti vojske, političko ozračje i pogubne posljedice intervencije. Položivši svoje nade u kralja koji je po ustavu mogao intervenirati u svaku sferu državnih poslova pa tako i spriječiti ulazak u rat, Giolitti je precijenio njegovu sposobnost. Kralj Viktor Emanuel, bio je naivan, slab i nepouzdan, a njegova mala visina samo je više pridavala tom dojmu. On je u tim krucijalnim danima bio pod golemim pritiskom kojeg je ponajviše izazvao sam Salandra tvrdeći da će zemlja utonuti u revolucionarni kaos ako ne dođe do objave rata (što je bila puka izmišljotina). Situaciji nije ni pridonio nervozni Cadorna kojemu je naređeno da obustavi djelomičnu mobilizaciju i koncentraciju prema austrougarskoj granici budući da je Salandra bio u procesu davanja ostavke.

Na otvorenju parlamenta, Salandra je naposljetku briljantnim potezom potukao i osramotio kompletnu oporbu. Budući da je predao ostavku na svoje mjesto, izazvao je Giolittija i oporbene parlamentarne zastupnike da u sveopćoj ratnoj histeriji i revolucionarnoj atmosferi preuzmu vlast u zemlji vjerujući da njegovi neprijatelji nisu dovoljno ujedinjeni da prihvate taj izazov. Imao je pravo. Giolitti je odbio formirati vladu i tako izgubio kredibilitet, a kralj je odbio Salandrinu ostavku. Samo nekoliko dana kasnije, Italija će se naći u ratu s Austro-Ugarskom, a kratka trijumfalna kampanja koja je trebala trajati iznimno kratko i koštati 50 milijuna funti završit će tek tri godine i šest mjeseci kasnije.

¹⁶ Thompson, 27.

2. „ŠETNJA DO TRSTA“ – PRVA GODINA RATA

Austrougarski vojni vrh očekivao je da će Talijani nedugo nakon objave rata svim raspoloživim snagama brzo napredovati preko granice što je i logično uzme li se u obzir da je ona u početku bila lako branjena slabo opremljenim trupama i lokalnim strijelcima iz Tirola. Stoga su austrougarske snage unaprijed evakuirale pogranična mjesta i brda i povukle se u dubinu. Očekivani prodor se na opće iznenađenje nije dogodio, a početak ratnih operacija na tom bojištu bio je s talijanske strane začuđujuće oprezan i spor u odnosu na druge fronte pa su se zapanjene austrougarske snage vratile na evakuirane pozicije i dodatno ih utvrdile te definitivno spriječile ikakav pokušaj ozbiljnijeg prodora. Istoga dana kada je Italija objavila rat, car Franjo Josip I. odaslao je („mojem narodu“) svoj proglas kojim je htio upoznati javnost s trenutnom situacijom i uliti povjerenje da će vojska, bez obzira na sve, poraziti Talijane. Za početak, u njemu kaže kako „mu je kralj Italije navijestio rat.“ Nadalje, „vjerolomstvo, kakvog povijest ne pozna, počinjeno je od kraljevine Italije protiv oba njena saveznika. Nakon saveza od više nego trideset godina, za kojega je bila u stanju da poveća svoj teritorijalni posjed i da se razvije do neslućenog procvata, Italija nas je u času pogibelji ostavila te razvijenim zastavama prešla u tabor naših neprijatelja.“ Također, Franjo Josip između ostaloga priziva duh Novare, Mortare, Custoze i Visa, slavni bitaka iz prošlih ratova s Talijanima kojima podsjeća svoju vojsku da im novi neprijatelj nije stran, a i dotiče se dotadašnjih uspjeha svoje vojske: „U desetomjesečnoj gigantskoj borbi moje su armije pobjedonosno stale sučelice moćnom neprijatelju na sjeveru, u najvjernijem bratstvu oružja s vojskama mojih svijetlih saveznika.“ Naposljetku, car se pouzdaje ne samo u svoje vojnike i zapovjednike nego i „u moje narode, čijim besprimjernim žrtvama ide moja najdublja očinska hvala.“¹⁷

2.1. Prvi okršaji s Talijanima na Soči

No, nije samo car ocrnio Italiju u javnosti. Njezina izdaja bila je glavna tema dana i novine su bile pune blaćenja Italije, analiza njezine vojne sposobnosti i reakcija u javnosti. U jednome članku govori se da „svi slojevi, svi stanovnici, muško i žensko, staro i mlado, otmjeno i priprosto, sve ima za te najnovije naše neprijatelje samo jedan glas: glas prezira i odvratnosti.“¹⁸ U isto vrijeme *Jutarnji List* prenosi tekst u kojemu se „zahvaljuje Bogu da je jednom došao čas da se obračunamo s tim podmuklim, himbenim i licemjernim neprijateljem.

¹⁷ „Proglas Franje Josipa“, *Novosti*, br. 144., 24. svibanj 1915., str.1.

¹⁸ „Naš novi neprijatelj“, *Jutarnji List*, br. 1134., 26. svibanj 1915., str. 1.

S tim otrovom koji se je uvukao u zdravi i jedri organizam našega tijela; koji je potajnim, skrovitim i nepristupnim načinom uštrcavao jed, koji je pod krinkom prijateljstva kroz čitav jedan ljudski vijek, kvario, rovario i bunio po našim pograničnim gradovima i predjelima.“¹⁹ U istim novinama, u članku naslova *Perfidnost Italije* autor piše da „nakon više od trideset godina u savezu sa obrambenom silom Austro-Ugarske, talijanska vojska i mornarica navaljuje s leđa“ te da je „Italija od početka rata požurila s naoružavanjem protiv nas.“²⁰ Također se ismijava talijansko odugovlačenje s objavom rata i talijanski strah od toga da Austro-Ugarska na frontu ne pošalje svoje najbolje trupe, a jedan od čitatelja skladao je i pjesmu prikladnog naziva *I-ta-lija dolijala!* koju je posvetio hrvatskoj vojsci. Prvi stihovi pjesme jasno definiraju ondašnji stav domaće javnosti naspram izdaji: „Bojna rika javlja s' juga, Da nevjerna naša druga, Italija, zemlja jadna, Ta hijena vazda gladna, Pogazila vjeru datu, Za Judinu eto platu, Prodala se sad Englezu! Zato, braćo na oprezu! Čim tek prva puška plane, Treba kaznit Talijane!“²¹. Tražio se i uzrok ovoj izdaji pa je rečeno da se on mora tražiti u „želji mladog talijanskog imperijalizma za proširivanjem“²² koji je počeo sazrijevati 70-ih godina 19. stoljeća. Sve u svemu, bio je to početak opće medijske hajke na novog neprijatelja kojemu je tisak prorekao skori poraz na bojištu i male šanse za uspjeh zbog superiornih položaja i iskustva austrougarskih vojnika koji su u sve većem broju stizali iz Galicije i s balkanskog bojišta. Iz pozicije laika, tisak je naveliko podcijenio talijansku vojsku i njezine sposobnosti, no ne i bez utemeljenja.

Talijanska vojska je na papiru brojila 400 tisuća ljudi. No, iako je to popriličan broj vojnika, oni nisu bili adekvatno opremljeni i uvježbani za moderni pozicijski i manevarski rat. Njihova velika slabost bila je i jezična nejedinstvenost – isti problem koji je kočio talijansku mornaricu kod Visa gotovo 50 godina ranije, a oficirski kadar bio je u očajnom stanju te je vojsci falilo čak 15 tisuća časnika. Ipak, najveći problem bilo je vodstvo talijanske vojske kojom je zapovijedao general Luigi Cadorna, čovjek koji joj je, gledajući s vojnog aspekta, svojom doktrinom “ofenzivnog duha“ zapravo nanosio veću štetu od austrougarskog oružja. Napisavši nejasan priručnik za pješачke napade u kojima je prednost uvijek imala ona strana koja napada bez obzira na ostale faktore (vatrena moć i obrambeni položaj neprijatelja), a s druge strane pažnja se nije poklanjala obrambenoj strategiji zbog jednostavnog razloga da vojska koja radi na utvrđivanju svojeg položaja ne vjeruje u uspješan proboj i gubi *slancio* tj. borbeni duh. Cadorna je tako svoju vojsku podvrgnuo čvrstoj disciplini i oslabljivao njezin

¹⁹ „...e per volonta della Nazione“, *Jutarnji List*, br. 1132., 25. svibanj 1915., str. 1.

²⁰ „Perfidnost Italije“, *Jutarnji List*, br. 1134., 26. svibanj 1915., str. 1.

²¹ „I-ta-lija dolijala!“, *Novosti*, br. 157., 6. lipanj 1915., str. 3.

²² „Talijanski imperijalizam“, *Obzor*, br. 162., 2. lipanj 1915., str. 3.

moral i borbeni kapacitet u uzaludnim frontalnim napadima u kompaktnim pješačkim masama gdje su njegovi vojnici bili savršene mete austrougarskim strojnicama i topništvu. I na kraju, za razliku od njemačke vojske, u talijanskoj vojsci nije bilo delegiranja ključnih odluka na niže časnike u toku bitke čime se gušila svaka privatna inicijativa ambicioznih i inteligentnih oficira – svaka odluka bila je donošena u Udinama u Vrhovnoj komandi Italije (*Comando Supremo*).

Talijani su se sporo kretali do Soče te su rijeku prešli tek u noći s 4. na 5. lipanj zbog njezine nabujalosti i porušenih mostova. Do početka prve bitke na Soči, talijanska vojska upustila se u ograničene akcije kojima su htjeli steći povoljne položaje za opću ofenzivu. Prvog dana započeli su mali okršaji diljem granice koji su završili u korist austrougarske vojske te se intenzitet borbi sve više pojačavao, dok su novine to s velikom pozornošću popratile. Već početkom lipnja u bojevima na Krnu, imali su Talijani znatne gubitke, nađeno je 500 neprijateljskih leševa.²³ Napad kod Plave također je neslavno propao. Divizija iz Ravenne prešla je preko Soče ali ju je žestok otpor austrougarskih vojnika odbacio natrag preko rijeke („našim četama uspjelo je baciti natrag neprijatelja, koji je neprestano dobivao pojačanja, te čvrsto u šakama zadržati svoje pozicije, pred kojima je ležalo 400 mrtvih neprijatelja“²⁴). Fotografije i ilustracije davale su čitatelju mogućnost da vizualizira događaje na fronti. U tome se ponajviše isticao *Ilustrovani list* koji je početkom lipnja objavio prve ilustracije, ali već u sljedećim brojevima slike s fronte postale su standardni dio sadržaja. Tako su u svrhu detaljnijeg informiranja čitatelja, za početak predstavili skice raznih tipova talijanskih vojnika (*alpini*, karabinjer, general, časnik, topnik, *bersaglier* itd.) te zemljovid bojišta kako bi „pripomogli čitatelju da uzmogne točnije pratiti događaje na talijanskom ratištu.“²⁵ Ilustracije koje prikazuju domaće trupe kako odbijaju napad Talijana ili im pripremaju zasjedu trebale su ulijevati sigurnost kod kuće, a fotografije mrtvih i zarobljenih neprijatelja učvrstile su vjeru u pobjedu. Primjerice, jedan od naslova ilustracije glasio je sljedeće: *Navala alpinske pukovnije na savezničke utvrde, koju su naše čete razbile i raspršile*,²⁶ a slika prikazuje talijanske vojnike u bijegu. Bitna činjenica vezana uz ilustracije jest da se ono što one prikazuju nije možda niti dogodilo, a kamoli da se odigralo na takav način pa je stoga jedna dobro izrađena ilustracija imala veliki propagandni potencijal.

Nakon mjesec dana od ulaska u rat, Italija nije osvojila ništa od velikog značaja iako je njezina propaganda okarakterizirala taj sukob kao laganu “šetnju do Trsta“. Čak štoviše, štetu

²³ „Izvjješće našeg glavnog stana“, *Novosti*, br. 158., 7. lipanj 1915., str. 1.

²⁴ „Izvjěstaj austro-ugarskog glavnog štopa“, *Jutarnji List*, br. 1154., 14. lipanj 1915., str. 1.

²⁵ „Uz naše slike“, *Ilustrovani list*, br. 24., 12. lipanj 1915., str. 563.

²⁶ „K ratu s Italijom“, *Ilustrovani list*, br. 25., 19. lipanj 1915., str. 590.

je nanijela samoj sebi jer je javnost očekivala niz pobjeda protiv, kako im je rečeno, slabo branjene granice pa su se već počeli javljati prvi znakovi razočaranja. Službeni talijanski tisak morao je stoga intervenirati te je opomenuo talijansko pučanstvo da ne podcjenjuje vojsku: „Ova zadaća je teška i zamašna, jer ide protiv neprijatelja, koji se nalazi u vrlo dobrim ratnim pozicijama i koji raspolaže četama, što su u zadnjih deset mjeseci prošle izvrsnu ratnu školu i stekle neobično iskustvo.“²⁷ Razlog koji je naveden kao prepreka napredovanju u ovom slučaju i drži vodu, ali su u više slučajeva talijanske novine debelo precijenile protivnika kada im ne bi pošlo za rukom probiti liniju kao u slučaju neuspješnog napada na grad Tolmin. Razlog neuspjeha bile su navodne utvrde izgrađene po najnovijim principima, te bogato snabdjevene sa streljačkim jarcima, koji su podminirani armiranim betonom i žičnim zasjekama, kroz koje struji električna struja.²⁸ U kombinaciji s posadom od 70 tisuća vojnika, Tolmin je od strane Talijana prozvan drugim Przemyslom, ali za razliku od njega nije pao tijekom rata.

Što se tiče fortifikacija austrougarskih položaja, one su dobrim dijelom završene već krajem svibnja 1915. Obrana u Tirolu završena je sredinom mjeseca, a da Talijani nisu uopće znali. Položeni su telefonski kablovi, porušila se vegetacija radi boljeg pogleda za topničku izvidnicu i puškostrojničare. Na brdima oko Gorice (Sabotino, Podgora, Monte Santo, San Gabriele i San Michele bila su prva crta obrane grada uz selo Oslaviju) i na Krasu polažu se mine i bodljikava žica, kopaju se duboki rovovi te se grade bunker i strojnice i artiljeriju. Zadatak da poboljša obranu na fronti dobio je general Franz Rohr, a ubrzo su mu se u svibnju pridružili generali Erwin Zeidler (inženjer odgovoran za fortifikacije) i Wenzel Wurm sa srbijanske fronte sa striktnom zapovijedi da se zaustavi Talijane svim metodama što je prije moguće i da se zaustavi njihovo napredovanje nanošenjem što većih žrtava.²⁹ Jezgru obrane na Soči činilo je prvotnih pet divizija koje su uvrštene u ponovno formiranu Petu armiju pod komandom Svetozara Borojevića. Takva stabilizirana i praktički netaknuta austrougarska linija dočekala je prvi veliki talijanski napad.

²⁷ „Razočaranje i potištenost u Italiji“, *Jutarnji List*, br. 1157., 17. lipanj 1915., str. 2.

²⁸ „Talijani o utvrđenjima kod Tolmina“, br. 171., *Novosti*, 20. lipanj 1915., str. 1.

²⁹ Thompson, 82.

2.2. Prva bitka na Soči

Talijanski ciljevi u prvoj bitci na Soči koja je počela 23. lipnja, bili su malog opsega: Druga armija trebala je zauzeti Mrzli Vrh i povećati mostobran kod Plave i tako ojačati svoje položaje oko Gorice, a Treća armija pod komandom vojvode od Aoste je na jugu trebala napasti prema Krasu između Sagrađa i grada Monfalconea. Napad je otpočeo na isti dan kada su novine objavile da „u minulom prvom ratnom mjesecu nijesu Talijani postigli nikakav uspjeh“³⁰, a to će praktički ostati nepromijenjeno i nakon prve ofenzive. Cadorna je u startu ubacio samo 15 pješačkih divizija, a naknadno je u borbu uveo dodatnih sedam čime je propustio iskoristiti lokalnu numeričku superiornost. Takvo oklijevanje pokazalo se, ne samo u ovoj već i u kasnijim ofenzivama, kao fatalna mana vrhovnog zapovjednika. Očekivano, napad nije dobro počeo. Neprestani juriši na visoke položaje devastirali su talijanske snage. Kod Plave su talijanski vojnici čak osam puta bezuspješno napadali Kotu 383, a oko Gorice su izgubili momentum jer im je nedostajalo teških topova za razaranje oklopnih bunkera.

Talijanska štampa osvrnula se tijekom borbi na probleme oko zastoja u proboju napisavši da je „njihova navala nagazila na jaki i dobro organizirani otpor austrougarskih četa, koje su od više godina pripravljalale svoje utvrde, a koje se sastoje iz čitavih nizova streljačkih jaraka, prorova i špilja, što su ih izdubili u kamenu, te po kojima su posakrivali svoje topništvo.“³¹ Na drugim sektorima, situacija također nije završila povoljno za talijanske snage. Napad na Mrzli Vrh smalaksao je zbog blatne kaljuže koja je na strmoj padini onemogućavala ikakav pomak, a jedan od važnijih problema prilikom ofenzive predstavljala je jednostavna, ali efikasna kontrapcija – bodljikava žica protiv koje Talijani dugo vremena nisu imali rješenje. Između Tolmina i brda Krn zapovjednik austrougarskih postrojbi slavodobitno je izjavio da „nam zemaljska sila ne može nauditi, a naše bi pozicije mogle odoljeti i deseterostrukoj premoći,“³² dok se istovremeno u danskom listu *Politiken* talijanska ofenziva sumirala u jednoj rečenici: „Ipak se više očekivalo“.³³ Jedini uspjeh tokom bitke dogodio se na brdu San Michele gdje je stečeno uporište za kasnije napade (na ostalim sektorima Talijane su u bijeg natjerali brzi Borojevićevi kontranapadi), a propuštena je velika šansa za proboj fronte na Krasu zbog toga što su austrougarske snage potrošile svoje rezerve, a pojačanja koja je vojvoda od Aoste zahtijevao za nastavak napada došla su prekasno kada se

³⁰ „Izvjješće našeg glavnog stana“, *Novosti*, br. 175., 24. lipanj 1915., str. 1.

³¹ „Ponovne navale Talijana“, *Jutarnji List*, br. 1167., 27. lipanj 1915., str. 3.

³² „Kod Tomina i Krna“, *Jutarnji List*, br. 1169., 29. lipanj 1915., str. 2.

³³ „Ipak se više očekivalo“, *Jutarnji List*, br. 1169., 29. lipanj 1915., str. 2.

linija bila već stabilizirala. Bio je to početak talijanske napadačke šablone – nedostatak zaliha i pričuvnih snaga da se slomi otpor u ključnom trenutku i zadrži osvojeno.

Prva pobjeda protiv Talijana, iako mala, podigla je samopouzdanje austrougarske vojske koja je trpila određenu krizu morala nakon niza katastrofalnih poraza na ostalim bojištima³⁴. U tisku su se pojavile i prve reportaže o podvizima i uspjesima pojedinih postrojbi ili pojedinaca na bojištu. Na Krnu su vojnici hrvatske 53. pukovnije potukli u borbi talijanske *alpine* i oteli im barjak i pukovnijsku trublju. Taj barjak je bio prvi osvojeni talijanski barjak u ratu i to junaštvom Hrvata *Trenkovich pandura*.³⁵ *Novosti* su u svojem članku o borbama oko Gorice pisale između ostaloga o osamnaestogodišnjem poručniku Markoviću od jedne dalmatinske pukovnije koji je prešao s jednim vodom Soču, a zatim poubijao četiri puta više neprijatelja nego li je sam imao ljudi, dok je on sam izgubio tek jednog čovjeka i vratio se neozlijeđen natrag. Nadalje, u istom članku saznajemo da je kadet Fischer bio opkoljen sa svojih 15 ljudi od cijele neprijateljske kompanije, ali se nije htio predati te se uspješno vratio natrag u svoje linije nakon što je raspršio cijeli jedan talijanski vod.³⁶ U isto vrijeme, o držanju austrougarskih vojnika za vrijeme bitke, jedan sanitetski časnik slikovito je napisao sljedeće: „Evo već 16 dana da neprestano Talijani na nas udaraju. Nisu se za korak pomakli. A i neće dok je momčad u životu. Znam, granata rastrga i klisure. Ali svaki je vojnik klisura. Dok misle srušiti te klisure, imat će posla!“³⁷ Članci ovakvog sadržaja bili su od iznimne važnosti za ratni napor Austro-Ugarske. Iako osobno ne možemo potvrditi istinitost svih ovih navoda bez detaljnog uvida u arhivsku i ostalu relevantnu građu, s ondašnjeg stajališta istinitost nije niti bila bitna već efektivnost naslova članka i njezinog sadržaja koji je trebao pobuditi patriotski naboj kod ljudi i tako ih potaknuti na još veći doprinos ratnoj mašineriji (potpisivanje zajma, angažiranje u industriji ili odlazak u vojsku). Isti efekt su praktički izazivali (istiniti ili neistiniti) članci u kojima se pretjerano demonizira neprijateljskog vojnika. Ovim je putem uveden u državi svojevrсни *orvelovski* tip kontrole – osjećaji i osobno mišljenje pojedinca o ratu bili su meta medija kontroliranih od strane države.

Nakon bitke, Talijani su se u tisku uz ostalo i požalili da su Austrijanci predobro zaštićeni te da se ne upuštaju u otvorene bitke, a pritom im i vremenske prilike odmažu u ratu. Prvi poraz kod njih je izazvao šok i nevjericu, ali im je i pokazao da će rat biti teško dobiti u kratkom roku i koristeći se neefikasnim segmentima u postojećoj taktici koju će još dugo

³⁴ U isto su vrijeme zajedničke njemačke i austrougarske snage slomile rusku vojsku u ofenzivi Gorlice-Tarnow i natjerale ju na golemi uzmak u unutrašnjost zemlje što je posljedično smanjilo pritisak na istočnoj fronti (op.a.)

³⁵ „Prva osvojena talijanska zastava“, *Ilustrovani list*, 3. srpanj 1915., br. 27., str. 625.

³⁶ „Bojevi oko Gorice“, *Novosti*, br. 182., 1. srpanj 1915., str. 1.

³⁷ „Hrvati i Slovenci u ratu s Talijanima“, *Jutarnji List*, br. 1171., 1. srpanj 1915., str. 2.

njegovati (simultano napadanje u kompaktnim masama duž fronte, manjak teške artiljerije, problem bodljikave žice itd.). Osobno je sam Cadorna priznao da se nigdje ne može očekivati nagla porazna bitka, a najmanje na južnom ratištu (talijanskom op.a.). Također, izjavio je da će se smatrati sretnim ako se u lipnju 1916. vrati kući, no vjerojatno je da će se rat odužiti do buduće jeseni. Ta izjava je u Milanu proizvela najbolnji dojam.³⁸ Nedugo nakon završetka prve bitke, vrhovni je zapovjednik stoga počeo planirati sljedeću ofenzivu.

2.3. Druga bitka na Soči

Druga bitka na Soči bila je dio dogovora na prvoj savezničkoj konferenciji u Chantillyu 7. srpnja 1915. Na njoj je francuski vrhovni zapovjednik general Joseph Joffre poručio Cadorni da svim raspoloživim snagama nastavi napadati Austro-Ugarsku, a u slučaju da joj Njemačka pritekne u pomoć, neka se talijanske snage zaustave kod Ljubljane i Klagenfurta.³⁹ Ovoga je puta težište napada nosila Treća armija na jugu bojišta kojoj je cilj bilo osvajanje San Michela dok je Druga armija imala sporednu ulogu te je bila zadužena za ograničene napade kako bi vezala što više austrougarskih snaga za sebe i olakšala zadatak Trećoj. Talijani su bitku započeli 18. srpnja velikom topničkom baražom te su, na zaprepaštenje austrougarskih snaga, precizno pogađali njihove prednje linije, a devastirali su im i pozadinu i rezervne postrojbe. Nakon prestanka topničke paljbe, napala je talijanska pješadija duž 36 kilometara fronte. „U tvrdokornim, kroz noć potrajanim, mnogo puta do boja na šake došlim borbama, uspjelo je našim četama Talijane, koji su mjestimice dospjeli do naših prednjih pozicija, potjerati natrag“⁴⁰, pisalo je tada u službenom izvješću. S druge strane, na San Michelu dogodila se tipična scena ovoga bojišta – Talijani su već prvoga dana osvojili vrh ali su ga gubili nekoliko puta tijekom bitke jer im je ponestalo svježih trupa pa je Borojević u protunapad slao elitne bosanske regimente koje su buzdovanima u krvavoj bitci prsa o prsa desetkovale njihove jedinice. Broj ranjenih talijanskih vojnika bio je toliko velik da ih se moralo otpremati i u južne gradove, primjerice u Napulj.⁴¹ Ostali dijelovi fronte također nisu prošli povoljno za talijansku vojsku (na Doberdobu i Krnu). *Ilustrovani list* pisao je o jednom okršaju s Podgore gdje su Talijani žestokim bombardiranjem tog brda pomislili da su svi branioci mrtvi, ali Dalmatinci na tim položajima su ih u tišini čekali da se dovoljno približe te su naknadno otvorili vatru iz svih raspoloživih sredstava i natjerali ih na

³⁸ „Salandra i Cadorna za rat do buduće jeseni“, *Novosti*, br. 187., 6. srpanj 1915., str. 3.

³⁹ Thompson, 106.

⁴⁰ „Izvješće našeg glavnog stana“, *Novosti*, br. 201., 20. srpanj 1915., str. 1.

⁴¹ „Ogromni talijanski gubitci“, *Obzor*, br. 223., 31. srpanj 1915., str. 1.

povlačenje.⁴² Informacije u izvještajima i člancima odavale su dojam da je bitka gotova i prije nego što je počela (reporter *Züricher Anzeigera* s fronte je izvijestio da se talijanske navale kreću još uvijek tamo gdje su prije osam dana počele⁴³), a da su talijanske žrtve enormne u usporedbi s austrougarskim („na doberdobskoj fronti pale su hekatombe Talijana“⁴⁴) što nije bilo sasvim točno budući da su Talijani u ovoj bitci jedini put imali manje gubitke od Austro-Ugarske (42 tisuće naspram 47 tisuća). Zanimljiv je stoga jedan slikoviti opis bojišta nakon bitke koji govori da „uz čitavu frontu Soče imade sva sila mrtvaca i lešine plove Sočom. Iz svega toga se vidi, da su Talijani pretrpjeli teške gubitke i po svojoj prilici brojne su neprijateljske pozicije bile decimirane. Bojište ispred pozicija austro-ugarske vojske pravo je grobište, a pokapanje pale momčadi zadaje velike neprilike.“⁴⁵ Uglavnom, ključne riječi tiska bile su da su svi napori neprijatelja neslavno propali i da Peta armija i dalje neprikosnovenno drži sve povoljne obrambene položaje.

Bitka je završila početkom kolovoza. Obje strane bile su iscrpljene materijalno i fizički, ali je Italija svakako izvukla deblji kraj usprkos manjim žrtvama. Austrougarski cenzori su stoga odlučili zakamuflirati broj svojih žrtava tako što su na više mjesta tijekom i nakon bitke računali ukupne talijanske žrtve u posljednja dva mjeseca (između 80 i 100 tisuća pa i više poginulih, nestalih, zarobljenih i ranjenih), a ne samo u ovoj ofenzivi. Ova bitka također je bila prvi pravi pokolj na ovoj fronti koji je još više demoralizirao talijanske trupe od kojih je velik broj bio netom stigao s obuke. Vojnici talijanskih armija počeli su odavati znakove iscrpljenosti. Patili su od anksioznosti, umora, neispavanosti, pothranjenosti, depresije, rovovi su bili u očajnom stanju zbog već spomenutih doktrinarnih razloga. Mučile su ih kolera, uši i bronhijalni problemi, a stanje je pogoršano time što nisu imali dopusta kao i druge europske vojske samo zbog toga što je vojni vrh strahovao od širenja defetizma i stvarnog stanja na fronti među pučanstvom. Svi ovi problemi biti će riješeni tek nakon katastrofe kod Kobarida i dolaskom Armanda Diaza na čelo Vrhovne komande Italije. S druge strane, austrougarski tisak bio je ekstatičan ovom pobjedom. Razmatrali su se uzroci talijanskog poraza koji su varirali od striktno vojnih pa do rasnih i povijesnih te je *Jutarnji List* još prije bitke ustvrdio da će Talijani biti pobijeđeni jer nemaju ratničkog duha i nikada nisu sami pobijedili zaključivši na kraju nadmoćnost njemačko-ugarsko-slavenske rase.⁴⁶ Naposljetku se oglasio i Franjo Josip te preko svoje vojne zapovijedi vojsci na talijanskom

⁴² „Uz naše slike“, *Ilustrovani list*, br. 30., 24. srpanj 1915., str. 706.

⁴³ „Slabi izgledi Italije“, *Obzor*, br. 223., 31. srpanj 1915., str. 1.

⁴⁴ „Poraz Talijana na Soči“, *Jutarnji List*, br. 1204., 3. kolovoz 1915., str. 7.

⁴⁵ „Uz naše slike“, *Ilustrovani list*, br. 33., 14. kolovoz 1915., str. 778.

⁴⁶ „Talijani nemaju ratničkog duha“, *Jutarnji List*, br. 1180., 10. srpanj 1915., str. 6.

bojištu ponosno poručio da sa zahvalnim srcem misli na njihova vanredna djela. Nadalje, daje im do znanja da „sa divljenjem gleda domovina na svoje junačke sinove na kopnu i na moru. S potpunim pouzdanjem gleda na njih, na vjernu stražu na jugozapadu.“⁴⁷

2.4. Posljedice prvih bitaka

Nakon poraza, Cadorna je počeo jasnije uočavati prednosti artiljerije pri napadu i stoga je zatražio od vlade da preorijentira kompletnu industriju iz mirnodopske u ratnu kako bi se ponajprije zadovoljile potrebe vojske za teškim topovima i granatama. To je i bio jedan od razloga što je sljedeću veliku ofenzivu pokrenuo tek u desetom mjesecu kada je imao na raspolaganju dovoljan broj topova i streljiva za dulji i žešći artiljerijski napad. Također uvodi preinake u ofenzivnoj taktici koje se ponajviše i tiču topničkih jedinica (primjerice, pravodobno bombardiranje neprijateljske druge linije obrane kako bi se spriječio dolazak austrougarskih rezervi) i uvodi nešto što se zove metodično napredovanje tj. prepadi na neprijateljske linije koristeći se manjim postrojbama kako bi se uznemiravao protivnik i tako preusmjeravao svoje snage podalje od strateških točaka.⁴⁸

To što je Cadorna tek dva mjeseca kasnije pokrenuo svoju sljedeću veliku ofenzivu ne znači da je vojska sjedila prekriženih ruku. Ofenzive niskog intenziteta bile su dio strategije u tom međurazdoblju, a posebno je trpio sektor Krn-Mrzli Vrh. Na njemu su elitne jedinice *alpina* i *bersagliera* ipak osvojile Krn pa su istom metodom pokušavale osvojiti strateški važan Mrzli Vrh te su čak uspjele zauzeti famozni *trincerone* iliti „veliki rov“ koji je bio ključan za osvajanje vrha, ali su ga austrougarske čete ubrzo natrag osvojile gurajući stijene i bačve punjene eksplozivom niz padinu i jurišajući s viših položaja na talijanske vojnike. Isto se dogodilo i s višednevnim napadom na Monte sei Bussi te na tirolske utvrde prilikom kojih su Talijanski vojnici začuđujuće uzvikivali pobjedničke parole *Eviva Italia! Abbasso Austria!* (Živjela Italija! Dolje Austrija!) iako su se u tom trenutku povlačili u svoje linije. U isto se vrijeme pojavio bahati članak u *Giornale d'Italia* u kojem Gottfredo Bellomi debelo precjenjuje talijansku snagu i ulogu u ratu. Savjetuje Antanti „neka napusti svoje dojakošnje snubljenje balkanskih naroda. Spas u ovom svjetskom ratu donijet će talijanska vojska. Italija je sjecište svjetske borbe i ako bi danas Italija istupila iz nje, ententa bi bila uništena, a centralne bi vlasti ostale pobjednicima.“⁴⁹ Nakon tih propalih ljetnih ofenziva, Borojević je u tisku dao svoje nepokolebljivo viđenje situacije: „Mogu samo toliko reći da je naš položaj

⁴⁷ „Vojna zapovijed kralja“, *Novosti*, br. 213., 1. kolovoz 1915., str. 1.

⁴⁸ Thompson, 125.

⁴⁹ „Italija *pupak svijeta*“, *Obzor*, br. 275., 21. rujan 1915., str. 3.

ovdje dolje izvrstan. Tako je povoljan, da se boljim ni zamisliti ne može.“⁵⁰ Dakako da nije bio u krivu jer su Talijani trpili značajne gubitke usprkos metodičnom napredovanju, za koje će se pokazati da nije donijelo nikakvu promjenu na bojištu. Krajem rujna, *Novosti* su prenijele članak iz *Berliner Tageblatta* čiji je autor, ratni izvjestitelj Leonhardt Adelt opisao talijanske napore u tih četiri mjeseca te je između ostaloga smatrao kako se nisu u tom razdoblju niti koraka pomaknuli naprijed te da, ako nastave u tom stilu bezuspješno napadati, njihove ofenzive će naknadno imati dvojaki uzrok – politički i vojni. Politički u smislu da će ih na ofenzivu tjerati gnjev narodnih masa koji želi uspjeh na bojištu i vojni u smislu da njihove ofenzive onemogućavaju Austro-Ugarskoj da koncentrira snage s talijanskog bojišta na druge fronte.⁵¹

S druge strane, talijanski tisak je ponajviše jahao na valu narodnog nezadovoljstva pa je u *Idea Nazionale* postavljeno pitanje ne bi li Italiji bilo bolje da je ostala neutralna dok su u *Corriere della Sera* smatrali da „treba izdržati“, a stav prije rata branili su izjavom da „nitko nije sumnjao na poteškoće za trajanja rata, ali se ne smije sada pretjerivati u razočaranju. Nitko nije krivac što je danas mnogi Talijanac razočaran jer si je osobno rat mnogo blažim zamišljao. Italija nije doživjela poraza – ona će pobijediti, treba samo izdržati poput Rusije.“⁵² Samo nekoliko mjeseci ranije, iste su novine ferventno gurale Italiju u rat predviđajući munjeviti prodor do Ljubljane, Trsta i Brennera, a sada u istom tonu brane smanjenje svojih apetita i zadovoljavaju se samo izdržavanjem rata, a ne pobjedom na bojištu. Razumljivo, moral je bio nizak, a prosječan Talijan u rovu vjerojatno je, kao i njegovi suborci u Flandriji, Champagni, Poljskoj i na Balkanu, shvatio da do kraja godine ipak neće biti kod kuće. Nije bilo obećanog trijumfa, a talijanska “Vlada“ generala Luigija Cadorne u Udinama (kako je prozvana zbog *de facto* utjecaja na unutarnju i vanjsku politiku države) nije nudila dugoročna rješenja. Situaciju je dodatno zakomplicirao ulazak Bugarske u rat na strani Centralnih sila što je značilo skorašnji poraz za Srbiju, a operacija na Galipolju, osobni projekt Winstona Churchilla, pretvorila se u pat poziciju koja će rezultirati potpunom evakuacijom svih Antantinih trupa početkom sljedeće godine i prebacivanjem u Solun. Usprkos tome, Cadorna je do kraja godine izveo dvije ofenzive s beznačajnim rezultatima nadajući se da će u 1915. godini osvojiti barem Goricu budući da je Trst bio izvan dosega.

⁵⁰ „Izjava Borojevića“, *Novosti*, br. 254., 11. rujna 1915., str. 1.

⁵¹ „Neuspjeh talijanske ljetne vojne“, *Novosti*, br. 268., 25. rujna 1915., str. 2.

⁵² „Nervoznost Italije“, *Jutarnji List*, br. 1237., 3. rujna 1915., str. 3.

2.5. Treća i Četvrta bitka na Soči

Početak i planovi bitke bili su još prije poznati austrougarskim snagama budući da su talijanski dezerteri bili poprilično pričljivi s obavještajnim agentima. Bitka je započela 18. listopada, kao i uvijek artiljerijskom vatrom, ali ovoga puta iz 1300 cijevi. No, problem je bio u tome što je fronta na kojoj je artiljerija angažirana bila jednostavno preširoka pa se vatra razvodnila ne nanijevši preveliku štetu, a uz to je većinu vatrene moći sačinjavao poljski top od 75 mm koji nije uspio niti uništiti žicu. U službenim izvješćima austrougarskog glavnog stožera mogao se dobiti relativno precizan dojam talijanskog juriša na predjelu Tolmina, Plave i San Michela preko kojih je Cadorna namjeravao izvršiti završni napad na Goricu. Artiljerija je štitila kretanje pješastva prema neprijateljskim linijama, ali su se pred tim položajima razbili svi navalni pokušaji u vatri pješastva, pušanih strojeva i topničke vatre s boka. Neprijateljsko pješastvo gdje god je navalilo, uz najteže gubitke je opet pobjeglo u svoje jarke, a mjestimice je voljelo vikati *Avanti*, a da nije niti izašlo iz svojih zaklona.⁵³ No, svejedno su Talijani nemilosrdno napadali. Na Mrzlom Vrhu opet su osvojili *trincerone* zahvaljujući brdskoj artiljerijskoj potpori s Krna i simultanih napada iz više smjerova. Kota 383 bila je i dalje neosvojiva usprkos više od 30 pješačkih juriša koje je naredio zapovjednik tamošnjeg korpusa general Luigi Capello zvan *the butcher* (mesar) i *the bloodthirsty one* (krvožedni) čiji su stil zapovijedanja i karakter odlično odgovarali Cadorninom profilu časnika – potpuno ofenzivno orijentiran bez osjećaja empatije za svoje ljude pa će zato naknadno i dobiti komandu nad Drugom armijom. Nadalje, San Michel padao je u ruke i jednoj i drugoj strani tijekom bitke ali su austrougarske snage protunapadima definitivno protjerale Treću armiju s vrha. U tisku je za to vrijeme propagandna mašinerija trljala ruke. Epiteti kojima su kićene i glorificirane austrougarske trupe i pompozni opis borbi za cilj su imale zadiviti narodne mase: „Trubljači zatrubiše znak na juriš a dalmatinsko domobranstvo i lavovska pješadija udari gromkim poklicima i oborenim bodovima u opkope što su ih Talijani već svojim smatrali. Našima su pomogle strojevne puške, pa su iza kratkog hrvanja očistili jarke, u kojima se je nabralo sila talijanskih lešina.“⁵⁴ Borbe u brdima bile su glavni motiv *Ilustrovanog lista* za vrijeme ofenzive pa je predočeno u kakvim su uvjetima planinske postrojbe morale voditi borbe. Korespondenti su s fronte poslali niz fotografija na kojima se vide okršaji na visinama, ali i slike uspona na strme planine i mučan zadatak spuštanja ranjenika s istih.⁵⁵ Logističke prepreke na tom terenu bile su priča za sebe. Pred kraj borbi,

⁵³ „Izvješće našeg glavnog stana“, *Novosti*, br. 293., 20. listopad 1915., str. 1.

⁵⁴ „Borbe za Goricu“, *Novosti*, br. 315., 11. studeni 1915., str. 1.

⁵⁵ „Slike sa talijanskog ratišta“, *Ilustrovani list*, br. 44., 30. listopad 1915., str. 1045.

bečki su vojni krugovi dali svoj komentar o talijanskoj ofenzivi koja je ponajprije okarakterizirana kao očajni pokušaj koji nije ništa promijenio, a osim toga što je neprijatelju nanijela veći poraz nego u prošlim bitkama (čak 67 tisuća vojnika), uočili su da dolazi do pojave jake demoralizacije među talijanskim četama. I činjenica, da postrojbe, koje su bile jedanput odbačene, ne napadaju više, smatrana je dokazom da talijanski vojskovođe poduzimaju navale uvijek sa svježim formacijama.⁵⁶ U stvarnosti, Cadorni su na bojište regularno stizale svježije postrojbe mladih regruta, a ovaj puta ih je upotrijebio za planiranje sljedeće ofenzive pogrešno zaključivši da su Borojevićeve snage na rubu sloma. Četvrta je bitka bila zapravo repriza prošle ofenzive samo u kraćem intervalu (od 11. do 16. studenog) i s kratkim bombardiranjem. No, već nakon nekoliko dana i teških gubitaka, vrijeme je učinilo svoje. Kiša je praktički imobilizirala talijanske trupe i rezervne snage a potom je i pao snijeg.

„Treća se bitka na Soči primiče svome kraju.⁵⁷ Mi smo ju izvojtšili.“⁵⁸ – sa sigurnošću je izjavio general Borojević koji je u prisustvu stranih novinara ukratko sumirao rezultat nedavnih borbi. Talijanska vojska neće uzeti predaha do kraja godine jer će Cadorna svoje ljude bezobzirno poslati krajem mjeseca na Mrzli Vrh i na ostale toponime koji su u talijanskoj javnosti već naširoko postali poznati. Što se općenito tiče talijanskih snaga, one su bile devastirane. Tijekom prve ratne godine vojska je izgubila 400 tisuća ljudi od kojih je 66 tisuća poginulo⁵⁹ te je proživljavala veliku moralnu krizu. Psihičko stanje vojnika bilo je posebno zabrinjavajuće jer se javila praksa samoranjavanja i simuliranja simptoma bolesti kako bi se izbjegla vojna služba ili sudjelovanje u sljedećem napadu. Nadalje, vojska nije bila uopće pripremljena za takav način ratovanja. Nedostajalo joj je adekvatne opreme za rezanje žice, teškog topništva, municije, strojnica, hrane i odjeće. Životni uvjeti bili su loši. Talijanski je vojnik živio i spavao u blatu i po lokvama u rudimentarnim obrambenim zaklonima koji su se većinom svodili na užurbano izgrađene i nepovezane niske kamene zidove. Epidemija bolesti također nije bila strana jer su austrougarski vojnici s ruske fronte donijeli koleru i tifus, a nehigijenski uvjeti (talijanski vojnici često su obavljali nuždu neposredno do svojih rovova) bili su još jedan izvor potencijalnih zaraza. Po pitanju novih regruta, oni su bili više prepreka nego nužno pojačanje zbog nedostatne i neadekvatne obuke. Stoga će talijanska vojska uskoro pokrenuti niz reformi s ciljem da se koliko toliko olakša vojnička služba i unaprijedi kvaliteta života, a ponajviše kako bi se ojačao moral i borbena sposobnost za sljedeće ofenzive. S druge

⁵⁶ „Mišljenje bečkih vojnih krugova“, *Obzor*, br. 315., 31. listopada, str. 1.

⁵⁷ Četvrta bitka se tada smatrala kao kontinuitet treće bitke, a ne kao zasebna ofenziva (op.a.).

⁵⁸ „Kod pobjednika na Soči“, *Jutarnji List*, br. 1315., 17. studeni 1915., str. 7.

⁵⁹ Usporedbe radi, Austro-Ugarska je između kolovoza 1914. i svibnja 1915. izgubila 450 tisuća vojnika iliti kompletnu mirnodopsku profesionalnu vojsku koju je zamijenio unovačeni kadar. (Thompson, 77.)

strane, u austrougarskoj vrhovnoj komandi (*Armeeoberkommando* ili AOK) ulazak Italije u rat bio je protumačen kao dar s neba budući da je vojsci dao ogroman moralni zamah nakon krize na ostalim bojištima, a posebno je motivirao one vojnike koji su potjecali s područja obećanih Italiji Londonskim ugovorom. Antitalijanska propaganda pala je na plodno tlo – Česi, Slovenci, Bošnjaci, Hrvati i Srbi bolje su se borili protiv Italije nego protiv Rusa jer su rusofilski i slavenofilski elementi u vojsci imali naviku predavati se *en masse* pri kontaktu s njima. Osobno je feldmaršal von Hindenburg izjavio da su se generalno austrougarski vojnici „protiv Rusa borili svojom glavom, ali su napadali Talijane cijelom svojom dušom.“⁶⁰ *Novosti* su krajem prve ratne godine s Talijanima u istom tonu zaključile: „Na svim ratištima proti svim neprijateljima dinastije i monarhije bore se hrvatski sinovi hrabro i ustrajno proti svim prije spomenutim neprijateljima. Ipak s onolikim oduševljenjem, s onakvom snagom, kako se bore proti svojim dindušmanima Talijanima, teško da su se borili na ikojem drugom bojištu. Nije ni čudo! Hrvat iz Banovine, Hrvat iz Dalmacije, Istre i Bosne zna dobro, da mu je Talijan najveći neprijatelj.“⁶¹ Već spomenuta propaganda dobila je dovoljno materijala da galvanizira stanovništvo protiv talijanskih aspiracija, a kroz reportaže i izvješća s bojnog bolja propagirao se stav da se talijansku izdaju mora i može oružjem kazniti. Novine su u početku također secirale svaki aspekt talijanske države – od socijalnog stanja i vojne snage pa sve do postotka pismenosti stanovništva i donošenja apsurdnih zakona. Prve ofenzive popraćene su u tisku s oduševljenjem i optimizmom jer su pod državnim patronatom omalovažavale talijansku vojsku, njezine zapovjednike i njezine (ne)uspjehe, a u isto su vrijeme prikrivale vlastite gubitke i prikazivale malobrojne braniocce s Borojevićem na čelu kao nepobjedivi bastion habsburške vojne tradicije i čuvare samih vrata Austro-Ugarske Monarhije.

⁶⁰ Thompson, 80.

⁶¹ „Talijani naši najveći neprijatelji“, *Novosti*, br. 331., 27. studeni 1915., str. 1.

3. PRVI USPJEH TALIJANA – PAD GORICE I POSLJEDICE

Nakon završetka ratne 1915. godine na talijanskoj je strani nastupilo kratko razdoblje rekuperacije pa je na fronti polako dolazilo do promjena. Ratna industrija na sjeveru zemlje osigurala je veliku isporuku ručnih granata, strojica i minobacača za početak proljetnih borbi. Vojnicima su dane nove čelične kacige, deblji kaputi i kvalitetnije čizme, a također se u rovovima provela akcija cijepjenja protiv kolere i dezinficirale su se barake. Uvedena je rotacija trupa s prvih linija i što više moguće ih se čuvalo od užasnih zimskih uvjeta. Obrana je poboljšana, topništvo se približilo fronti radi efikasnije potpore pješadiji, a stiglo je i 250 svježih bataljuna pa se broj talijanskih trupa popeo na brojku od milijun ljudi. Zbog praktičnih razloga vojnici su mogli napadati bez teških ruksaka i časnicima je omogućeno da vode trupe iz zadnjih redova budući da su u prošloj godini oni stradavali u proporcionalno velikom broju.⁶² Usprkos svemu tome, među vojnicima je i dalje vladalo razočaranje. U obzir i dalje nisu dolazili masovni dopusti svojim domovima pa je to već u prosincu bio povod prvih pobuna među talijanskim trupama (ako bi i dobili dopust, vojnici su bili pod rigidnim nadzorom vojnih vlasti kako ne bi utjecali na javnost ili bi bili smješteni u radne brigade). Gnjev je bio uperen protiv vrhovne komande u Udinama koja nije obraćala pretjeranu pažnju na te probleme. Ondašnji visoki časnici živjeli su u luksuzu: vrhunski obroci, osobni vozači, čiste odaje koje su najčešće dijelili sa svojim obiteljima, dobre veze s ministrima i kraljem te osigurano brzo napredovanje u službi.⁶³ Primjerice, povodom toga je „uz poklike protiv besposlica koji vode rat sjedeći za kavanskim stolovima, razbio neki *bersaglier* sve velike prozore na glavnoj rimskoj kavani *Acagno*.“⁶⁴ Cijelu je Italiju zahvatio val nezadovoljstva i u zemlji su izbile manifestacije najdublje potištenosti te je rimski prefekt morao upotrijebiti i vojsku u svrhu suzbijanja nemira.⁶⁵

Na austrougarskoj strani situacija je bila sasvim drugačija. Uspjesi na talijanskom bojištu u protekloj godini zajedno s porazom Srbije i Crne Gore dali su vojsci i civilima golemi moralni poticaj, koji novine nisu propustile iskoristiti. Već na početku godine pisalo se u rubrici *Ratni Dogodjaji* u *Ilustrovanom listu* kako su se „sve talijanske navale slomile o junački i nadasve žilavi otpor naših hrabrih četa“ te se uz to nadodaje da „Cadorna poslije tog neuspjeha, koji je jednak velikom porazu, može da utješi talijansku javnost, jedino – nadom u budućnost, koja je vrlo tamna i nesigurna.“⁶⁶ Tu budućnost potvrdio je i jedan neutralni časnik

⁶² Thompson, 156-157.

⁶³ Isto, 152.

⁶⁴ „Nezadovoljstvo među talijanskim vojnicima“, *Jutarnji List*, br. 1369., 13. siječanj 1916., str. 5.

⁶⁵ „Potištenost u Italiji“, *Jutarnji List*, br. 1371., 15. siječanj 1916., str. 3.

⁶⁶ „Uz naše slike“, *Ilustrovani list*, br. 1., 1. siječanj 1916., str. 10.

u listu *Baseler Nachrichten*. Švicarski bojnič Tanner smatrao je da će Talijani iskrvariti na Soči te kaže kako se posve teoretski može izračunati, uzevši u obzir dosadašnji broj talijanskih žrtava, kada će im nestati dovoljno ljudstva za napad.⁶⁷ Pozitivna atmosfera vladala je i u rovovima te je već u sljedećem broju *Obzora* objavljena pjesma pod nazivom *Junacima na Soči* posvećena Svetozaru Borojeviću, a koju je sastavio Maria Rieger-Vinodolski, pripadnik 26. domobranske pješačke pukovnije, dakle vojnik na talijanskom bojištu. Kod svojih trupa Borojević je uživao veliki ugled i popularnost te mu se u hrvatskom tisku pridavala posebna pažnja, kako zbog svoje uloge u obrani Soče, tako i zbog svojeg nacionalnog opredjeljenja. Stoga ga je prilikom posjeta jednoj dalmatinskoj regimenti pratila i novinarska ekipa. Vojnicima se osobno zahvalio (vjerojatno zbog njihove uloge u protunapadu i osvajanju sela Oslavije) te poručio da „kada je god neprijatelj napao dalmatinske regimente ili uopće moje Dalmatince, ja sam mogao spokojno da spavam, bio sam uvjeren da ćete poznatim junaštvom neprijatelja hametom (potpuno) potući.“⁶⁸ U takvim su dijametralno suprotnim uvjetima obje strane dočekale sljedeću ofenzivu na bojištu.

3.1. Peta bitka na Soči

Nakon ponovnog sastanka u Chantillyju početkom prosinca 1915., Antantini su zapovjednici ovoga puta usuglasili svoje namjere da otpočnu u proljeće simultane ofenzive koje su trebale slomiti Centralne sile budući da one ne bi mogle prilikom višestrukih napada efektivno pokriti svako bojište. No, plan je trebalo izvršiti već u veljači budući da je von Falkenhayn pokrenuo kolosalni njemački napad na Verdun. Slijedom toga, general Joffre je tražio od saveznika da pokrenu svoje ofenzive i tako smanje pritisak na zapadnoj fronti. Cadorna je zatim odlučio pokrenuti minimalni napad početkom ožujka tek toliko da ispoštuje dogovor jer je vjerovao da vojska još nije bila spremna za operaciju velikog opsega.

Napad je otpočeo 11. ožujka uz dvodnevnu topničku baražu. Tromjesečno zatišje na fronti omogućilo je nagomilavanje talijanskih topničkih baterija i dotada najjaču paljbu na bojištu. Nakon toga, bio je red na valove pješačkih napada koji su se protezali od tolminskog mostobrana pa sve do San Michela. Ubrzo je iz glavnog austrougarskog stožera stiglo službeno izvješće u kojem se govori da su Talijani navalili s jakim silama, ali su svuda odbijeni. Na tolminskom mostobranu ograničili su se na topničku vatru, a kod Plave su se njihovi pokušaji da razore pješačke prepreke izjalovili. Naposljetku, na goričkom mostobranu

⁶⁷ „Neutralni sud o bojevima na Soči“, *Obzor*, br. 12., 13. siječanj 1916., str. 3.

⁶⁸ „General pl. Borojević dalmatinskim Hrvatima“, *Jutarnji List*, br. 1384., 19. siječanj 1916., str. 2

tj. na Podgori odbijene su dvije navale.⁶⁹ Bio je to još jedan klasični propali napad talijanske vojske u kojem se osvojeno nije moglo zadržati zbog dobro organizirane protivničke obrane, a jedinice Treće armije, nakon solidnog napredovanja, bile su u konačnici odbačene sa San Michela zbog austrougarske upotrebe bojnog otrova protiv kojeg nisu imali nikakve šanse. Bitka je već 15. ožujka privedena kraju, a rezultat je bio za Talijane devastirajući – u tom kratkom roku uspjeli su pretrpjeti 13 tisuća žrtava bez ikakvih dobitaka. Reporter *Neues Pester Journala* je ustvrdio da je napad bio izveden u političke svrhe. „Vlada stoji u komori na vrlo slabim nogama, stoga hoće general Cadorna kojekakvim vojnim uspjesima da poboljša raspoloženje u komori i u širim slojevima naroda, a podjednako da za volju intervencionista svojom ofenzivom otereti Francuze u bojevima kod Verduna.“⁷⁰ Imao je pravo. Naime, zbog slabih uspjeha u ratu, Salandra je pokušao smijeniti Cadornu i na njegovo mjesto postaviti nekoga realnijeg. Generalu se otvoreno suprotstavio ministar rata Zupelli tražeći od njega da koncentrira svoje topništvo na maloj fronti i tako dobije intenzitet vatrene moći jednak onom na zapadnoj fronti što bi zasigurno imalo pozitivnog efekta na bojištu. Ipak, osoba koja je imala odlučujući glas u svemu tome bio je kralj, ali je on odbio otpustiti Cadornu koji je uz potporu tiska zatim zatražio kontra-ostavku Zupellija, smatrajući ga svojim potencijalnim rivalom, te je tako osigurao svoju poziciju za još neko vrijeme.

3.2. Šesta bitka na Soči

Još i prošle godine, AOK je na čelu s Conradom von Hotzendorffom razmatrao ofenzivu protiv Italije te se već u prosincu počela planirati velika operacija u Tirolu. Prodorom na tom dijelu fronte, austrougarski vojnici sišli bi u dolinu Veneta do Jadranskog mora i kompletno odsjekli talijansku Drugu i Treću armiju te se vojni vrh nadao da će tako prisiliti Rim na kapitulaciju. Ono što je uslijedilo u svibnju 1916. bila je Bitka kod Asiaga iliti *Strafexpedition* (kažnjenička ekspedicija) o kojoj će više riječi biti u naknadnom poglavlju o austrougarskim ofenzivama. Nakon te bitke, Cadorna je odlučio iskoristiti trenutak iscrpljenosti Austro-Ugarske, koncentrirati svoje snage na Soči prije nego što se neprijatelj regrupira i tako iznenadnim udarom slomiti Borojevićevu Petu armiju.

Budući da više nije bilo straha od moguće invazije iz Tirola, talijanske snage premještaju se iz tog sektora na Soču pa je za ofenzivu na raspolaganju bilo spremno čak 200 tisuća trupa. Prioritet je dobila Treća armija izborivši se za to da se fronta napada proširi od

⁶⁹ „Izvještaj austro-ugarskog glavnog štopa“, *Jutarnji List*, br. 1430., 15. ožujak 1916., str. 1.

⁷⁰ „Prikaz talijanske navale“, *Obzor*, br. 76., 17. ožujak 1916., str. 1.

goričkog mostobrana na San Michel pa joj je i osigurana velika količina streljiva, ljudstva i topova. Prvoga dana bitke (6. kolovoz) novinski izvještaji nisu izvijestili ništa posebno osim da na fronti na Soči i dalje traje s neumanjenom žestinom jaka topnička vatra protiv goričkog mostobrana i doberdobskog zaravanka.⁷¹ Istina je bila daleko gora od toga. U stvarnosti su Talijani, otvorivši topničku vatra, pomeli austrougarske prednje linije, osmatračnice i zapovjedne centre te u popodnevnim satima krenuli u opći juriš. Pod težinom cenzure, tisak je nastavio s objavljivanjem dezinformacija koje je širio austrougarski glavni štab. *Jutarnji List* je tako istoga dana izvijestio da su se „prvi pokušaji neprijatelja, da izađe iz svojih zakloništa, razbili o vrsnoj djelatnosti našeg vrlog topništva. Usprkos tome uspjelo je neprijatelju tečajem popodneva prodrijeti na više točaka u naše položaje. No, naše se je pješništvo tako hrabro držalo, da je u borbi iz bliza posvuda opet napolje bačen. U 7 sati navečer bio je sav položaj opet u našim rukama.“⁷² Uzalud je Borojević molio za pojačanja jer su se trupe iz Tirola još bile kretale do položaja na Soči, a zaustavljanje ruske Brusilovljeve ofenzive na istočnoj fronti bilo je od apsolutnog prioriteta Austro-Ugarske Monarhije. Pod svojom komandom imao je samo stotinjak tisuća vojnika s kojima je trebao izdržati punu snagu talijanske vojske, a juriš je toga dana bilo jednostavno nemoguće zadržati.

Bila je to potpuno drugačija talijanska vojska od one na koju su austrougarski vojnici navikli – primjerice, na leđima su nosili bijele diskove kako bi koordinirali topničku vatra te nisu napredovali u kompaktnim masama. U manje od sat vremena pao je Sabotino, a na San Michelu, gdje su talijanske trupe neposredno prije bitke kopale jarke kako bi se približile austrougarskim linijama, borbe su trajale cijeli dan i rezultirale porazom za malobrojne branioce. Linija obrane se urušavala, te se general Zeidler počeo povlačiti s desne obale Soče i iza Gorice na još impozantnije obrambene položaje: Monte Santo, San Gabriele i San Marco su sada stajali na putu za Ljubljanu i Beč. U međuvremenu, u talijanskim linijama počela se širiti glasina da je Gorica prazna, ali je opreznost opet koštala Talijane pa su mlako reagirali. Umjesto da masovno nahrupe na grad, oni su se sporo vukli baš kao i u svibnju 1915. Nakon više od 15 mjeseci, talijanske jedinice ušle su u razrušenu Goricu i to već drugog dana bitke, a austrougarski tisak je i dalje plasirao lažne vijesti i propagandu. Kada su Gorica i okolni položaji bili već čvrsto u neprijateljskim rukama, *Novosti* su objavile kako je, usprkos evakuaciji grada, austrougarska vojska i dalje bila u posjedu Sabotina i San Michela. Što je još zanimljivije, u istom se broju čitateljima prenijela vijest da je udar na Soči samo diverzija

⁷¹ „Izvješće našeg glavnog stana“, *Novosti*, br. 218., 7. kolovoz 1916., str. 1.

⁷² „Izvještaj austro-ugarskog glavnog štopa“, *Jutarnji List*, br. 1573., 7. kolovoz 1916., str. 1.

kojom se prikriva spremanje glavne sile, koja će udariti pravcem prema Trentinu.⁷³ Pitanje je samo jesu li to bile samo obične špekulacije ili namjerna laž kojom se htjelo umiriti pučanstvo.

Iz perspektive talijanskog tiska, osvajanje Gorice bila je bitka prekretnica koja je u pojedinim novinama poprimila goleme razmjere i izazvala opću maniju u narodu. Brzjav iz Zuricha govorio je o činjenici da „talijanski listovi prekomjerno slave čete povodom zauzimanja goričkog mostobrana priznavajući srčanost branioca“⁷⁴ te zaključuju da je talijansko topništvo svojim djelovanjem prevagnulo u bitci koja je Talijane koštala velikih žrtava. U hvalospjevima je prednjačio *Popolo d'Italia*, nacionalističke novine, koje su mesijanski najavile da nakon pada Gorice dolazi početak nove ere u Italiji: „Sve poraze, sva naša poniženja smo zaboravili. Stoljetna sramota je pokopana. Nova je Italija uskrsla silna i pobjedonosna. Naše nepobjedive legije koračaju sada ka novim pobjedama. Naša mržnja je neugasiva. Naši putovi vode preko Trsta, a onda na – Beč.“⁷⁵ I svjetina opijena ovom pobjedom klicala je *Na Beč! Na Beč!* tijekom govora ministra Vittoria Orlanda koji im je poručio da sada nakon pada Gorice, stoji talijanskoj vojsci slobodan i otvoren put.⁷⁶ Prva pobjeda talijanske vojske bila je sa aspekta talijanskog naroda opravdani razlog za veliko slavlje budući da je opći moral bio poprilično slab te je shvatljiva zaslijepljenost građana koji su po prvi puta imali opipljive rezultate nakon pet neuspjelih ofenziva, ali dugoročno nisu shvaćali, a vjerojatno nisu niti htjeli, da se u vojnom smislu nije praktički ništa promijenilo u korist Italije. Na to je upozoravao i dio njihovog tiska skupa sa stranim novinama. *Nieuwe Rotterdamsche Courant* pretpostavio je da će se u Italiji radovati zbog pobjede, ustanovivši da „austro-ugarska fronta nije napuštanjem ovoga isponka ni najmanje oslabljena.“⁷⁷ *Daily Telegraph*, novine njihovih saveznika, također su jasno naznačile da „posjed otvorenog grada Gorice nema nikakve vojničke važnosti.“⁷⁸

Nakon osvajanja grada, Cadorna je shvatio pravu magnitudu svoje ofenzive te u borbu ubrzo uveo cijelu Drugu armiju kojoj je zadatak bio da izgura kompletne austrougarske snage s obala Soče, točnije kod tolminskog mostobrana kao njihovog zadnjeg uporišta na rijeci. ali je tada bilo već prekasno. Kako je svojedobno naveo Borojević, „bilo da su Talijani bili opojeni pobjedom zbog teško osvojene Gorice, bilo da nisu imali povjerenja u svoju sopstvenu snagu, ili da su to bili ostatci upornog branioca, čija ih je upornost opominjala na

⁷³ „Nastup velike talijanske ofenzive“, *Novosti*, br. 222., 11. kolovoz 1916., str. 1.

⁷⁴ „Pisanje talijanske štampe“, *Obzor*, br. 213., 11. kolovoz 1916., str. 3.

⁷⁵ „Pad Gorice“, *Jutarnji List*, br. 1580., 14. kolovoz 1916., str. 4.

⁷⁶ Isto.

⁷⁷ „Neutralni glas o zauzeću Gorice“, *Obzor*, br. 213., 11. kolovoz 1916., str. 3.

⁷⁸ „Pad Gorice“, *Jutarnji List*, br. 1580., 14. kolovoz 1916., str. 4.

oprez; do proboja nije tada došlo, a time je Cadorna izgubio posljednju mogućnost odsudnog uspjeha na ovom frontu.⁷⁹ Svi napadi su ubrzo odbijeni jer je talijanska vojska tri dana odmarala kako bi se konsolidirala, a u međuvremenu su u pomoć Petoj armiji napokon stigle divizije iz Tirola zajedno s topništvom, a talijanske snage nisu bile pripremljene za takav dubok i brz prodor (nisu ga niti anticipirale) te im je stoga nedostajalo municije i artiljerijske potpore koja je bila predaleko od prve crte. Borojević je stoga mogao stabilizirati liniju i zaposjednuti utvrđene položaje na novoj obrambenoj liniji. I ovoga puta je Cadorna svoj neuspjeh da iskoristi proboj pripisao Capellu kojeg je krivio da je bio prespor u izvršavanju svojeg zadatka (iako je izvršio svoju početnu zadaću tj. osvajanje Sabotina).

Austrougarski je tisak nakon pada Gorice bio turoban. Nakon mnogih prijašnjih članaka u kojima se opisivao život u gradu koji je bivao svakodnevno granatiran i koji je stajao kao trn u oku talijanskoj vrhovnoj komandi jer je usprkos blizini ratišta održao koliko toliko normalnu svakodnevicu, tisak je sada imao delikatni zadatak da obrani povlačenje iz grada i sanira gubitak toga (za njih) ponajviše propagandnog simbola. Pisalo se stoga u *Jutarnjem Listu* nakon pada da „grad sam danas i nije ništa drugo, nego tek kup tužnih ruševina, a utvrde, koje su se pred njom nalazile, tako su razorene i izravnane sa zemljom, da upravo ne bi imalo nikakvoga smisla, kada bi se dragocjeni životi naših branitelja još dalje gubili, da se obrani ono, čega zapravo više nema.“⁸⁰ U istom se članku konstatira da je bitka za Goricu imala veću važnost u političkom a ne u vojnom pogledu te da će Antantini listovi pripisati Talijanima ovaj uspjeh kao „veliko djelo“, ali su oni takve sreće da im neće priznati nikakve zasluge, vjerojatno zbog toga što je propalo njihovo kockanje da će ulazak Italije u rat okončati sukob u Europi. Drugi tisak je primjerice izjavio da su Talijani uspjeli osvojiti grad tek kada su se austrougarske čete svojevrijem povukle na još jače položaje te rezolutno tvrdi da „će se naše hrabre i junačke čete i dalje jednakom postojanosti i neustrašivosti opirati Talijanima.“⁸¹ Nadalje, jedan se članak osvrnuo na izbjeglice i stanovnike grada ciljajući na sentimente čitatelja. Pod naslovom *Teški dani u Slovenskoj Gorici*, prvi je dio članka (segment iz *Slovenskog Naroda*) prenio brutalnu atmosferu Gorice na početku šeste ofenzive: „Gorica je hrpa ruševina. Strašni su to bili dani do utorka. Stanovništvo je teške muke trpilo. Osobito je mnogo žena i djece padalo, pogođenih hitcima. Mnogo je ljudskih tjelesa ležalo po ulicama i među ruševinama. Krv je tekla po cestama i ulicama“, a na kraju je kod bjegunaca

⁷⁹ Borojević, 11.

⁸⁰ „Gorica“, *Jutarnji List*, br. 1578., 11. kolovoz 1916., str. 2.

⁸¹ „Uz naše slike“, *Ilustrovani list*, br. 34., 19. kolovoz 1916., str. 799.

vijest o padu Gorice „zgrčila srce i mnogomu je suza orosila oči“⁸² Drugi dio (preuzet iz novina *Slovenec*) dao je čitateljstvu mučeničke figure u obliku jedne familije koja je navodno strijeljana od strane talijanske patrole radi toga što nije htjela odati određene informacije o austrougarskoj vojsci.⁸³ Iako je ovo neprovjerena informacija, nije teško povjerovati da se tako nešto i događalo. Primjerice, još se 1915. pojavio niz izvještaja o talijanskom kršenju ratnog prava i počinjenju ratnih zločina na sočanskoj fronti. Uostalom, notorna je činjenica da su austrougarske snage u Srbiji počinile nebrojene zločine i smaknuća nad civilnim stanovništvom i upustili se u kampanju spaljene zemlje.

Nakon što je padom Salandre u lipnju na njegovo mjesto došao slabi Paolo Boselli kao predsjednik vlade nacionalnog jedinstva, general Cadorna je sada imao apsolutnu moć i utjecaj na državne poslove. Opet je smatrao da ga vlada hoće smijeniti te je zabranio posjet političara fronti bez svojeg pristanka. Povod je bio dolazak ministra Leonide Bissolatija koji ga je smatrao odgovornog za potencijalnu katastrofu kod Asiaga te zasluge za osvajanje Gorice pripisao vojvodi od Aoste. Opet je posumnjao i na Capellija pa je i njega prebacio na drugi sektor, a pukovnika Giulia Douheta, vojnog vizionara i teoretičara, dao je zatvoriti na godinu dana jer ga je u svojem memorandumu optužio da je njegovo taktičko razmišljanje zastarjelo, da nema viziju, da je izgubio povjerenje vojske, a njegov koncept frontalnog napada eliminirao je sve profesionalne trupe te da ga slijedom toga treba smijeniti.⁸⁴ Nakon što se riješio svojih protivnika s političkog i vojnog spektra i nakon pobjedničkog pohoda s dvojbenim rezultatima, Cadorna je prionuo planiranju sljedećih ofenziva.

3.3. Sedma bitka na Soči

Njegov cilj bio je poraziti Borojevićevu armiju, probiti se kroz Kras i osvojiti Trst prije dolaska zime. Budući da se Druga armija konsolidirala iza Gorice, težište napada pripalo je vojvodi od Aoste i njegovoj Trećoj armiji na Krasu. Još jedan od faktora koji je išao Talijanima u prilog bio je ulazak Rumunjske u rat na strani Antante što je potencijalno moglo značiti da će Austro-Ugarska biti primorana poslati sa sočanske fronte dio snaga na rumunjsku granicu. No, to se ipak nije dogodilo jer su armije pod feldmaršalima Mackensenom i Falkenhaynom zaustavile novog neprijatelja te je AOK Borojeviću poslao pojačanja, opremu (čelične kacige, minobacače i gas maske) i 40 tisuća ljudi za građevinske radove pomoću kojih su formirane čak četiri obrambene linije. Loše vrijeme odgodilo je

⁸² „Teški dani u Slovenskoj Gorici“, *Novosti*, br. 223., 12. kolovoz 1916., str. 2.

⁸³ Isto

⁸⁴ Thompson, 218.

početak napada pa je tek u noći 13. rujna topništvo otvorilo vatru na fronti od mora do rijeke Vipave. Popodne je 100 tisuća ljudi na fronti od samo 8 kilometara otpočelo napad u gustoj masi, rame uz rame, a zatim je na njih otvorena vatra iz topova, haubica i zaklonjenih položaja. Rezultat je bio opći pokolj kojeg je jedan austrougarski vojnik opisao kao „pokušaj masovnog samoubojstva“ talijanskih postrojbi. *Obzor* je stoga dobro zaključio, napisavši da se Talijani vratiše prijašnjoj svojoj strategiji tj. opet napadaju u masama.⁸⁵ Vojni izvještaji bili su pozitivni, govorili su da su se na fronti razvili žestoki bojevi, a iako je neprijatelj mjestimice provalio u prednje rovove pa se ponegdje i zadržao, ipak se moglo reći da je propao njihov prvi pokušaj.⁸⁶ Oni koji su i došli do prvih rovova, odbačeni su puškama, strojnicama, bacačima plamena i ručnim granatama. Ostali napadi nisu ništa bolje prošli te je bitka zaustavljena već 17. rujna. Iako su austrougarske snage pretrpjele 15 tisuća žrtava, a Talijani dvije tisuće više, Borojević je teže nadoknađivao gubitke u ljudstvu. Talijanske tvornice su isporukama sve većeg broja topova počele ukazivati na kronični nedostatak artiljerije kod austrougarske vojske te se u tom segmentu jaz između dviju strana sve više produbljavao. No, usprkos tome, novine su zračile optimizmom na kraju sedme ofenzive. U službenom izvješću je pri završetku bitke pisalo da su „Talijani svojom navalom od mora do Vipave mogli samo na jednom mjestu osvojiti komadić zemljišta pa su stoga postigli uspjeh koji ni u čemu ne mijenja otpornu snagu naše fronte.“⁸⁷ Razdoblje predaha bilo je minimalno te su Talijani ubrzo počeli dovoziti preko Soče veliku količinu streljiva i ljudstva kako bi već dva tjedna kasnije testirali otpornu snagu Pete armije.

3.4. Osmo bitka na Soči

Osmo je ofenziva otpočela 30. rujna dugotrajnom topničkom baražom koja je uz prekide trajala sve do 10. listopada, a njezina jačina imala je efekta čak i u Trstu gdje su stanovnici rekli da se za nijedne od prijašnjih bitaka na Soči nije čulo tako snažna i duga topovska tutnjava u gradu.⁸⁸ Na austrougarskoj strani, Borojević je dobio dvije divizije s istočne fronte te je u predahu između bitaka opet pokrenuo velike radove na obrambenoj infrastrukturi znajući da ubrzo prethodi još jedan napad. *Novosti* su za to vrijeme preko švicarskih listova prenijele nekoliko informacija o predstojećem talijanskom napadu pa se saznalo da danima pristižu vlakovi s municijom (ponajviše za teško topništvo) i vojnicima, a

⁸⁵ „Talijani se vratiše prijašnjoj svojoj strategiji“, *Obzor*, br. 273., 30. rujna 1916., str. 3.

⁸⁶ „Izvješće našeg glavnog stana“, *Novosti*, br. 258., 16. rujna 1916., str. 1.

⁸⁷ „Bitka na Soči“, *Novosti*, br. 261., 19. rujna 1916., str. 1.

⁸⁸ „Trst u vrijeme osme bitke na Soči“, *Jutarnji List*, br. 1649., 19. listopada 1916., str. 2.

što je još bitno, poduzete su posebne mjere da se osigura dovoljna količina pitke vode. Također je objavljeno da se tada u glavnom štabu Treće armije uz D'Annunzia nalazio i Arthur Conan Doyle, vjerojatno kao dopisnik britanskih novina.⁸⁹ Napokon je 10. listopada topnička paljba utihnula što je za dvadesetak divizija bio znak za juriš. Bila je to još jedna repriza prošle bitke, ali uz iznimku: elementi Druge armije su napali iz sjevernog dijela bojišnice. Kako je opisano u *Jutarnjem Listu*, „to je bio svečani dan za naše čete, koje ondje vojuju. Neprekidna vatra nije mogla da ih uzdrma. Neslomljenom snagom odbile su juriš uz najteže gubitke za protivnika i bez izuzetka održale svoje položaje u posjedu.“⁹⁰ Ali realnost je bila malo drugačija. Iako su odbili prve napade Talijana na Krasu, na sjeveru ih je Druga armija počela potiskivati nekoliko kilometara u dubinu. Sljedeći napad na Krasu gotovo je probio frontu, ali je juriš šačice čeških vojnika na Kotu 144 (brdo južno od Doberdobskog jezera) blokirao Talijane i stabilizirao frontu. Juriš je predvodio poručnik Theodor Wanke koji je prijeteći svojim suborcima pištoljem, naredio okolnim jedinicama sveopći juriš na brdo i tako spasio frontu od kolapsa.⁹¹ Osobno nisam pronašao u službenim izvještajima ovu vijest pa stoga čudi što u štampu nije puštena informacija s potencijalom da podigne moral trupa i civilnog stanovništva ako su, između ostaloga, početkom rata objavljene priče o poručniku Markoviću i kadetu Fischeru. Bitka je već bila gotova 12. listopada. Detaljan opis borbi u novine je slao dopisnik *Pester Lloyd*a koji je iz prve ruke svjedočio golemoj topničkoj vatri, neusporedivo većoj, kako tvrdi, od one koja se vidi na francuskom bojištu. Opisao je topničke duele, akcije avijatičara i neuspjele nasrtaje na pojedine dijelove Krasa, a dotaknuo se i talijanskog kršenja ratnih pravila napomenuvši da su bombardirali bolnicu u pozadini na kojoj je jasno bila izvješena zastava Crvenog križa.⁹² Posebno upečatljivu fotografiju, koja je definitivno simbolizirala propast ofenzive, donio je *Ilustrovani list*. Na njoj je prikazan špalir austrougarskih vojnika koji se pripremaju na pokapanje mrtvih Talijana koji nepomično leže pred njima, a još veća gomila poginulih se nalazi nedaleko od njih, u pozadini fotografije.⁹³

Izuzev sela Nova Vas i nekoliko beznačajnih točaka na fronti, po osmi put nisu Talijani uspjeli slomiti otpor austrougarskih četa. Cadorna je zaustavio napade opet u ključnom trenutku (upravo kada je Borojević poslao svoje zadnje rezervne snage na prvu liniju), a djelomičan razlog bila je lažna informacija da velik broj pojačanja stiže s istočne fronte skupa s njemačkim divizijama. Talijanski tisak branio je i ono malo što se osvojilo pa

⁸⁹ „Italija se sprema na osmu ofenzivu na Soči“, *Novosti*, br. 276., 4. listopad 1916., str. 2.

⁹⁰ „Svečani dan naših boraca protiv Talijana“, *Jutarnji List*, br. 1641., 11. listopad 1916., str. 1.

⁹¹ Macdonald i Cimprić, 108.

⁹² „Ogorčene borbe kod Opatja Sela“, *Obzor*, br. 287., 14. listopad 1916., str. 1.

⁹³ „Nakon žestokog i pobjedonosnog boja na talijanskom bojištu, naši se vojnici spremaju, da pokopaju pale Talijane“, *Ilustrovani list*, br. 43., 21. listopad 1916., str. 1019.

je to bio predmet izrugivanja nizozemskog *Nieuwe van den Dag* koji je pisao da su njihovi uspjesi „tako maleni, da niti u samim talijanskim izvještajima nema pobližih podataka o njihovu znamenovanju.“⁹⁴ Također, kao razlog ograničenog uspjeha svojih vojnika *Corriere della Sera* navodi da je „vremenski Bog štitio neprijatelja“⁹⁵ jer niti u rujnu, a niti u listopadu vremenski uvjeti nisu favorizirali napadačke operacije. Na kraju, tisak se služio i obmanom pa je tako javnosti rečeno da se talijanska konjica nalazi pred Trstom i da je ova ofenziva rasteretila Rumunjsku i osigurala Antanti konačnu pobjedu.⁹⁶ Nasuprot tome, preko novina se pobjedničkim vojnicima i zapovjednicima obratio već ostarjeli i bolesni Franjo Josip, koji će sljedećeg mjeseca preminuti, te se posebno zahvalio Borojeviću na ustrajnoj obrani.

3.5. Deveta bitka na Soči

S talijanske strane, odlučeno je da se napravi pauza u ofenzivi, a ne definitivni prekid. Obje talijanske armije nagomilale su zalihe streljiva i popunile gubitke u ljudstvu i opremi. Borojeviću je stiglo pojačanje od jedne divizije i nekoliko bosanskih, mađarskih i tirolskih regimenti, a ruski zarobljenici mahnito su radili na defanzivnoj liniji kod Mt. Hermade, posljednjem važnom uporištu prije Trsta koje je trebalo zaustaviti Talijane u slučaju proboja prvih linija. Vrijeme opet nije išlo u talijansku korist, a loš moral rezultirao je već ustaljenim dezertiranjem njihovih vojnika koji su austrougarskim trupama odali vrijeme napada. Na prve naznake lijepog vremena, odnosno 31. listopada, otvorili su Talijani od Gorice do mora vatru iz preko tisuću i tristo topova u očajnom pokušaju da osvoje Trst prije nastupa zime. Sljedećeg je dana Cadorna poslao 200 tisuća vojnika te je sa sigurnošću smatrao da je to dovoljno da se pregazi Peta armija i otvori put prema Trstu. Izvještaj s prve crte dao je čitatelju dobar dojam kako su Talijani sondirali liniju u potrazi za slabim točkama: „Od 3 sata poslije podne započelo je neprijateljsko pješništvo izvidničke operacije u dolini Vipave i na visoravni Krasa protiv naših položaja. Gdje je mislilo, da su naše grabe dozrele za juriš, poduzelo je također navalu, koju smo međutim suzbili svojom zapornom vatrom.“⁹⁷ No, napredovanje Talijana bilo je usporeno samo na krilima te je nastao klin u austrougarskoj obrani s težištem na uvali Vipave. Na centralnom Krasu, Borojević dovodi pojačanja koja su u krvavoj bliskoj borbi počela bacati Talijane natrag, ali Cadorna kao protumjeru šalje svježe regimente koje ipak odnose prevagu i osvajaju Fajti Hrib, brdo na Krasu koje nadgleda dolinu

⁹⁴ „Mali talijanski uspjesi na visoravni Krasa“, *Jutarnji List*, br. 1645., 15. listopad 1916., str. 1.

⁹⁵ „Barzini o osmoj bici na Soči“, *Obzor*, br. 295., 22. listopad 1916., str. 3.

⁹⁶ „Talijanska štampa pretjerava talijanske uspjehe“, *Jutarnji List*, br. 1647., 17. listopad 1916., str. 2.

⁹⁷ „Izješće našeg glavnog stana“, br. 305., *Novosti*, 2. studeni 1916., str. 1.

Vipave. Dakako, u novinama nema niti riječi o potencijalnoj katastrofi koja se nadvila nad frontom. Ako pratimo tadašnji tisak, domaći vojnici su rutinski odbili sve navale i nanijeli neprijatelju velike žrtve, a jedini gubitak koji se priznaje je selo Lokvica na Krasu.⁹⁸ Fokalna točka bitke sada je bila Kota 464 istočno od Fajtija gdje je Borojević u posljednjem pokušaju da zaustavi neprijatelja, poslao jedinice sastavljene od stanovnika Banata koji su svojim razjarenim i divljačkim protunapadom te usprkos šesterostrukoj brojčanoj inferiornosti, uspjeli u bliskoj borbi slomiti Talijanima živce i primorati ih na opće povlačenje i prekid svih napada. Bio je to šok za austrougarsku vojsku koja nije mogla vjerovati da Talijani odustaju od daljnjeg napada u trenutku kada su bili na rubu raspada.

Niti ovaj put nije pošlo Talijanima za rukom da ostvare pozitivne rezultate na bojnopolju. Pretrpjeli su užasne gubitke, točnije oko 80 tisuća vojnika u posljednje tri ofenzive što je zadalo težak udarac moralu trupa. Sve je više na vidjelo izlazila otvorena mržnja prema Cadorni i višim časnicima koji su se zadovoljavali minimalnim dobitcima u posljednjim bitkama pa je dolazilo i do otvorenog protivljenja jer su vojnici smatrali da se prema njima postupa kao prema sirovini. Tisak je naravno bio nesvjestan aktualne situacije u rovovima te je nastavio s propagandnim radom plasirajući teške neistine nakon devete ofenzive preko kojih se dobio dojam da su Talijani osvojili čitav niz prvoklasnih utvrda, da su pokazali golemu vojničku genijalnost i neodoljivost te dobili rat.⁹⁹ Gnjev vojnika inkubirat će u cijeloj talijanskoj vojsci, a tek će se kod Kobarida pokazati njegovi pravi razmjeri. Ni na austrougarskoj strani nije sve bilo u odličnom stanju usprkos pobjedama. Propagandan mašinerija zasigurno je profitirala na propalim talijanskim ofenzivama tiskajući striktno pozitivne materijale i članke čija je istinitost bila dvojbeno. Domaćem čitateljstvu nisu se plasirali gubici austrougarske vojske koji su se već tada teško mogli nadoknaditi, a nije im naravno bila niti rečena prava istina o stanju vojske. Po prvi puta austrougarske su se trupe počele predavati u većem broju nego inače što je Borojeviću bio signal da se i kod njegove Pete armije počinje polako osipati moral. Iako je situacija na drugim bojištima Austro-Ugarske bila obećavajuća, stanje u državi bivalo je sve gore. Vojna industrija bila je kočena sa sve većim nedostatkom radne snage i sirovina. Pojavila se i nestašica hrane uzrokovana lošim upravljanjem i pomorskom blokadom, a sve se to reflektiralo na sočansku vojsku koja je sve više u tehničkom smislu zaostajala za svojim talijanskim pandanom te će se ubrzo u sljedećoj godini suočiti s maksimalnim naprezanjem koristeći ono malo raspoloživih resursa.

⁹⁸ „Nova talijanska ofenziva“, *Jutarnji List*, br. 1668., 4. studeni 1916., str. 3.

⁹⁹ „Talijanski izvještaj“, *Obzor*, br. 312., 8. studeni 1916., str. 1.

4. „AVANTI SAVOIA!“ – TALIJANSKE OFENZIVE 1917.

Iako je stanje na Soči gotovo bilo nepromijenjeno od početka ratnih zbivanja i odbijeni su praktički svi napadi Talijana, Austro-Ugarska Monarhija počela je sve više osjećati posljedice atricijskog rata. Hrane je bilo sve manje, a glad je postajala dio svakodnevnice. Većina radnika u krucijalnoj teškoj industriji bila je unovačena te je proizvodnja sve više tonula kako je rat odmicao. Stoga je Monarhija po uzoru na Njemačku pokrenula vlastitu verziju *Hindenburgovog programa* – masovne ekspanzije u naoružanju. No, usprkos uvođenju oktroiranog zakona koji je omogućavao prisilno novačenje svih sposobnih ljudi (koji nisu u vojsci) za industriju i upumpavanjem 454 milijuna kruna za gradnju novih i proširivanje postojećih tvornica, proizvodnja oružja je u Monarhiji zapravo opala u drugoj polovici 1917. pa je program, kao i u Njemačkoj, neslavno propao i samo produbio postojeću krizu.¹⁰⁰ Vladala je velika potražnja za ugljenom kod civilnog stanovništva, ponajviše u gradovima jer je to bio jedini izvor ogrijeva tijekom zime. Smrću cara Franje Josipa u studenom prošle godine, teško je pogodilo cijelu zemlju, a na njegovo mjesto došao je car Karlo koji je bezuspješno pokrenuo vlastite mirovne inicijative preko tajnih diplomatskih kanala kako bi što prije izvukao Austro-Ugarsku iz rata. Što se tiče vojske, u protekloj je godini pretrpjela golemi udarac izgubivši oko milijun i 700 tisuća vojnika, većinom u spektakularnoj Brusilovljevoj ofenzivi koja ju je gotovo izbacila iz rata. Istočno je bojište nakon toga utihnulo, a napadački kapacitet ruskih armija sve je više opadao kako je zemlja tonula sve dublje u krizu. Car je zbačen u Februarskoj revoluciji, a vatru je potpirivala Njemačka svojom propagandom među ruskim trupama i puštajući boljševike da se infiltriraju u zemlju kako bi sklopili dugo priželjkivani mir s Centralnim silama. Austro-Ugarska je stoga sanjala o potencijalnim mogućnostima koje bi joj mir na istoku donio, a najvažnije od svega otvorio bi se put uvozu prijeko potrebnog ukrajinskog žita što bi riješilo problem gladi u zemlji i omogućilo vojsci da se iz Galicije prebaci na Soču i tako uspostavi paritet s talijanskim snagama. Do toga je trebalo još pričekati, a u međuvremenu je Peta armija ubrzano radila na fronti kako bi dovršila svoje fortifikacije prije nadolazećeg Cadorninog napada.

Početak godine talijanska je strana dočekala u totalno demoraliziranom stanju. Trst, glavni cilj posljednjih ofenziva, i dalje je bio izvan dohvata unatoč velikim žrtvama u prošloj godini (400 tisuća vojnika), a očajnu situaciju najbolje je ilustriralo ukidanje dopusta vojnicima tik prije Božića kako među građanima ne bi proširili pravo činjenično stanje na

¹⁰⁰ Watson, 381.

fronti što je dovelo do vala nezadovoljstva među trupama i sporadičnim pobunama. Talijanski vrhovni zapovjednik Cadorna vjerovao je – jamačno neopravdano – da će samo najsirovija disciplina primorati njegove vojnike na borbu. Terorizirao je svoje generale sa željom da i oni čine isto svojim podređenima.¹⁰¹ Najradikalniji čin bilo je uvođenje starog rimskog običaja – desetkovanja pa su statistički gledano, Talijani od svih zemalja koje su sudjelovale u ratu smaknuli najviše vlastitih vojnika.¹⁰² Na domaćoj fronti, civilno stanovništvo trpilo je nestašicu maslaca, petroleja i šećera uzrokovanu podmorničkom blokadom, a jedina svjetla točka bio je ulazak SAD-a u rat na strani Antante u travnju te je sve više prevladavala misao da će moćna američka industrija pomoći u bržem završetku rata. Kao i prošle godine, talijanska vojska se tijekom zime udvostručila (2 milijuna vojnika), povećala svoje zalihe municije i uvećala broj svojih topova. Njihova artiljerija porasla je s 1400 na 2200 topova, uključujući britanske i francuske teške topove, plus 980 minobacača.¹⁰³ Nadalje, saveznička konferencija u studenom prošle godine kod Joffrea opet je predvidjela zajednički udar koji je u svibnju trebao zadati smrtni udarac Centralnim silama, ali ga je na njegovu mjestu zamijenio general Nivelles, tražeći od Cadorne da kao potpora njegovoj nadolazećoj ofenzivi u travnju, napadne Austro-Ugarsku. Cadorna je to glatko odbio te se oglušio na vapaje iz Francuske i umjesto toga se fokusirao na pripreme za desetu ofenzivu na Soči.

4.1. Deseta bitka na Soči i ofenziva na Mt. Ortigari

Do početka sljedeće ofenzive, austrougarska štampa nastavila je sa zajedljivim primjedbama uperenima protiv talijanskog ratnog napora. Iako su višestruko uvećali broj svojih teških topova, tvrdilo se da vojno vodstvo mora računati na pomanjkanje istih. Ispravno se tvrdi da je na početku rata Italija imala manjak topova, ali navod da i dalje nije uspjela nadomjestiti taj nedostatak čini se pretjeranim.¹⁰⁴ Isti je list prenio i hvalisavi komentar *Corriere della Sera* koji kaže kako nema straha od nove austrougarske ofenzive jer je prošlogodišnje iskustvo pokazalo da će svaki ruski napad na istoku anulirati neprijateljske pokušaje na talijanskom bojištu. Ova izjava se obila o glavu talijanskom listu budući da je autor članka zaključio da „se list dakle osjeća prinukanim priznati da, austrougarsku ofenzivu prošle godine nije zaustavio Cadorna, kako bi to toli rado utuviti talijanskoj javnosti, nego da

¹⁰¹ Stevenson, 328.

¹⁰² Izvršeno je 729 smrtnih kazni u talijanskoj vojsci (Britanci 350, a Francuzi 600) uz nepoznat broj smaknuća po kratkom postupku (Thompson, 273-274.)

¹⁰³ MacDonald i Cimprić, 124.

¹⁰⁴ „Nestašica teških topova u talijanskoj vojsci“, *Obzor*, br. 70., 13. ožujak 1917., str. 1.

je zaustavljena tim što talijanska fronta uslijed ruske ofenzive u onaj par nije sačinjavala glavnoga ratišta monarhije.¹⁰⁵ *Jutarnji List* prenio je opservacije *Neues Pester Journala* koji tvrdi da je talijanska vojska svaki puta nakon propale ofenzive prestala sa svim djelatnostima na fronti (sporadični topnički napadi i pješачke navale) te smatra da je ovo ponašanje karakteristično „posve razdražljivom temperamentu Talijana, koji samo na časove provali kao bujica, a onda pada u apatiju.“¹⁰⁶ Što se tiče situacije na fronti, pisalo se da najveću opasnost predstavljaju vojnici sa Sicilije jer su oni najborbeniji i najhrabriji, navodno samo iz razloga što su im u glavu utuvili da će ih u zarobljeništvu žive ispeći, a na dolazak francuskih časnika u talijanske postrojbe posprdno se kaže da „ako oni pomognu Talijanima kao što su i Rumunjima, onda će ovi slabo proći.“¹⁰⁷

Nakon poduljih priprema, Cadorna u svibnju napokon započinje svoju najambiciozniju operaciju dotada. Plan je bio jednostavan, ali riskantan. Treća armija je trebala je prvo bombardirati položaje na Krasu, a nakon nekoliko dana prebacio bi se fokus na Drugu armiju koja bi opet nakon pet dana prebacila fokus natrag na Treću i posudila joj teške topove kako bi ova udarila na austrougarske snage na svojem sektoru. Vjerovalo se da će tim manevrom Borojević biti primoran slati pojačanja na sjeverni sektor kako ga ne bi izgubio, a u procesu će oslabiti svoje snage na jugu i tako uvećati šanse za talijanski prodor prema Trstu. Dvanaestog svibnja počelo je preliminarno bombardiranje austrougarskih linija iz tri tisuće topova. Nakon dva dana uslijedio je karakteristični pokolj, dotad najveći na toj fronti, a prvih nekoliko dana u tisku nema nervoze niti ikakvih naznaka da je započela velika talijanska ofenziva. Primjerice, *Novostima* je bilo važnije komentirati članak od talijanskog dopisnika za *Times* koji je, ironično, pisao o demoraliziranim austrougarskim trupama i nestašici živežnih namirnica u Monarhiji.¹⁰⁸ Dva dana kasnije, u novinama je izašao službeni izvještaj u kojem se govori da su Talijani poduzeli masovne pješачke napade te „pokušali kod Plave iznenadnu navalu protiv jednoga od naših visinskih uporišta.“¹⁰⁹ Spomenuto visinsko uporište bila je Kota 383 koja je već prvoga dana bitke, nakon velikih gubitaka, bila osvojena od strane korpusa generala Capella. Treba napomenuti da se njegov upliv u preinaci izvornog plana napada pokazao kao bitnim faktorom za propast desete ofenzive. Budući da je uspio nagovoriti Cadornu da mu dopusti stvaranje novog mostobrana između Plave i Tolmina, namjeravao je uputiti trupe preko visoravan Banjšica i s boka napasti austrougarske snage na Monte Santo i Mt. San

¹⁰⁵ „Zabrinutost u Italiji zbog austro-ugarske ofenzive“, *Obzor*, br. 88., 31. ožujak 1917., str. 1.

¹⁰⁶ „Pred desetom ofenzivom na Soči“, *Jutarnji List*, br. 1743., 19. siječanj 1917., str. 2.

¹⁰⁷ „Velike pripreme Talijana na svim bojištima“, *Jutarnji List*, br. 1774., 19. veljača 1917., str. 2.

¹⁰⁸ „Nervoznost na talijanskoj fronti. – Kako se Talijani tješe.“, *Novosti*, br. 131., 13. svibanj 1917., str. 1.

¹⁰⁹ „Izvješće našeg glavnog stana“, *Novosti*, br. 133., 15. svibanj 1917., str. 1.

Gabriele. Nedostatak je bio taj (između ostaloga) da nije bio u mogućnosti prebaciti predviđene topove Trećoj armiji. Na početku bitke, zapanjuje činjenica da su novine već s optimizmom pisale o vjerojatnoj pobjedi na bojnopolju iako su borbe tek bile u prvoj fazi. Vojnički suradnik *Züricher Posta* navodi da je talijanski pokušaj prodora prvoga dana bio neznatan što je potkrijepio informacijom da talijanski izvještaji spominju zauzeće određenog teritorija, ali da ne navode imena toponima što je već dovoljno sumnjivo, a na kraju predviđa neuspjeh Talijana na temelju prošlih bitaka i austrougarskoj obrani.¹¹⁰ *Jutarnji List* tiskao je na glavnoj strani veliki naslov *Pobjeda na Soči* uz popratni članak jednostavnog naziva *Soča* u kojem se slave i glorificiraju austrougarske trupe te se govori kako je ova najnovija pobjeda zadala ne toliko materijalni koliko moralni udarac Talijanima, a sve zahvaljujući Borojeviću koji je „pokazao Talijanima, da su hrvatski i slovenski krajevi za njih nedostižna sanjarija označivši svojim mačem među: Dovle i dalje ne!“¹¹¹ No, bitka je bila daleko od završetka te je Borojević sa svojih 200 tisuća trupa trebao izdržati nalete dvostruko brojnije vojske sljedeća dva tjedna.

Krvave borbe vodile su se na Monte Santu (Sveta Gora) gdje je Druga armija uspjela u prvim danima osvojiti vrh da bi ga sljedećih 24 sata gubili u neprekidnim protunapadima. Žestini borbe svjedočio je jedan od izvještaja glavnog stožera u kojem je nakon topničkog bombardiranja i odbacivanja prve talijanske navale uslijedio drugi napad prilikom kojeg su se talijanske postrojbe uspjele infiltrirati u prednje položaje pa ih „naše valjane čete, među njima mariborski pučki ustaše, protjeraše protunavalom s bajunetom u ruci,“ a u noćnom pokušaju osvajanja vrha „41. pješačka pukovnija izbacila je onda brojem premašnog protivnika, te ga prinudila u ogorčenom boju na šake u bijeg.“¹¹² Napadi u tom sektoru samo su nanosili goleme gubitke talijanskim snagama, ali su svejedno 20. svibnja pokrenuli kolosalni napad sa svim raspoloživim ljudstvom i topništvom. Desetak pješačkih napada, uz enormne žrtve, naposljetku je bilo dovoljno da istjera poljske vojnike s planine. No, slavlje je bilo kratkotrajno jer su na vrh ubrzo jurišali austrougarski vojnici i zauzeli ga natrag. Značaj pobjede u borbi za Monte Santo nije izmakao novinarima pa je javnost čitala da su malobrojni branioci uspjeli izdržati pred cjelodnevnim jurišima i artiljerijskom baražom te im je pošlo za rukom da nadolazeće Talijane devastiraju puškama i strojnicama iz razorenih prednjih linija. Zanimljivo, opet se u presudnoj ulozi spominju uspjesi mariborskih vojnika i 41. pješačke

¹¹⁰ „Glasovi talijanskog novinstva“, *Obzor*, br. 137., 20. svibanj 1917., str. 1.

¹¹¹ „Soča“, *Jutarnji List*, br. 1860., 16. svibanj 1917., str. 1.

¹¹² „Izvještaj austro-ugarskog glavnog stožera“, *Obzor*, br. 139., 22. svibanj 1917., str. 1.

pukovnije.¹¹³ Izuzev pobjede na bojnopolju, Austro-Ugarska je štampa tada izvojevala i propagandnu pobjedu objavivši da Italija niti drugu godišnjicu ulaska u rat ne može proslaviti uspjehom na Soči nego je primorana gledati kako se navale njezinih vojnika razbijaju o austrougarske linije.¹¹⁴ Capello je zatim prekinuo sve napade na tom sektoru ustvrdivši da je iscrpljenost njegovih ljudi poništila brojčanu prednost nad austrougarskim trupama. Bio je to kraj prve faze bitke. Nakon kratkog predaha, red je došao na Treću armiju koja je u međuvremenu propustila zlatnu šansu tijekom napada na Monte Santo jer je do 18. svibnja nasuprot nje na Krasu bila stacionirana samo jedna divizija, a naredba za napad nije dobivena jer se očekivala doprema obećanih topova Druge armije. No, usprkos tome, par dana nakon Capellovog neuspjeha, vojvoda od Aoste dobiva naredbu od Cadorne i pokreće napad, a talijanske trupe zatim rapidno napreduju kroz Kras, proširujući klin koji je nastao u prošloj bitci. Pregazivši nekoliko linija obrane, činilo se da će taj napad zadati smrtni udarac Petoj armiji koja je bila na rubu sloma, no njezini vojnici nisu se raspali. U tome su im svakako pomogle postrojbe sa sjevernog sektora sočanske fronte i regimente iz Tirola, a njemačka vrhovna komanda (*Oberste Heeresleitung* ili skraćeno OHL) dala je dopuštenje da se dvije austrougarske divizije prebace s istočne fronte. Slijedom toga, nakon nekoliko dana u službenom se izvješću tada moglo pročitati da se „na Fajti Hribu, kod Kostanjevice zaustavio boj bez iznimke pred najprednjim grabama. Ovdje se slomiše svi nasrtaji. Između Jamna i mora burno se talasala bitka. Nekoje visine promijenile su tečajem dana više puta posjednika. Ali neslomljeno čvrsta ostala je obrana na fronti i ovdje,“¹¹⁵ dok se *Berliner Lokalanzeiger* pozvao na izvor iz Rima koji je tvrdio da je obrana austrougarskih jedinica bila uzorna pa su čitave talijanske pukovnije nestajale ispred paljbe njihovih strojica.¹¹⁶ Talijanski je prodor u potpunosti zaustavljen, a tadašnja javnost nije niti bila svjesna da je fronta bila na rubu kolapsa. Njemački car osjetio je prigodu da osobno pošalje čestitku svojem savezniku, caru i kralju Karlu, napisavši pritom da je „Tvoja vojska na Soči odoljela silnomu i tvrdokornomu jurišu talijanskoga neprijatelja i razbila ga. Čestitam Tebi i četama tvojih zemalja povodom ovoga velikoga uspjeha. Bog će nadalje biti s nama.“¹¹⁷ Ipak, posljednju riječ imao je Borojević koji je početkom lipnja mogao sa svježim snagama krenuti u protunapad na Krasu i

¹¹³ „Veliki bojevi za Monte Santo“, *Jutarnji List*, br. 1867., 23. svibanj 1917., str. 3.

¹¹⁴ „Druga obljetnica rata bez slave i pobjede za Talijane“, *Obzor*, br. 141., 24. svibanj 1917., str. 2.

¹¹⁵ „Izvjeste našeg glavnog stana“, *Novosti*, br. 146., 28. svibanj 1917., str. 1.

¹¹⁶ „Strašni gubici Talijana. – Junačka obrana austro-ug. četa.“, *Obzor*, br. 149., 2. lipanj 1917., str. 2.

¹¹⁷ „Čestitka cara Vilima našem kralju“, *Jutarnji List*, br. 1878., 3. lipanj 1917., str. 2.

tako povratiti praktički sav izgubljeni teritorij u tom sektoru. Bitka je bila dobivena, a „davni cilj Talijana: zauzeće Trsta čini se, da je i s ovom ofenzivom još jako, jako daleko.“¹¹⁸

Tisak je ponajbolje prenio cjelokupnu atmosferu, veselje i ponos koji je vladao nakon pobjede. Ishod desete ofenzive imao je toliki značaj da je car Karlo sa suprugom posjetio Postojnu i pritom uručio Borojeviću komanderski križ Reda Marije Terezije zahvalivši se njemu i čitavoj vojsci na izvojevanoj pobjedi. Krenuvši bliže fronti, upustio se u neformalne razgovore s običnim vojnicima prilikom čega je saslušao svakoga tko mu se obratio s pokojom pričom iz bitke i anegdotom, a za to vrijeme je carica Zita posjećivala mnoge bolnice kako bi izrazila zahvalnost i poštovanje prema ranjenima.¹¹⁹ Novine su vrvjele aplaudiranjima sočanskoj vojsci i Borojeviću, a jednako tako se i slavio talijanski poraz. Jeftina retorika bilo je ono što se tada moglo bez problema naći u novinama. Članak naslova *Borojević*¹²⁰ koji iz sadašnje perspektive ne bi prošao u ozbiljnim tiskovinama bio je sam po sebi hvalospjev generalu, a izjave poput „Neslomljivo i tvrdo stoji obrana na Soči, kao klisura morska sred bijesnih valova“, „Rat protiv Italije nije za Hrvate samo obrana države, kojoj su oni vjerni članovi pridonašajući savjesno svoj porez u krvi. Ne, ovaj rat je naš hrvatski i slovenački nacionalni rat. Obrana naše rase protiv nasrtljivog tuđinca...“ i „Naši krajevi – ostatak će naši, jer njih brani moć generala Borojevića“ danas možda izazivaju podsmjeh ozbiljnije publike, no tada je takav stil pisanja i način izražavanja imao svrhu da u narodu potakne vatreni nacionalizam i učvrsti lojalnost kruni u trenutku kada se kompletna država suočavala sa svojom najvećom krizom – društvo je gladovalo, proizvodnja opadala, a pobjeda u ratu bila je daleko od ostvarenja budući da su Amerikanci nedavno stavili svoje resurse na raspolaganje Antanti. *Ilustrovani list* je opet prednjačio u slikovnim prikazima bitke i fotografijama uz popratni tekst u kojem su se čitateljstvu dale crtice iz života na fronti (razgovor vojnika i časnika, izgled bojišnice nakon bitke, razorena crkva i motrenje neprijateljskih položaja).¹²¹ Talijanska strana, iako potpuno potučena sa oko 150 tisuća žrtava, odlučila je da je za dobrobit nacije najlakše izbaciti iz izvještaja sve sporne podatke o tijeku borbi pa se umjesto toga fokusirala na izvještavanje o sporednim događajima u Karnijskim Alpama i uspjesima svojih ophodnja na drugim nevažnim bojišnicama.¹²² Nasuprot toga, bitka se duboko dojmila najpoznatijeg ratnog korespondenta u Italiji. Luigi Barzini je bio mišljenja da postoji neka posebna mističnost kod bojeva na ovoj fronti koji se uvelike razlikuju od onih

¹¹⁸ „Položaj na ratištima“, *Ilustrovani list*, br. 21., 26. svibanj 1917., str. 450.

¹¹⁹ „Kraljeva zapovijed vojsci – Odlikovanje gen. Borojevića“, *Novosti*, br. 153., 5. lipanj 1917., str. 1.

¹²⁰ „Borojević“, *Jutarnji List*, br. 1880., 5. lipanj 1917., str. 1.

¹²¹ „Borbe s Talijanima“, *Ilustrovani list*, br. 24., 16. lipanj 1917., str. 507.

¹²² „Talijanski izvještaj“, *Obzor*, br. 149., 2. lipanj 1917., str. 2.

na zapadu zbog svojeg „nepristupačnog pozorišta“ na kojem se te bitke razvijaju. Ukratko i poetski opisuje krajolik, zvuk topova, austrougarske fortifikacije i početak talijanskog napada te završava svoje viđenje napisavši: „Lagano se zaista lagano prodiru naši. Satovi traju vječnost a put je strašan i neizmjeran.“¹²³

Iako nije ostvaren niti jedan strateški cilj desete ofenzive, Talijani nakon ovog poraza nisu namjeravali uzeti predaha jer je Cadorna ovoga puta odlučio krenuti u Tirol na Asiago kako bi protjerao austrougarske snage koje su s ondašnjih visokih planina već više od godinu dana nakon napada i dalje prijetile njegovim opskrbnim i komunikacijskim linijama na Soči. Ubrzo je formirao Šestu armiju od 300 tisuća vojnika kojoj je uz brojčanu prednost i vatrenu nadmoć zadatak bio pregaziti neprijatelje na Monte Ortigari, a ofenziva je zakazana za 10. lipnja. *Obzor* je sasvim drugačije protumačio razlog ovog novog napada tvrdeći da bi „Cadorna volio izvući ovaj trn iz srca Italije. Njegove ofenzive koje imaju uvijek i nekakvoga političkog povoda, te nisu uperene samo protiv neprijatelja, nego i propagandistički namijenjene unutrašnjosti zemlje, imaju ovdje kao posljednji cilj težnju, za konačnom viješću: nema više neprijatelja na talijanskom tlu.“¹²⁴ I ta je bitka završila kobno za Talijane i pokazala kritično stanje u njihovom zapovjednom lancu jer se od samog vrha do dna hijerarhije očekivao neumoljiv napad bez obzira na fatalne posljedice pa je tako već prvoga dana naređeno vojnicima da napadaju netaknutu žicu koju topništvo nije uspjelo uništiti. Pojavom obilnih kiša koje su padine pretvorile u blatna klizišta, Talijani su bili primorani utaboriti se na ničijoj zemlji i pričekati promjenu vremena. Naposljetku su tamo ostali tjedan dana, a povoljni uvjeti pojavili su se 19. lipnja kada je tim postrojbama pošlo za rukom da osvoje Ortigaru što nije spomenuto u austrougarskom službenom izvještaju. No, uporište su izgubili u protunapadu austrougarskih jurišnih trupa koje su se koristile plinom i bacačima plamena. Napad je koštao Talijane više od dvadeset tisuća žrtava, a da nisu doslovno ništa postigli pa je cijeli taj fijasko zataškan. Tek je u srpnju *Agenzia Stefani* tiskala njihov kompletni i sumnjiv izvještaj na koji je domaći tisak imao prigodan komentar: „Upravo je milina čitati, kako se službeni talijanski izvjestiteljski ured probija kroz različite faze boja“¹²⁵, aludirajući na izmišljotine u članku.

¹²³ „Barzini o desetoj bici na Soči“, *Obzor*, br. 148., 1. lipanj 1917., str. 2.

¹²⁴ „Borba na talijanskom tlu“, *Obzor*, br. 165., 18. lipanj 1917., str. 2.

¹²⁵ „Bojevi kod Ortigare“, *Jutarnji List*, br. 1911., 6. srpanj 1917., str. 2.

4.2. Jedanaesta bitka na Soči

Katastrofalni nastup vojske opet je izazvao buru negodovanja u Rimu pa su oporbeni zastupnici u parlamentu žestoko napali premijera Bosellija i destruktivno Cadornino vodstvo. No, i ovoga je puta vlada preživjela glasanje o povjerenju te je opća situacija ostala još za neko vrijeme ista. Cadorna se naravno nije obazirao na političke događaje kod kuće nego je opet bio zaposlen oko planiranja, kako je mislio, završnog udarca i privođenja rata svome kraju. Sada nije štedio na trupama pa je rasformirao Šestu armiju i poslao njezine divizije na Soču na kojoj je sada za borbu bilo spremno pedesetak divizija. I ovoga je puta pokazao da nije učio na prošlim greškama budući da je odlučio napasti na fronti dugačkoj 60 kilometara umjesto da koncentrira gotovo sve svoje snage na jedan *schwerpunkt* i tako izvrši prodor. Plan je bio da se forsiraju Banjšice za koje se smatralo da nisu adekvatno branjene (što je bilo istina jer je Borojević vjerovao da je nepristupačan teren dovoljna obrana sama po sebi) i naknadno zaokrene prema jugu kako bi se odsjekli Monte Santo i San Gabriele čime bi se otvorila rupa u austrougarskim linijama. I ovaj put je Cadorna popustio Capellu, koji je sada zapovijedao Drugom armijom, i dao mu da unese svoje preinake plana pri čemu bi nakon Banjšica okrenuo snage i na sjever da napokon izbací austrougarske snage s tolminskog mostobrana.

Još u prvom tjednu kolovoza počela je preliminarna topnička paljba da bi svoj intenzitet doživjela sredinom mjeseca. Rano ujutro 19. kolovoza, otpočeo je i napad pješadije odnosno, kako su svojedobno javljali u tisku: „Talijan se dao na Soči ponovno na navalu protiv primorja koje od mnogo stoljeća pripada Austriji“¹²⁶. Treća armija na Krasu uspjela je napredovati prema Mt. Hermadi, ali ju nije uspjela osvojiti, a austrougarske trupe su ju istjerale iz doline Vipave pa je na kraju završila na početnim pozicijama. Očajni Talijani posegnuli su čak i za terorom bombardiravši iz svojih monitora Trst čime su samo dali povoda neprijateljskom tisku koji je smrt civila iskoristio u propagandne svrhe: „Mrtvih bijaše 6, jedan čovjek, jedna žena i 4 djece; teško su ranjeni osim toga jedna žena i jedno dijete.“¹²⁷ Neutralna je štampa u međuvremenu prosuđivala da je položaj i dalje povoljan za Austro-Ugarsku bazirajući to mišljenje na činjenici da Talijani „još nisu nijednoga uspjeha postigli, koji bi bio vrijedan spomena.“¹²⁸ To se vrlo brzo promijenilo jer je na Banjšici bila posve drugačija situacija. Umjesto da je napad zaglibio na tom terenu, Druga je armija unatoč svemu nezaustavljivo napredovala sve dublje i dublje preivalivši 5 kilometara i pregazivši brojne

¹²⁶ „Izvjješće našeg glavnog stana“, *Novosti*, br. 231., 20. kolovoz 1917., str. 1.

¹²⁷ „Borbe na sočanskoj fronti i bombardovanje Trsta“, *Jutarnji List*, br. 1957., 21. kolovoz 1917., str. 2.

¹²⁸ „Neutralni sud“, *Obzor*, br. 229., 23. kolovoz 1917., str. 2.

neprijateljske bataljune. Talijanski *Comando Supremo* bio je zbunjen što nisu naišli na nikakav ozbiljniji otpor. Razlog je bio u tome što su se austrougarske trupe samostalno povukle s tog sektora, o čemu su bili obaviješteni i čitatelji. Bečki *Zeit* je u poduljem članku objavio da se „ne smije podcjenjivati važnost koraka, na koji se odlučila austro-ugarska vojna uprava na Soči. Kod toga se, kratko rečeno, radi o dragovoljnom i konačnom napuštanju frontnog luka, koji je idući uz Soču bio izbočen prema Plavoj. Ovaj je frontni luk bio od prvog dana rata slabo mjesto položaja na Soči, jer je neprijatelju omogućavao neprestano djelovanje s boka.“¹²⁹ No, iza kulisa povlačenju je prethodio sastanak cara Karla s Borojevićem u Postojni na kojem ga je ovaj nagovorio da povuče svoje snage s tog prostora jer ga je nemoguće braniti, a situaciju je dodatno pogoršavalo talijansko topništvo koje je prekidalo sve opskrbne linije do tamošnjih trupa. Borojević ga je poslušao i koristeći se elastičnom obranom počeo povlačiti vojnike, a zauzvrat mu je car obećao da će sljedeća ofenziva na Soči biti provedena od strane Austro-Ugarske Monarhije s tolminskog mostobrana. Posljedica povlačenja bilo je i napuštanje Monte Santa prilikom čega su ga zaposjele talijanske snage pretvorivši to u trijumf sličan onome nakon osvajanja Gorice. *Secolo* je tvrdio da su tri kolone iz tri smjera krenule prema brdu ususret austrougarskoj vatri i pobjedonosno protjerale neprijatelja, a *Agenzia Stefani* je pisala da je „Sv. Gora svojom slavom stvorila oko sebe gotovo bajoslovnu aureolu neosvojivosti te da je posvećena krvlju tolikih junaka.“¹³⁰ No, vrh su naravno osvojili bez imalo pompe budući da su se taj dan austrougarski vojnici, stacionirani nasuprot njihovih rovova, potajno prebacili do susjednog San Gabriele pa je Talijanima trebalo određeno vrijeme da shvate da su položaji na brdu kompletno prazni. Poznati dirigent Arturo Toscanini tom je prilikom formirao i rukovodio orkestrom koji se uspeo do vrha i cijeli dan svirao neprijatelju u inat usprkos topničkim napadima da ga se ušutka.¹³¹ Talijani su se toliko uobrazili nakon Borojevićeva povlačenja da su sada aktivno tražili od austrougarskih vojnika da prebjegnu njima, bacajući im iz zrakoplova propagandne letke u rovove.¹³²

Nakon povlačenja austrougarskih snaga, težište borbi se do kraja bitke prebacilo na San Gabriele jer bi padom toga brda talijanska vojska bez problema mogla skršiti otpor sjeverno od uvale Vipave i flankirati Hermadu te tako otvoriti put prema Trstu. Ono što je išlo u prilog austrougarskoj vojsci bilo je smanjenje opsega borbi na Krasu pa je Borojević mogao odatle prebaciti višak snaga za obranu San Gabriela. Talijani su i ovoga puta posegnuli za

¹²⁹ „Razvitak bojeva na Soči“, *Jutarnji List*, br. 1965., 29. kolovoz 1917., str. 4.

¹³⁰ „Talijanski izvještaj o osvojenju Sv. Gore“, *Obzor*, br. 238., 30. kolovoz 1917., str. 1.

¹³¹ Thompson, 281.

¹³² „Talijani pozivlju naše vojnike na nevjeru“, br. 1965., *Jutarnji List*, 29. kolovoz 1917., str. 4.

svojom staromodnom taktikom napredovanja u gustim redovima i tako ubrzali osipanje svojih snaga do golemih proporcija pa su borbe poprimale element krvoprolića. Početak te završne faze jedanaeste ofenzive dobro opisuje službeni dopis: „Silne mase topništva i bacala za mine sipale su udruženu vatru na naše položaje na visinama, a dan i noć jurišalo je pješništvo od najmanje tri talijanskih brigada. Vrh brijega promijenio je više puta gospodara, no pobijedila je požrtvovna ustrajnost naših četa.“¹³³ Uvjeti u kojima su branitelji San Gabriela živjeli bili su strahoviti. Fortificirali su i izbušili mnoštvo tunela u stijeni koju najteži talijanski topovi nisu mogli probiti, no svojom su dugotrajnom paljbom vjerojatno uzeli svoj danak na psihu vojnika smještenih u brdu. O jačini vatre svjedoči činjenica da je njezin vrh smanjen za nevjerojatnih desetak metara. Nadalje, ponovno je u tisku na vidjelo izašla talijanska bahatost i vlastita precijenjenost kada su njihove tiskovine izjavile da je jedanaesta ofenziva zapravo spasila Rumunjsku i Rusiju od združenih austro-njemačkih snaga, a dalje u članku samouvjerenom tvrde da nisu samo spasili ove dvije zemlje od uništenja nego su Antanti učinili nemjerljivu uslugu i tako osigurali Italiji poziciju Rusije kao bitnog faktora u ratu i na budućoj mirovnoj konferenciji.¹³⁴ U borbu su Talijani bacili i svoje elitne novoformirane postrojbe *ardita*, ekvivalent jurišnim udarnim trupama Njemačke i Austro-Ugarske, ali niti to nije pomoglo u osvajanju neprijateljskih položaja.

Naposljetku, Cadorna 19. rujna prekida sve borbe pretrpjevši gotovo 170 tisuća žrtava od kojih je 40 tisuća poginulo (25 tisuća samo na San Gabrielu). Da se pitalo vrhovnog zapovjednika, krivnja je opet ležala u vojnicima i ljudima koji su ih vodili pa je kao spomenik njegovoj “vladavini“ ostala činjenica da je do tada već otpustio preko dvije stotine generala i nebrojeno mnogo drugih časnika, a da ne govorimo o prijekim sudovima i egzekucijama. S druge strane, njegove trupe bile su u šoku vjerujući da je ova ofenziva posljednja, da će se napokon maknuti s tog užasavajućeg terena i trijumfalno umarširati u Trst i Ljubljano i završiti rat kapitulacijom Austro-Ugarske. Zauzvrat su dobili još jedno razočaranje i životarenje do sljedeće ofenzive. Izvrstan primjer tadašnjeg gnjeva i razmišljanja prosječnog talijanskog vojnika donose nam objavljeni dijelovi dnevnika pronađenog u jednom rovu. Svoju srdžbu je usmjerio na one ljude koji su zemlju gurnuli u sukob, stoga im se izravno obraća optužujući ih da se umjesto njih, on i njegovi suborci bore u ratu koji im je nametnut protiv volje: „Ali recite nam zašto ste vikali *Naprijed!*, a ipak ste ostali kod kuće, daleko od kiše tanadi i borbe izvan opasnosti. Dovikivali ste siromašnim vojnicima *Živio rat!* Idite sami, ako imate hrabrosti na ona krvava polja, gdje bajuneti blistaju. Idite naprijed vi nitkovi i lašci

¹³³ „Izvešće našeg glavnog stana“, *Novosti*, br. 249., 7. rujna 1917., str. 1.

¹³⁴ „Megalomanija Talijana“, *Obzor*, br. 242., 5. rujna 1917., str. 2.

ako je u vama hrabro srce, kao *Alpini* koji su u noć pošli bosonogi da osvoje Krn. Vikali ste na javnim mjestima *Evviva la guerra!* O vi kukavice, bijednici, lijenčine! Dođite ovamo u zemlju, koju nazivate svojom, gdje vas čekaju austrijski topovi! Gdje ste bili bijednici, kad je trebalo osvojiti Trst! U koju ste se četu dali uvrstiti da osvojite Goricu, Trst i Trient? Zgrabite pušku i dođite k nama u naše jarke! Ali vi ćete se tog dobro čuvati, vi prljave duše i sebičnjaci. Zaslužili ste vješala, trebalo bi vam trgati nokte s prstiju. Svršite već jedanput!“¹³⁵ Ali talijanska propagandna mašinerija nije imala obzira prema stavu običnih vojnika, jer su po njezinom pisanju te posve lojalne i poslušne trupe izvojevale velike pobjede za talijansku državu. Druga je strana možda još i gore prošla iako su Talijani imali samo ograničene uspjehe u bitci dok su svi njihovi strateški ciljevi propali uz znatne gubitke. Austro-Ugarska je tijekom tih mjesec dana pretrpjela oko 140 tisuća žrtava te su njezine rezerve ljudstva presušile. Iako su trupe u tisku dobile pohvale od njemačke strane što su izdržale nalet od pola milijuna vojnika i paljbu iz 5 tisuća topova,¹³⁶ sljedeću ofenzivu teško da su mogli izdržati budući da je intenzitet talijanskih napada sve više rastao. Početkom listopada, tisak se već pripremao za sljedeći Cadornin napad pa je u članku *Dvanaesta...* hladne glave konstatirano da „dvanaesta ofenziva na Soči imade, da započne, a moguće je već i započela. Dvanaesta... mi to danas izgovaramo sa takovim mirom kao da nad našim glavama nije prohujalo jedanaest jednako groznih pokolja, koji su proždrlili ili osakatili na obje strane koji milijun ljudi. Kad je ono pred nekoliko godina uslijed nesolidne utakmice parobrodarskih društava potonuo *Titanic* i potopilo se nekih 1500 osoba (što odgovara jednom i pol bataljunu ljudi!) ostao je čitav svijet zapanjen pred grozotom katastrofe. A danas? Sa mirom izgovaramo: Dvanaesta ofenziva na Soči počinje... Krvavi se porod rađa na krševima, što se izdižu ponad Soče.“¹³⁷ Kritična situacija u redovima svojih saveznika nije prošla neopaženo niti u OHL-u pa je Ludendorf odlučio u pomoć poslati svoje prvorazredne trupe zaključivši da bi poraz na Soči ozbiljno ugrozio austrougarsku odlučnost i volju da ostane u ratu. Dvanaesta ofenziva stoga neće doći s talijanske strane kako se pisalo, nego od strane združenih njemačko-austrougarskih snaga koje će Cadorni doslovno pokazati što malobrojna, dobro uvježbana i odlučujuća sila može postići u borbi protiv dekadentnog i zastarjelog vojnog vodstva.

¹³⁵ „Prikaz o stanju u kojem se nalazi talijanska vojska“, *Obzor*, br. 258., 22. rujan 1917., str. 2.

¹³⁶ „Njemački sud o borbama“, *Obzor*, br. 266., 30. rujan 1917., str. 2.

¹³⁷ „Dvanaesta...“, *Jutarnji List*, br. 2002., 5. listopad 1917., str. 1.

5. CARSTVO UZVRAĆA UDARAC – ASIAGO, KOBARID I PIAVE

Iako je talijansko bojište definirala ponajviše inicijativa talijanskih snaga, Austro-Ugarska je svejedno tijekom tog razdoblja uspjela lansirati čak tri ofenzive. Objektivno gledajući, moral narodnih masa i trupa bilo je najbolje podići kada je vojska u napadu, a vojska na Soči bila je u konstantnoj defanzivi gdje je trpjela dugoročna preliminarna bombardiranja, juriše nebrojenih pješačkih valova i gubila je komad po komad teritorija iako je strateški gledano pobjeđivala. Čekalo se kada će napokon oni biti ti koji će Talijanima uzvratiti istom mjerom smatrajući da su kvalitativno bolji od njih te je neke vojnike jednostavno gonila nada da će se napokon maknuti s planina, krša i brda i zaslužno se preseliti u nizinu Veneta. Zbog situacije na drugim bojištima i manjka trupa, plan koji je von Hötzendorf osmislio za rješavanje novonastale situacije s Italijom nije bio moguć. Naime, namjeravao je namamiti talijanske snage duboko u Sloveniju, a zatim bi ih s visokih planina odsjekao, opkolio i porazio čime bi, vjerovao je, izbacio Italiju iz rata. Koliko god da je plan bio određenom pogledu realističan, bojište s Talijanima bilo je ipak od sekundarne važnosti za AOK jer je glavni neprijatelj bila ruska carska vojska koja je u svojem posjedu držala dijelove Galicije i predstavljala fatalnu prijetnju Monarhiji, a Srbija je (do prosinca 1915.) i dalje bila trn u oku i općenito glavni razlog ulaska zemlje u rat. Stoga je jedina opcija bila zadržati Talijane što je dulje moguće i čekati povoljan rasplet situacije na drugim bojišnicama. Tek je veliko rusko povlačenje u ljeto 1915. i ulazak Bugarske u rat u jesen iste godine pružilo kod austrougarskog štaba dobre izgleda da napokon udare na svojeg najljućeg i najpodmuklijeg neprijatelja. Prva ofenziva u proljeće 1916. nije ostvarila ono čemu se Conrad nadao. Drugi put su austrougarske snage napale tek u jesen sljedeće godine kada su pod njemačkim vodstvom uspjele zarobiti znatne talijanske snage i pomaknuti se do rijeke Piave odakle je u proljeće 1918. godine lansiran njihov posljednji pokušaj proboja s ciljem da se potpomogne njemačka proljetna ofenziva i osvoje Venecija i Verona što bi prisililo Italiju na kapitulaciju. Tijekom ove tri ofenzive, tisak je svakako igrao ključnu ulogu u formiranju percepcije kod građana. U tom razdoblju, u novinama su tijekom ofenziva dominirale skupine tematskih članaka objedinjenih pod jednim općim naslovom u kojima su čitatelji imali sve informacije o svakodnevnim zbivanjima na bojištu. Pišući konstantno u pozitivnom svijetlu o tijeku austrougarskih napada i pojedinim slučajevima junaštva kod domaćih trupa, tisak je slijedom toga pomogao u javnosti stvoriti sliku uspješne operacije i u slučaju kada sve nije išlo prema planu vrhovnog zapovjedništva ili što je još gore, u slučaju poraza.

5.1. *Strafexpedition*

Nakon poraza Srbije, Austro-Ugarska se sada borila na dvije fronte što je AOK-u dalo prostora za disanje pa se u prosincu 1915. krenulo u planiranje proljetne ofenzive protiv bivšeg saveznika, takozvane kaznene ekspedicije odnosno *Strafexpedition*. Conrad je smatrao da mu treba 16 divizija kako bi imao numeričku superiornost i dovoljno vojnika da se iz Tirola probije do Jadrana i izolira Drugu i Treću armiju, a također je zatražio pomoć svojeg njemačkog kolege von Falkenhayna. No, on je to odbio zbog nekoliko razloga. Kao prvo, vjerovao je da je Conradovih 16 divizija premalo za uspješan napad te je procijenio da bi 25 zapravo bilo potrebno, a i ako bi pustio određen broj trupa s istočne fronte onda bi to učinio jedino ako bi planirana ofenziva dovela do kapitulacije Italije, što je bilo malo vjerojatno s obzirom da Francuzi i Britanci neće dopustiti da njihov saveznik ispadne tako rano iz rata. No, najvažnije od svega, Falkenhayn je prešutio Conradu da mu treba svaka divizija za predstojeću bitku kod Verduna. Stoga Austro-Ugarska odlučuje sama napasti Talijane. Na drugoj strani, na tirolskom sektoru je bila raspoređena Prva armija generala Brusatija čije su snage bile nedostatne za ikakav odlučujući otpor, a njihova obrana bila je praktički nepostojeća. Iako su registrirali okupljanje znatnih neprijateljskih snaga i prijavili to vrhovnoj komandi, Cadorna je odbacio ikakvu mogućnost da se sprema ofenziva, a kada su od austrougarskih dezertera pribavljene detaljne informacije o predstojećem udaru, on je jednostavno otpustio "paranoičnog" Brusatija i zamijenio ga generalom koji je bio mnogo poslušniji (Brusatija će svejedno kriviti za početnu katastrofu te ofenzive).

Bitka je započela kratkom ali intenzivnom topničkom paljbom duž 20 kilometara fronte, a zatim su se austrougarske snage silovito obušile na Talijane i pregazile njihove položaje. Novine su bile prepune vijesti o prvoj austrougarskoj ofenzivi koja je zaokupila dobar dio medijskog prostora. *Novosti* su tada pisale da se „u svoj tišini pripremala sa strane naše monarhije ofenziva protiv Italije. Otpočela je u mjesecu, koji se navršava godišnjica, otkako je Italija navijestila rat. Najvećim zamahom udarila je ova ofenziva u južnom Tirolu, ali u isti čas su počeli veliki bojevi na čitavoj ostaloj fronti tako, da ćemo doskora ćuti o većim rezultatima na čitavom talijanskom ratištu.¹³⁸ Na prvim su stranicama cijelo to vrijeme dominirali veliki naslovi s kratkim i jasnim informacijama kao što su *U ofenzivi na Italiju zarobljeno do sada 12.000 ljudi, te 107 teških topova i 68 pušćanih strojeva*¹³⁹ i *Osvojeni prvi talijanski položaji u južnom Tirolu, zarobljeno 2500 vojnika, 65 časnika, 11 pušćanih strojeva*

¹³⁸ „Ofenzive“, *Novosti*, br. 139., 19. svibanj 1916., str. 1.

¹³⁹ „U ofenzivi na Italiju zarobljeno do sada 12.000 ljudi, te 107 teških topova i 68 pušćanih strojeva“, *Jutarnji List*, br. 1496., 21. svibanj 1916., str. 1.

i 7 topova,¹⁴⁰ budući da su se borbe zaista i odigravale povoljno za austrougarsku stranu jer su Talijani uhvaćeni potpuno nespremni. S druge strane to je predstavljalo izvanrednu šansu da se propagandna mašinerija pošteno obračuna s izdajničkim neprijateljem. Posebnu inspiraciju vukli su iz spomenute činjenice da se ubrzano približavala godišnjica talijanskog ulaska u rat. Članak *Pred prvu obljetnicu* dao je tom prigodom Talijanima pljusku u lice: „Tako se eto završava prva godina za Talijane – dobili nisu ništa, a Damoklov mač visi im nad glavom. Čas, kada će se osvetničko oružje spustiti na njihovu glavu, birat ćemo mi!“¹⁴¹ U *Obzoru* je objavljen tekst pod naslovom *Obljetnica objave rata* koji, između ostaloga, govori o tome da je Austro-Ugarska nudila Talijanima teritorij kako bi održala i *status quo* i saveznički odnos, ali su oni to odbili i zbog svoje halapljivosti čekali pravi trenutak da udare. Sada, godinu dana kasnije, Italija trpi posljedice svojega vjerolomstva.¹⁴² Nadalje, u drugom se listu pisalo kako „na kopnu dakle Italija nije polučila ono, što je htjela, a sada nakon godine dana rata, u pogibelji je, da skoro izgubi sve stečeno, a uz to da ne uzmože obraniti ni svoje.“¹⁴³ Naposljetku, *Jutarnji List* je početak ofenzive podrugljivo sumirao riječima: „Dne 15. svibnja prešle su naše čete u južnom Tirolu u ofenzivu, te u dva dana postigle takovih uspjeha, kakovih Talijani u čitavoj dugoj vojni od godine dana ne mogoše postići.“¹⁴⁴ Loš dojam koji su Talijani ostavljali na bojištu nije prošao nezapaženo niti kod stranih medija. *Berliner Tageblatt* je očekivano u superlativima hvalio uspjehe svojega saveznika pozdravivši s oduševljenjem pobjede na talijanskoj fronti ustvrdivši da su to postigli „sa hrabrošću, kojoj nema para pod željeznim vodstvom i uz svetu volju za pobjedom.“ Također, autor zaključuje pritom da se ti uspjesi čak mogu mjeriti s njihovima u Belgiji i Francuskoj na početku rata.¹⁴⁵ *Kreuzzeitung* se u svojem dopisu zapitao nije li sad pravo vrijeme da saveznici priskoče Italiji u pomoć,¹⁴⁶ a petrogradski suradnik *Stampe* pisao je o negativnom raspoloženju u zemlji spram Italije jer ne čini ništa za srpsku stvar na Jadranu.¹⁴⁷

Dok je neprijateljska štampa na krilima ofenzive beskrupulozno plasirala antitalijanske članke i veličala svoje pobjedonosne trupe, zadatak talijanskih novina bio je umanjiti novonastalu štetu. Stoga su u narodu pokušali stvoriti sliku da je uzmak njihovih vojnika samo privremen. Primjerice, u *Giornale d'Italia* slikovito je rečeno da se Italija nalazi u

¹⁴⁰ „Osvojeni prvi talijanski položaji u južnom Tirolu, zarobljeno 2500 vojnika, 65 časnika, 11 pušćanih strojeva i 7 topova“, *Novosti*, br. 137., 17. svibanj 1916., str. 1.

¹⁴¹ „Pred prvu obljetnicu“, *Jutarnji List*, br. 1494., 19. svibanj 1916., str. 1.

¹⁴² „Obljetnica objave rata“, *Obzor*, br. 143., 23. svibanj 1916., str. 1.

¹⁴³ „Godišnjica rata s Italijom“, *Novosti*, br. 143., 23. svibanj 1916., str. 1.

¹⁴⁴ „Pred prvu obljetnicu“, *Jutarnji List*, br. 1494., 19. svibanj 1916., str. 1.

¹⁴⁵ „Glasovi u njemačkoj i neutralnoj štampi“, *Obzor*, br. 154., 3. lipanj 1916., str. 1.

¹⁴⁶ „Vojnička pomoć Italiji“, *Jutarnji List*, br. 1496., 21. svibanj 1916., str. 3.

¹⁴⁷ „Glasovi štampe“, *Jutarnji List*, br. 1497., 23. svibanj 1916., str. 2.

„položaju mačevaoca, koji uzmiče da uzmogne bolje zamahnuti na udarac.“¹⁴⁸ I ostali tisak igrao je na sličnu kartu pri čemu je veliki udarac na moral bila činjenica da je, usprkos umanjivanju neprijateljskih dobitaka, sve izglednije bilo da će proslava prve godišnjice ulaska u rat biti tmurna i bez mnogo sudionika. Zbog toga je *Popolo d'Italia* predložio da se svi intervencionisti koji služe na fronti oslobode od služenja vojske kako bi popunili mjesta na zakazanom kongresu intervencionista i stali na put utjecaju neutralista i socijalista.¹⁴⁹ *Tribuna*, *Idea Nazionale* i *Corriere della Sera* pisali su članke koji su namijenjeni kako raspoloženju u Italiji, tako i u inozemstvu. Posebno se naglašavalo da talijanska vojska ne osjeća nikakvu potporu od svojih saveznika, da je usprkos lošim uvjetima pokrenula svoju zadnju ofenzivu kako bi rasteretila Francuze kod Verduna, a da su prošlogodišnjim ulaskom u rat „jako olakšali pritisak austrougarske i njemačke vojske na rusku vojsku, pa su još u listopadu poduzeli bezobimu navalu na Goricu, kako bi omogućili Rusima obranu Dvinska i Rige.“¹⁵⁰ Ako je vjerovati domaćem tisku, Talijani su bili toliko očajni da su čak lagali da ih napadaju njemačke trupe feldmaršala Mackensena kako bi privoljeli saveznike da im pošalju konkretnu pomoć.¹⁵¹ I na bojnopolju su Talijani poduzimali mjere kako bi zaustavili neprijateljski prodor. S obzirom da je sočanski sektor bio relativno miran, Cadorna odatle prebacuje dio snaga te formira Petu armiju pod generalom Frugonijem. Ta je armija brojala 180 tisuća ljudi i bila potpomognuta s novim regrutima i dvije divizije iz Albanije što je značilo da je na tirolskom frontu sada stajalo oko 300 tisuća vojnika spremnih za obranu. Conrad je ubrzo nakon toga pokrenuo drugu fazu operacije prema dolini Sugana i pregazio visoravan Asiago. No, uskoro je njegova ofenziva počela gubiti momentum – vojnici su bili iscrpljeni, zalihe su presušile, a otpor Talijana bio je sve jači. Što je još gore, Rusi su uprli svoje goleme snage na istoku i pokrenuli početkom lipnja Brusilovljevu ofenzivu.

Bez obzira na sve, domaći tisak je nastavio s optimističnim vijestima do zadnjeg dana bitke. Posebno se isticao *Jutarnji List* jer je tiskao pregršt informacija kroz veliki broj raznolikih članaka, a nije mu niti nedostajalo senzacionalnih naslova (*Naše čete na vratima gornjoitalske ravnice!*, *Na talijanskom tlu*, *Žestina naše ofenzive*, *Slavni pohod na Italiju*). S obzirom na opasnost koja je prijetila na istočnoj fronti, sve novine su bile gluhe po tom pitanju, ne skidajući pogled sa situacije na Tirolu iako je ruska vojska bila odlučujući faktor kod otkazivanja ofenzive jer je Conrad počeo premještati dio trupa u Galiciju što je značilo da će talijanske protunavale biti teško izdržati s manjim snagama. No, tisak je svejedno

¹⁴⁸ „Naša ofenziva“, *Jutarnji List*, br. 1496., 21. svibanj 1916., str. 2.

¹⁴⁹ „Uzbudjenost u Italiji“, *Jutarnji List*, br. 1497., 23. svibanj 1916., str. 2.

¹⁵⁰ „Potištenost u Italiji – Glasovi talijanske štampe“, *Obzor*, br. 143., 23. svibanj 1916., str. 1.

¹⁵¹ „Vrhovno zapovjedništvo na talijanskom bojištu“, *Jutarnji List*, br. 1507., 1. lipanj 1916., str. 3.

informirao javnost kako je Antanta vjerovala da će ruski pritisak oslabiti *Strafexpedition*, „ali se prevarila, pa i same talijanske novine priznaju, da s talijanske fronte nisu oduzimate nikakove naše čete da se drugamo otpreme.“¹⁵² Ofenziva je definitivno prekinuta 16. lipnja, a u isto su vrijeme Talijani pokrenuli protunapad s ciljem da natrag osvoje izgubljeno. Na austrougarskoj strani nije bilo previše izbora pa je krajem lipnja naređeno opće povlačenje. Sada su se uloge zamijenile pa su domaće tiskovine morale umanjiti štetu i ublažiti posljedice povlačenja svojih vojnika. *Novosti* su pisale da se „svršilo skraćivanje fronte između Brente i Etscha,“¹⁵³ a isto se moglo saznati u *Obzoru* u članku naslova *Ofenziva na Italiju – naše dobrovoljno napuštanje položaja*¹⁵⁴ iako ništa nije bilo dobrovoljno, a nije bilo niti skraćivanje fronte u pravom smislu.

U Italiji je nakon ofenzive ipak zavladao oduševljenje. Pokušaj Salandre da u početnoj fazi ofenzive smjeni Cadornu zbog fijaska neslavno je propao. Uspjevši zaustaviti austrougarske snage tik pred nizinama Veneta, vrhovni je zapovjednik bio slavljen kao heroj. Propagandna mašinerija u *Comando Supremo* promovirala je njegovu genijalnost. Propusti i greške, koje su prethodile napadu i omogućile duboki proboj te zatim dopustile neprijatelju da zadrži toliko teritorija, nisu se istražile. Naprotiv, *nepredvidljivost* ofenzive u narodu je tada bila aksiom. Ta besmislica bila je često ponavljana i od strane slavni i dobro poznatih posjetitelja kao što je H. G. Wells, koji je uvjeravao engleske čitatelje: „Samo je jedna dobra stvar bila u austrijskoj ofenzivi. Nitko ju nije mogao predvidjeti.“ U tome smislu, propaganda je imala efekta jer su ljudi bili očajni za dobrim vijestima, a Cadorna je bio krajnji korisnik tog apetita za uspjehom koji je njegov neuspjeh prouzročio.¹⁵⁵ Slijedom svega, Salandra je bio taj koji je izgubio svoje premijersko mjesto, a tisak je pozdravio novu vladu Paola Bosellija napisavši da „kabinet dolazi pred komoru baš u onaj čas, kada se naša hrabra vojska opaja slavim pobjedama. Sigurno je doprinijela i ruska ofenziva k tome, da možemo izvesti svoj pritisak protiv Mađara i Austrijanaca i da tako pomognemo Rusima, da dođu do svojih velikih pobjeda. Pobjeda, na koju smo danas oholi i kojoj se naši saveznici dive, izvojtjena je od talijanske vojske sa smjelom i snažnom rukom.“¹⁵⁶ Dok je Salandra bio hvaljen u svojoj državi, Conrad je izgubio kredibilitet u Beču jer ga se smatralo krivcem za Brusilovljevu ofenzivu i naknadni ulazak Rumunjske u rat. Njegova kaznena ekspedicija mogla je drugačije završiti da je poslušao sposobnog načelnika štaba talijanske fronte, generala Alfreda Kraussa

¹⁵² „Uz naše slike“, *Ilustrovani list*, br. 27., 1. srpanj 1916., str. 632.

¹⁵³ „Skraćivanje fronte“, *Novosti*, br. 178., 28. lipanj 1916., str. 1.

¹⁵⁴ „Ofenziva na Italiju – naše dobrovoljno napuštanje položaja“, *Obzor*, br. 179., 28. lipanj 1916., str. 1.

¹⁵⁵ Thompson, 167.

¹⁵⁶ „Hvalisavost talijanske štampe“, *Obzor*, br. 183., 2. srpanj 1916., str. 1.

koji je zagovarao svojevrsni *blitzkrieg* kroz tirolske doline bez gubitka vremena na osvajanje visokih položaja, a propustio je i efikasnije iskoristiti Borojevićeve snage na Soči u svrhu diverzije. U suštini, von Hötzenndorf je bio italoFOB kojemu je ta činjenica diktirala ofenzivu, a njezini rezultati naštetili su ponajviše sočanskome sektoru koji je on prethodno oslabio i koji će u šestoj bitci pretrpjeti najteži udarac.

5.2. Ofenziva kod Kobarida i neuspjeh na Monte Grappi

U isto vrijeme kada se odvijala Jedanaesta bitka na Soči, zapovjednik njemačke Osme armije Oskar von Hutier preradio je kod Rige na rijeci Dvini 1. rujna taktički priručnik. Namjeravajući paralizirati ruske linije umjesto njihovog razaranja, preliminarno bombardiranje bilo je kratko i u dubinu, sprječavajući tako kretanje rezervnih ruskih snaga. Pod zaštitom puzajuće baraže, jurišne su trupe prešle rijeku i iznenadile neprijatelja, probivši obrambenu liniju iz nekoliko smjerova i napadajući slabe točke u obrani umjesto preplavlivanja svih protivničkih položaja odjednom. Mobilnost i decentralizirani zapovjedni lanac omogućio je njemačkim snagama da u potpunosti iskoriste ovu metodu.¹⁵⁷ Osim inovacije u pješačkoj taktici, von Hutierov podređeni, potpukovnik Georg Bruchmüller je prije bitke za Rigu unaprijedio artiljerijsku taktiku. Razvio je kombinaciju tzv. “registriranja“, dakle prilagođavanja oruđa konkretnom cilju, i pripremnog bombardiranja, što je uvećalo efekt iznenađenja. Preduvjet tog postupka bilo je zračno izviđanje i fotografiranje radi precizne lokalizacije cilja, što je u praksi značilo da su topovi podešavani u odnosu na geografske koordinate. Suština Bruchmüllerove taktike nije bila uništenje, nego “neutralizacija“ ili onesposobljavanje neprijateljske obrane iznenadnim uraganskim bombardiranjem po dubini.¹⁵⁸ Obje su inovacije bile dva segmenta taktike infiltracije koja će postati temeljni dio napadačke doktrine njemačkih snaga do kraja rata i strategija koja će imati presudan utjecaj u ofenzivi kod Kobarida.

Tjedan dana prije događaja kod Rige, car Karlo pisao je njemačkom caru da će njegova vojska na Soči teško izdržati sljedeću talijansku navalu s obzirom kako se drži u trenutnoj jedanaestoj bitci. Tražio je od njega dopuštenje za premještanje određenog broja austrougarskih divizija s istočne fronte i pomoć u obliku teških topova njemačke vojske kako bi izvršio obećanu ofenzivu na talijanskom bojištu. Wilhelm je stvar prosljedio Ludendorffu koji je izračunao da može prebaciti između 6 i 8 njemačkih divizija, a također je poslao

¹⁵⁷ Thompson, 294-295.

¹⁵⁸ Stevenson, 551.

planinskom ratu vičnog generala Krafta von Dellmensingena da izvidi tamošnji teren i pripremi plan za odbacivanje Talijana 40 kilometara prema zapadu. Iako je Karlova namjera bila striktno samostalna austrougarska ofenziva, AOK je svejedno zaobišao njegovu molbu i predložio zajedničku akciju s njemačkim partnerima. Meta napada bilo je područje od Žage do Tolmina između kojih se nalazio strateški važan gradić Kobarid, smješten na ulazu uvala koja je vodila u nizine Furlanije pa su realno gledajući, njemačke i austrougarske snage mogle zaobići većinu Druge i kompletnu Treću armiju i odsjeći ih. U prilog napadačima išla je i činjenica da je austrougarska obavještajna služba razbila talijanske šifre pa je znala da na tom specifičnom području nema znatnih snaga. U svrhu bitke, Hindenburg je formirao Četrnaestu armiju kombinirajući sedam njemačkih i deset austrougarskih divizija, a za zapovjednika je bio postavljen njemački general Otto von Below, veteran istočne, zapadne i solunske fronte s von Dellmensingenom kao načelnikom njegova štaba. Pripreme prije bitke bile su masovne, a vremenski okvir vrlo kratak (6 tjedana). Željeznicom do Tolmina bilo je dopremljeno 140 tisuća vojnika, milijun i pol topovskih granata, dva milijuna signalnih raketa, 800 tona eksploziva, 230 tisuća čeličnih kaciga, 100 tisuća pari čizama i 60 tisuća konja.¹⁵⁹ Vremenske prilike također su radile za Centralne sile. Kiša i magla zaklonile su kretanje njihovih trupa i topova. Nadalje, linije na Krasu namjerno su oslabljivane kako Talijani ne bi premještali vojnike na gornju Soču, izdavane su lažne naredbe preko radija kako bi se zbunilo neprijatelja, njemački su zrakoplovi fotografirali neprijateljske linije i branili talijanskoj avijaciji prelete preko austrougarskih linija, a njemački vojnici navukli su na sebe austrougarske uniforme kako bi se što dulje tajila njihova prisutnost na fronti.

Talijani su očekivali mirnu bojišnicu do proljeća 1918., a sva upozorenja dezertera odbacili su kao i prije. Cadorna jednostavno nije mogao vjerovati da bi Austro-Ugarska u to doba godine i na tom sektoru poduzela ofenzivu, a ako i dođe to ikakvoga napada, onda će to definitivno biti na Krasu. Još je 18. rujna dao zapovijed svim postrojbama da ojačaju svoju obranu, što je većina učinila prekasno. Posebno je Capello odbio izvršiti tu naredbu potičući svoje časnike da i dalje njeguju svoj “ofanzivni duh“. Kao zapovjednik goleme Druge armije, njegov postupak pokazat će se kao bitnim faktorom u proboju Centralnih sila s obzirom da je ta armija brojala nevjerojatnih 670 tisuća vojnika, a od 30 divizija, samo je 10 bilo smješteno sjeverno od Tolmina i nagurano u prednjim linijama, dok su njezine rezervne snage bile stacionirane južno. Samo nekoliko dana prije početka bitke, talijanski tisak je pisao o preuveličanim Antantinim pripremama na bojištu tvrdeći da Francuzi šalju lovačke i

¹⁵⁹ Thompson, 297.

kolonijalne trupe skupa s topništvom, da Britanci šalju konjičke snage i monitore, a čak bi i Theodore Roosevelt trebao stići sa svojim dobrovoljcima.¹⁶⁰ Ironično, Italija će zapravo značajnu pomoć saveznika dobiti tek zbog nadolazeće bitke kod Kobarida.

U dva sata ujutro 24. listopada, njemački i austrougarski topovi otvaraju vatru. Razaraju topničke bitnice, komunikacije i izvidničke položaje. Na čitavoj jugozapadnoj fronti porasla je znatno bojna djelatnost. Kod Boveca, kod Tolmina i u sjevernom djelu visoravni Banjšica-Sveti Duh provalilo je austrougarsko i njemačko pješništvo nakon silne topničke pripreme u talijanske linije.¹⁶¹ Istoga je dana knez Windischgrätz, predsjednik gornjeg doma Carevinskog vijeća, pročitao na sjednici sljedeću vijest: „Jutros su austrougarske i njemačke čete na gornjoj Soči preuzele ofenzivu. Operacija uzima, prema dosad stiglim vijestima, povoljni tečaj. Na mnogim mjestima uzete su prve neprijateljske linije, a do sada dovedeno je 6000 sužanja. Visoka kuća uzela je ovo saopćenje do znanja pravim otačbeničkim oduševljenjem, a ja mogu samo dodati: Bog blagoslovio naše zastave i nadalje, te ih poveo do pobjede proti ovome neprijatelju!“¹⁶² *Popolo d'Italia* nastojao je prvoga dana umiriti Talijanske građane pišući u uvodnom članku kako ne vjeruje da je došlo do ofanzive kazavši kako su neutralni listovi, ali i listovi Antante, predstavili prilike u austrougarskoj vojsci toliko „dezolatnima, da je očito nemoguće, da bi monarhija mogla poduzeti novu ofenzivnu operaciju, i to tim manje, što se ne može računati na njemačku pomoć, pošto su njemačke čete bojevima u Flandriji odviše oslabljene.“¹⁶³ U dolini nedaleko od Boveca, korpus Alfreda Kraussa je uz upotrebu bojnog otrova munjevito napredovao prema Žagi s namjerom da osvoji planinski lanac koji leži iza toga mjesta, a glavni cilj je bilo osvajanje Mt. Stola koji je stražario nad prolazom Uccia koji je vodio dalje prema nizinama Veneta. Ovoga je puta prihvaćen njegov savjet da se izoliraju neprijateljski visoki položaji bez skupih frontalnih napada. Oko tolminskog mostobrana prodor je bio još dramatičniji. Njemačke i austrougarske snage napredovale su s obje strane Soče u nekoliko pravaca pomevši talijanske snage u podnožju Mrzlog Vrha i zauzevši hamlet Kamno na pola puta do Kobarida. Kako su se sve više približavali Kobaridu, talijanski oficiri nastojali su tamo organizirati obranu, izdvajajući iz mase koja se povlači one vojnike koji su i dalje imali oružje pa su stoga svi počeli bacati puške kako bi nastavili bježati prema zapadu. U četiri sata popodne, grad je pao, a s njime i 2 tisuće Talijana. Dok su se borbe vodile u tom području, Cadorna je, smatrajući da će pravi napad početi na Krasu, samouvjerenom slao upite Drugoj armiji oko broja topova koje može

¹⁶⁰ „Velike pripreme entente na talijanskom bojištu“, *Jutarnji List*, br. 2017., 20. listopad 1917., str. 2.

¹⁶¹ „Izvješće našeg glavnog stana“, *Novosti*, br. 297., 25. listopad 1917., str. 1.

¹⁶² „Današnja sjednica – Saopćenje o ofenzivi na Soči“, *Obzor*, br. 291., 25. listopad 1917., str. 2.

¹⁶³ „Talijanski listovi ne vjeruju u ofenzivu“, *Obzor*, br. 291., 25. listopad 1917., str. 2.

poslati Trećoj armiji. Tek krajem prvog dana shvaća razmjere nadolazeće katastrofe, ali svejedno, u nadi da još nije sve izgubljeno, ne naređuje opće povlačenje Druge armije – fatalna pogreška koja će zapečatiti njezinu sudbinu. Također, na karti postavlja tri nove defanzivne linije koje su bile mrtvo slovo na papiru s obzirom da trupe nisu bile u stanju ukopati se pred brzim naletom neprijateljskih jurišnika. Obrana na Tagliamentu sada je bila jedina opcija. Do kraja sljedećeg dana bitke Centralne sile kontrolirale su Soču sjeverno od Tolmina, a Mt. Stol i Kolovrat su bili na rubu poraza.

Cadorna je i dalje u novine slao lažne vijesti umanjujući posljedice ofenzive pa je tako štab ratne štampe objelodanio izvještaj u kojem se kaže da ih je navala njemačkih i austrougarskih snaga našla „spreme i dobro pripravljene.“¹⁶⁴ Milanski ratni izvjestitelji pitali su se i dalje „gdje će zapravo započeti glavna navala neprijatelja, da li u južnom Tirolu, u Dolomitima ili na Soči.“¹⁶⁵ Vezano uz tu nedoumicu, samo dan nakon toga, iz Pariza je stigla vijest da se tamo „Cadornin poraz tumači time, što se talijansko vojno vodstvo nalazilo u bludnji misleći, da će ofenziva centralnih vlasti započeti na trientskoj fronti.“¹⁶⁶ Nasuprot tome, ushićeni austrougarski tisak bio je pod velikim dojmom ofenzive. Pisalo se da se „plavi vali naše Soče i opet zapjeniše krvlju noseći kape i junake. Nad pitomim slovenskim krajevima ori se tutnjava topova i lomljava razornoga željeza, puši se krv, dvije se sile i opet sraziše u čitavom užasu i stravi u kojem se stvara historija. Soča danas stoji u središtu interesa. Velika bojišta na kojima se dosada hrvalo za odluku u svjetskom ratu potisnuta su sada u pozadinu. Naši krajevi postali su pozorištem velike historijske bitke i ovaj put se nastoji postići odluku na Soči.“¹⁶⁷ Nadalje, službeni izvještaji u to vrijeme bili su podulji i obilovali su podatcima o toku ofenzive. Budući da su se trupe nezaustavljivo kretale prema Tagliamentu, nije bilo nužno jeftinom propagandom lagati pučanstvu, nego je samo bilo potrebno ubaciti s vremena na vrijeme epitete kojima se krasilo napredovanje domaćih postrojbi. O trećem danu bitke, izvještaj je štošta imao za reći: „Na središnjoj Soči upotrijebljene austrougarske i njemačke vojne sile prekoračile su u junačkom napredovanju crtu Kobarid-Auzza. Od jučer ujutro pogoduje gibanju lijepo vrijeme. Također na visoravni Banjšica – Sveti Duh sve do predjela Brda sv. Gabrijela skršen je otpor Talijana. Neprijatelj se sprema da napusti sav teren, kojega posjed je u jedanaestoj sočanskoj bitci iskupio životom mnogih tisuća.“¹⁶⁸ Toga dana, Druga armija bila je u potpunom povlačenju i rasulu. Mase

¹⁶⁴ „Talijanski službeni izvještaj“, *Obzor*, br. 292., 26. listopada 1917., str. 2.

¹⁶⁵ „Ofenziva protiv Italije“, *Novosti*, br. 299., 27. listopada 1917., str. 1.

¹⁶⁶ „Cadornin poraz“, *Jutarnji List*, br. 2024., 27. listopada 1917., str. 1.

¹⁶⁷ „Soča“, *Jutarnji List*, br. 2023., 26. listopada 1917., str. 1.

¹⁶⁸ „Izvjeshće našeg glavnog stana“, *Novosti*, br. 299., 27. listopada 1917., str. 1.

ljudi zakrčile su sve ceste koje vode ka zapadu te uz povike *Rat je gotov!, Idemo doma!, Gore Papa! i Gore Rusija!* odbacivali su oružje, a ono što nisu mogli nositi jednostavno su spalili ili uništili. Treća armija se već ranije počela povlačiti iza Tagliamenta, a Četvrtoj armiji i Karnijskom korpusu je naređeno da se stacioniraju iza Piave. U međuvremenu je u Rimu iznenada pao i Bosselijeve kabinet na glasanju o povjerenju vladi. Novi premijer postao je Vittorio Orlando, Cadornin glavni oponent kojega je prezirao zbog njegovih liberalnih načela.

Još u početku bitke, dio talijanskog tiska i dalje je nastojao umirivati javnost plasirajući ohrabrujuće vijesti. Ratni reporter *Corriere della Sera* kazao je da „neprijateljska navala nije zatekla nepripravnim talijansko vojno vodstvo, premda još nije poznato, da li navala otvara veliku ofenzivu, pa kako je, velika njemačka pomoć. List uvjerava da se Talijani uopće ne boje. Ako je austro-ugarsko-njemačkoj navali cilj politički, a ne strateški, izjalovit će se i ova osnova.“¹⁶⁹ *Petit Journal* je iz Rima javio da neprijatelju na talijanskoj fronti uzvraća više od 5 tisuća topova, od toga preko 5 stotina britanskih i francuskih, a putnici pristigli iz Italije govore da su „na talijansku frontu otišli jaki odijeli engleskih i francuskih četa, čitavi topnički parkovi, zračne eskadre i oklopljeni automobili.“¹⁷⁰ Prava je istina da su talijanski topovi većinu vremena bili utišani ili jednostavno nisu otvarali vatru zbog sumanute naredbe da ne poduzimaju ništa bez odobrenja nadređenih, a strane postrojbe neće igrati još neko vrijeme bitnu ulogu na bojišnici. Nadalje, mjesni zapovjednik u Milanu je ograničio na nekoliko dana putovanje željeznicom, a grad je također bio oblijepljen plakatima na kojima je pisalo da Lombardija nije u opasnosti, sve kako bi se što više umirilo tamošnje stanovništvo.¹⁷¹ Naposljetku, *Secolo* je samo dan prije ofenzive tvrdio da je „nemoguće probiti talijansku frontu na Soči, jer su tamošnji talijanski položaji već prije dvije godine izgrađeni.“¹⁷² Usprkos tome, obrana se raspala već nakon nekoliko sati prvoga dana bitke, a za taj prodor je Cadorna osobno krivio cijelu Drugu armiju te joj vjerojatno zato nije dao da se povlači preko određenih mostova. Preko Soče, oko Gorice i na Banjšicama ostalo je njezinih 20 divizija iliti 400 tisuća vojnika. Druga armija je stoga ostala u milosti neprijatelju te se trebala pobrinuti za sebe kako god je znala. S druge strane, domaći je tisak intervjuirao Borojevića tijekom bitke, a na pitanje, jesu li Talijani bili pripremljeni na prodor na onoj točki gdje je izveden, dao je svoje mišljenje: „Na Sočanskoj fronti sigurno. Ta to tvrdi sam talijanski službeni izvještaj“. Kojim se okolnostima ima zahvaliti, što je nasrtaj protiv žilavog neprijatelja usprkos neobično kratkoj pripremi doveo do katastrofalnoga poraza za Talijane,

¹⁶⁹ „Utisak naše ofenzive u Italiji“, *Jutarnji List*, br. 2023., 26. listopada 1917., str. 2.

¹⁷⁰ „Ofenziva protiv Italije“, *Novosti*, br. 299., 27. listopada 1917., str. 1.

¹⁷¹ „Umirivanje talijanske javnosti“, *Obzor*, br. 293., 27. listopada 1917., str. 2.

¹⁷² Isto

Borojević je odvratio: „Prije svega toj okolnosti, što su se neprijateljske čete izmahnule upravi, ali i sami vođe izgubiše glavu, jer se je tečajem rata po prvi puta zbililo, da su se Talijani morali pokoriti navalima u velikom stilu. Braniti je teže, nego li navaljivati! I službeno obnarodovana tvrdnja talijanske vojne uprave, kao da je katastrofa uslijedila radi nesposobnosti četa, nepravedna je, te znači svaljivanje pogreške na podčinjene, a to je postupak, koji mi u našoj vojsci kažnjavamo prezirom.“¹⁷³

Na tirolskom sektoru, von Hötzendorf je tražio pojačanja kako bi mogao udariti na talijanski lijevi bok, ali OHL nije bio spreman dopustiti slanje dodatnih divizija s istočne fronte iako je Conradov argument bio razuman – uspješnim prodorom talijanske bi armije bile zarobljene između Asiaga i Venecije što bi potencijalno zadalo smrtonosni udarac Italiji. Jedino što je dobio jesu dvije divizije i garancije da će one koje više nisu potrebne na Soči (maksimalno pet divizija) poslati njemu za ofenzivu koja bi najranije otpočela 10. studenog. No, pet divizija bilo je premalo za takvu operaciju, a tog datuma bilo bi već prekasno. Međutim, na sočanskoj fronti, Njemačka i Austro-Ugarska nisu očekivale tako brz prodor do talijanske granice. Čitaocima je u članku *Udar na Soči* pobliže objašnjena svrha kretanja trupa preko gornjeg toka rijeke pa je rečeno da „cilj napredovanja saveznika ide prema jugo-zapadu u pravcu Cividala odnosno Udina. Svojim napredovanjem obuhvaćaju savezničke čete lijevo krilo talijanske vojske na platou Banjšice-Sv. Duh i što će biti brže i veće napredovanje, to će položaj za talijansku vojsku, koja biva s leđa zahvaćena, biti pogibeljnija. Talijanskoj vojsci ne preostaje dakle drugo, nego da s jedne strane sjeverno od Gorice, na liniji Banjšica-Sv. Gabrijel uzmiče svom brzinom, da zapriječi opkoljenje, a s druge strane da baca pričuve u susret prodirućim savezničkim vojnim zborovima te da zatvori prodorno mjesto.“¹⁷⁴ No, Talijani zapravo nisu imali izbora te im je jedina opcija bila opće povlačenje jer su sve pričuve koje su se kretale prema bojišnici nailazile na svoje poražene drugove iz suprotnog smjera koji su ih praktički sprječavali u izvršavanju svojih naredbi i demoralizirali. Efikasan otpor u tom trenutku nije dolazio u obzir.

Nakon nekoliko dana, car Karlo je prispio na bojišnicu i osobno preuzeo komandu nad sočanskom vojskom pa je u službenom izvješću striktno navedeno da „pod ličnim vrhovnim vodstvom Njeg. Veličanstva našega cara i kralja proti glavnoj talijanskoj moći povedeni udarac silno sazrijeva. Naše u boju prokušane, slavom ovjenčane sočanske čete i sa neodoljivom nasrtajnom silom napredujuće njemačke vojne sile stekle su veliki uspjeh. Bratstvo saveznika na oružju, skovano na nebrojenim bojištima, zapečaćeno krvlju naših

¹⁷³ „General Borojević o porazu Talijana“, *Novosti*, br. 311., 8. studeni 1917., str. 1-2.

¹⁷⁴ „Udar na Soči“, *Novosti*, br. 300., 28. listopada 1917., str. 1.

najboljih junaka, iznova se je iskazalo na neprispodobivi način.“¹⁷⁵ Uspjeh koji je Četrnaesta armija tada postigla, bilo je osvajanje Udina odakle je Cadorna sa svojim stožerom dan ranije pobjegao u Treviso, 100 kilometara od prve crte. Grad koji su ostavili Centralnim silama bio je pun opljačkanih trgovina i pijanih talijanskih vojnika koji su lutali naokolo. Ovoga je puta car Karlo osjetio prigodu da pošalje brzojav svojem njemačkom savezniku: „Jučer su Tvoje čete unišle u Cividale. Danas su moje čete opet osvojile moj zemaljski glavni grad Goricu. Srce me nuka, da se zahvalno sjetim u ovom času našega vjernoga bratstva na oružju, koje je s božjom pomoću smjelo proslaviti ove nove velike trijumfe.“ Njemački car srdačno je njemu i njegovoj vojsci čestitao na osvojenju Gorice i kraške visoravni, napisavši na kraju „*Viribus unitis* dalje s Bogom!“¹⁷⁶ Istoga je dana Cadorna u novine poslao vijest da su za proboj krive neimenovane postrojbe Druge armije. Tu je vijest vlada namjeravala ublažiti, ali prekasno pa su informaciju iskoristili njihovi neprijatelji u propagandne svrhe bacajući letke s tom izjavom na talijanske trupe. Još bizarnije, 31. listopada izdaje zapovijed kojom talijanskim časnicima daje dozvolu da ustrijele svakog vojnika koji se odvojio od svoje postrojbe ili vojnika koji je pružao najmanje otpora neprijatelju. Sada su se oficiri, koji su danima ranije napustili svoje ljude, načelno mogli iskupiti za svoj kukavičluk.¹⁷⁷

Kako se bližio kraj mjeseca, nervoza je sve više hvatala talijansku javnost što je i bilo za očekivati. Primjerice, *Novosti* su prenijele vijest kako „u ruke savezničkih četa pada velik plijen u ratnim zarobljenicima i u topovima, te je broj zarobljenika nadvisio 100.000, a broj otetih topova oko 700!“¹⁷⁸ *Messagero* je pisao kako treba nastaviti izbjegavati neprijatelja i povlačiti se jer „strateški uzmak koji se ugiba svakome porazu, može pripravljati odmazdu budućih dana“. I u *Corriere della Serra* se vjerovalo da se talijanske postrojbe sada povlače u velikom opsegu kako bi kasnije mogle velikom snagom uzvratiti njemačkim i austrougarskim divizijama, a *Corriere d'Italia* očajno je vapio za savezničkom pomoći „u ime jedinstvenosti fronte“.¹⁷⁹ Kako su se austrougarske i njemačke snage počele sve više primicati Tagliamentu, Italiju je zahvaćala sve veća panika. *Jutarnji List* popratio je dotadašnji prodor do rijeke trijumfalno napisavši da je „sočanska neprijateljeva fronta raskinuta, a koruška fronta uzdrmana, to je neprijatelj prinuđen, da uzmiče na svoju *prvu permanentnu liniju*, koju je već u mirno doba izgrađivao protiv savezne monarhije.“¹⁸⁰ Do 1. studenog nije više bilo

¹⁷⁵ „Zarobljeno 60.000 Talijana i 500 topova“, *Jutarnji List*, br. 2025., 29. listopad 1917., str. 1.

¹⁷⁶ „Čete saveznika pred Udinama“, *Jutarnji List*, br. 2027., 30. listopad 1917., str. 2.

¹⁷⁷ Thompson, 319.

¹⁷⁸ „Talijanska katastrofa“, *Novosti*, br. 301., 29. listopad 1917., str. 1.

¹⁷⁹ „Sud talijanske i strane štampe o ofenzivi protiv Italije. – Zarobljeno 130.000 vojnika i 900 topova“, *Novosti*, br. 302., 30. listopad 1917., str. 1.

¹⁸⁰ „Prodor“, *Jutarnji List*, br. 2028., 31. listopad 1917., str. 1.

talijanskih jedinica istočno od Tagliamenta, a talijanski gubitci do tada su već nadmašili brojku od 100 tisuća zarobljenika pa je u njihovu obranu intervenirao francuski tisak smatrajući izvještaje Centralnih sila pretjeranima, a oslonivši se na svoje izvore također se pisalo da se talijansko vojno vodstvo povuklo u dobrom redu kako bi napad dočekali na povoljnijem terenu.¹⁸¹ Linija na Tagliamentu bila je dobro zaštićena s mnoštvo utvrda, a Cadorna je namjeravao držati tu liniju što je moguće dulje kako bi konsolidirao ostatke Druge armije. No, ubrzo su njegove snage na sjeveru počele popuštati pod naletima Četrnaeste armije i integritet fronte je opet bio ugrožen. Brzjav iz Ženeve pokazao je i zabrinutost francuskih vojnih kritičara u svezi s popuštanjem talijanskog lijevog krila¹⁸², a ako bi Centralnim silama pošlo za rukom da prebace svoje snage preko rijeke, onda bi se trebali povući sve do rijeke Piave.¹⁸³ Položaj na Tagliamentu bio je općenito ranjiv na sjevernom dijelu zbog toga što je to bio pravac kretanja najjačih njemačkih i austrougarskih jedinica koje su netom skršile otpor na Mt. Stolu i Matajuru te su se kao rezultat toga na taj dio linije povlačile razbijene i demoralizirane jedinice Druge armije. Bilo je samo pitanje vremena kada će doći do proboja. Početkom studenog, zauzećem Gemone, kojoj su u tvrđavni pojas jurišom prodrli carski i kraljevski strijelci, kao i padom mosnog branika na istočnoj obali kod Pinzana, nalazila se čitava istočna obala Tagliamenta u savezničkim rukama.¹⁸⁴ Nakon nekoliko dana forsiran je prijelaz preko rijeke i formiran mostobran kroz koji su austro-njemačke snage jednostavno nahrupile i učinile za Talijane cijelu frontu nebranjivom. Sada je njihov cilj bila rijeka Brenta iza Venecije. U tom razdoblju već su pristizali kontingenti francuskih vojnika i BEF-a kako bi stabilizirali frontu, ali su se oni utaborili na rijeci Mincio budući da su anglo-francuski zapovjednici vjerovali da je liniju na Piavi nemoguće držati. *Popolo d'Italia* je proročki ustvrdio da se uskoro može očekivati ogromna i odlučna bitka u talijanskoj nizini odnosno zadnja velika bitka svjetskog rata.¹⁸⁵ To se naravno nije dogodilo, a ofenziva kod Kobarida bila je jedina bitka talijanskog bojišta koja je privukla pažnju svih velikih sila.

Na tirolskoj fronti, Conrad von Hötzendorf napokon pokreće svoju očekivanu ofenzivu koju vojni stručnjak *Jutarnjeg Lista* opisuje u članku slikovitog naslova *Lavina sa Brda*: „Conrad je sačuvao svoj dragi Innichen i sada se spušta preko Dolomita. Od Rollepassa do Kreisberga uzmiče talijanska vojska. Kakova će joj biti sudbina?“¹⁸⁶ No, usprkos hvalospjevima, Conrad je zakazao u odlučujućem trenutku jer se sa svojom Jedanaestom

¹⁸¹ „Glasovi francuskog novinstva“, *Obzor*, br. 298., 1. studeni 1917., str. 1.

¹⁸² „Lijevo krilo talijanske vojske popušta“, *Obzor*, br. 303., 6. studeni 1917., str. 2.

¹⁸³ „Talijanska fronta na Tagliamentu ugrožena“, *Obzor*, br. 303., 6. studeni 1917., str. 2.

¹⁸⁴ „Osvojenje Gemone i mostovnog branika kod Pinzana“, *Obzor*, br. 300., 3. studeni 1917., str. 2.

¹⁸⁵ „Pred velikom, odlučnom bitkom u Italiji“, *Novosti*, br. 309., 6. studeni 1917., str. 1.

¹⁸⁶ „Lavina sa Brda“, *Jutarnji List*, br. 2035., 7. studeni 1917., str. 1.

armijom zaustavio na rubu platoa Asiago umjesto da je udario na Talijane u tandemu s von Belowom i Borojevićem koji su pritiskivali s istoka. Ta greška nije bila jedina koju su Centralne sile počinile tijekom bitke. Kraussov korpus poslan je na sjeverni dio fronte da osigura Karnijske Alpe, a zapravo je trebao goniti talijanske snage prema zapadu. Borojević je primjerice zbog loše komunikacije kasno krenuo u napad protiv Treće armije. Ludendorff se premišljao oko ideje da se ofenziva nastavi nakon Tagliamenta, a kada je dao zeleno svjetlo, bilo je već prekasno. Nakon bitke, ali i nakon rata, vladala je ogorčenost među časnicima Centralnih sila zbog propuštene prilike za velikom pobjedom. Tko zna što bi se dogodilo da je kompletna talijanska vojska bila opkoljena i poražena tada. Bi li to dovelo do talijanske kapitulacije? Bez Italije i Rusije u ratu, bi li Francuzi i Britanci odnijeli pobjedu protiv Njemačke i Austro-Ugarske na europskom bojištu?

Nakon proboja Tagliamenta njemačke i austrougarske snage stajale su samo 30 kilometara od Venecije. Zbog teškog poraza, sada su Francuzi i Britanci mogli uvjetovati svoju pomoć otpuštanjem Cadorne za što je bila suglasna i nova vlada Vittorija Orlanda. S položaja je maknut 9. studenog, a na njegovo mjesto došao je Armando Diaz. *Corriere della Sera* pisao je da „novi zapovjednik ima velike vojničke sposobnosti te su opravdane najbolje nade za buduće operacije. Na početku rata bio je general major te zapovijedao jednim vojnim zborom na Kršu. Poslije je bio poglavica operativnog odjela u glavnom stanu Cadorne.“¹⁸⁷ Talijanski saveznici htjeli su isprva na Cadorninom mjestu vidjeti vojvodu od Aoste, ali je njegov ljubomorni rođak Viktor Emanuel stavio veto na tu odluku pa je pronađen kompromis u postavljanju Diaza na tu poziciju.

Talijanske snage su se do 8. studenog povukle preko Piave, a u novinama je vladala pobjednička manija što je rezultiralo nizom članaka o podvizima domaćih jedinica, dolasku cara Karla na frontu i susretu s Wilhelmom i bugarskim carem Ferdinandom, očajnom stanju u talijanskim redovima te pisanjima strane štampe o predviđanju daljnjeg toka ofenzive i mišljenjima raznih vojnih stručnjaka. Jedno od tih mišljenja dao je i general Vojnović koji je opisao bitku kod Kobarida kao potencijalnu talijansku verziju Sedana i usporedio talijansko rasulo s pruskom vojskom nakon Jene i Auerstedta. Vojnović govori kako je talijanska vojska u potpunom bijegu te joj prijete flankiranje s juga i sa sjevera te zaključuje da će „Talijani napustiti i ovu obrambenu liniju – liniju Piave, koja je 120-140 kilometara dugačka, te se dalje povući na liniju Adige-Pad.“¹⁸⁸ Ali pretpostavka generala Vojnovića bila je kriva. Talijani su se odlučili zaustaviti na Piavi i pod novom komandom definitivno održati tu liniju, a težište

¹⁸⁷ „Novi zapovjednik talijanske vojske“, *Obzor*, br. 310., 13. studeni 1917., str. 2.

¹⁸⁸ „Novi Sedan?“, *Jutarnji List*, br. 2038., 10. studeni 1917., str. 2.

obrane ovoga je puta ležalo na Monte Grappi. Ako se pogleda zemljovid ondašnjeg bojišta, jasno se vidi kako se rijeka naslanja na taj masiv u južnim Dolomitima. Padom Monte Grappe, nova linija bila bi ranjiva s istoka i sjevera. Uslijedio je odlučujući sukob kompletne ofenzive. Tisak je krajem prosinca pisao da se „gorski sklop oko Grappe može uzeti kao neka brdska tvrđava, u kojoj je talijanska vojska, po mišljenju talijanske komore, našla svoj Verdun.“¹⁸⁹ To je u jednu ruku i bila istina s obzirom da je taj sektor talijanske obrane još ranije naveliko fortificirao Cadorna pa je tim činom vjerojatno spasio Italiju od još veće katastrofe. Arnold Fraccarola je za *Corriere della Sera* opisao paklene uvjete u kojima se na tom području vodi bitka: „Brdine ječe od usklika topova, praskanja ručnih granata i pušaka i makinskih pušaka. Od strašne kanonade tresu se nebesa. Aeroplani lete poput golemih ptica i nigdje nema mira. Čitavo brdo je pakleni jaz u kom se muči i nestaje tisuće života.“¹⁹⁰ Postrojbe von Belowa i Krausovog korpusa gotovo su istisnule Talijane s vrha, ali u očajnom pokušaju da zaustavi neprijatelja, Diaz na taj masiv sabija čak 50 bataljuna (oko 50 tisuća vojnika) uključujući i zadnju generaciju unovačenih vojnika (tzv. *ragazzi del '99*). Velika bitka odlučena je tek krajem prosinca uz tajmiranu pomoć francuskih snaga.

Iako je proboj na Monte Grappi bio neuspješan za Centralne sile, Talijani su svejedno pretrpjeli golemi poraz. Brojke su za njih bile užasavajuće: gotovo 12 tisuća mrtvih, 30 tisuća ranjenih i 294 tisuće zarobljenih. Okvirno je izgubljeno tri tisuće topova, tri tisuće strojnica, 300 tisuća pušaka i 1600 motornih vozila. U neprijateljskom posjedu nalazilo se 14 tisuća kvadratnih kilometara zemlje s milijun i 150 tisuća stanovnika. Uz to, 350 tisuća vojnika lutalo je iza talijanskih linija, a samo je polovica od 65 divizija ostala netaknuta nakon bitke.¹⁹¹ Njemački su topovi prebačeni na zapadnu frontu tijekom studenoga, njemačke divizije otišle su u prosincu za njima, a Austro-Ugarska je opet bila prepuštena sama sebi. Što se tiče tiska, razdoblje trajanja bitke može se okarakterizirati kao razdoblje sveopćeg oduševljenja što i ne čudi s obzirom da su trupe do 12. studenog besprijeckorno grabile prema zapadu. Opsežni službeni izvještaji bili su puni imena osvojenih mjesta, gradova i brda u Italiji što je kod čitatelja trebalo izazvati pozitivan dojam odnosno trebalo je javnosti pokazati da njihove postrojbe nižu uspjeh za uspjehom. Razni članci i skupine članaka upečatljivih naslova kao što su *Talijanska katastrofa*, *Pobjedonosni pohod saveznika u Italiju*, *Pobjedom preko Soče*, *Na Tagliamento!* i *Pobjeda i slavlje* sadržavali su retoriku, ali i analize dosadašnjih događanja na Soči koji su prethodili Kobaridu kako bi se još više naglasio uspjeh

¹⁸⁹ „Pregled bojeva i položaja“, *Obzor*, br. 353., 29. prosinac 1917., str. 1.

¹⁹⁰ „Borba na život i smrt na Monte Grappa“, *Jutarnji List*, br. 2092., 3. siječanj 1918., str. 5.

¹⁹¹ Thompson, 324.

ofenzive i anticipirale posljedice talijanskog sloma za budućnost sukoba (u većini slučajeva, predviđanja su bila netočna). Dio medijskog prostora ostavio se i pisanjima neutralnog, savezničkog i neprijateljskog tiska, a posebno talijanskog. Za pretpostaviti je da su uzimani samo oni članci koji ne bi narušili perfektu sliku bitke. Čitatelj je tako mogao vidjeti kakav dojam je ofenziva imala kod francuskih vojnih stručnjaka u Parizu, političara u Londonu ili narodnih masa u St. Petersburgu. Pesimizam talijanskih saveznika dobrano je išao na ruku austrougarskoj propagandi koja je svojim ljudima prikazala Italiju kao drugorazrednu silu u taboru Antante koja vapi za pomoć i ne može samostalno konsolidirati svoje snage i zaustaviti neprijatelja. Ali pomoć je na kraju ipak stigla. Osim trupa, Italija je primila novčanu i materijalnu pomoć (ugljen i hrana), a Diaz je sljedećih godinu dana minuciozno radio na obnavljanju svojih razbijenih snaga iz kojih je iskrsnula kompletno nova talijanska vojska.

5.3. Ofenziva na Piavi

Krajem godine fronta se stabilizirala od Monte Grappe do Jadrana, a srećom za Talijane, bila je 170 kilometara kraća pa je Diaz s polovicom svojih divizija mogao zadržati neprijatelja. Njegovu stratešku rezervu sada je činilo 240 tisuća Britanaca i Francuza koji su sa sobom doveli veliku eskadrilu borbenih aviona što je osiguralo Antanti zračnu premoć do kraja rata. No, generala Diaza čekao je veliki zadatak. Najprije je trebao uspostaviti disciplinu, obnoviti dezintegrirane postrojbe, a zatim podići moral svojih trupa. Imao je 33 netaknute divizije kojima je pridružio 25 novoformiranih uz 30 topničkih regimenti. Za one vojnike koji su bili ocijenjeni nepouzdanima, novi posao bio je u radnim brigadama u Francuskoj. Umjesto goleme Druge armije, formirao je novih šest armija gotovo jednake veličine koje je povezao s topničkim jedinicama te delegirao strateške odluke na niže časnike po uzoru na Nijemce. Oprema i obuka također su poboljšani. Decentralizirao je moć koju je Cadorna imao u svojim rukama. Uspostavljena je veza između *Comanda Suprema* i jedinica na fronti, a Diaz je intenzivno surađivao s vladom te često informirao Orlandov kabinet o stanju vojske. Što se tiče uvjeta života na bojišnici, povećani su obroci i plaća. Formirane su kantine koje su po niskim cijenama prodavale hranu i ostala dobra. Dopust je uvećan s 15 na 25 dana godišnje, a za starije veterane još i više. Vojnici su dobili i police osiguranja pa su familije u slučaju smrti odmah dobile naknadu od države. Jedan od problema bio je i odnos vojnika prema ratu. Stoga je Diaz izdao direktive za propagandu na fronti. Vojnike je trebalo preodgojiti uz pomoć filmova, grupnih sastanaka, letaka, a svaka je armija trebala imati svoje novine s humornim pogledom na život vojnika. Na vojnom polju, Diazova strategija bila je

defanzivna jer nije htio provesti veliku ofenzivu sve dok njegova vojska ne bude potpuno spremna. Zato je testirao svoje ljude u malim akcijama kako bi ojačao sektor Monte Grappe i podignuo samopouzdanje vojnicima. U civilnom životu, "vojni model" je sada potpuno prevladao, a uključivao je eliminaciju svake kritike, demonstraciju apsolutne lojalnosti državi u svim segmentima društva te podčinjenje civilne populacije.¹⁹² Poraz kod Kobarida bio je za Talijane dvosjekli mač. Kao prvo, nisu više mogli očekivati potpunu dividendu Londonskog ugovora, a to su uvidjeli i političari ostalih savezničkih zemalja pa su na njihove teritorijalne aspiracije gledali s još manje naklonosti (težak udarac zadao im je i Wilson sa svojih četrnaest točaka). Kao drugo, neprijateljska invazija na talijansko tlo izazvala je patriotski naboj pri čemu su se svi politički neprijatelji ujedinili u vladi nacionalnog jedinstva, a kompletno pučanstvo se mobiliziralo u svrhu protjerivanja neprijatelja iz svoje zemlje.

Potpisani Brestlitovski mir u ožujku 1918. trebao je biti dobar znak za habsburšku vojsku koja je početkom godine brojala 63 divizije od kojih su 32 pješačke i 12 konjičkih divizija bile stacionirane na ruskoj fronti. Pojavila se nada da će se u jednom potezu riješiti akutni problem manjka ljudstva koji je još od kraja 1917. mučio Austro-Ugarsku s obzirom da je u ruskim logorima bilo smješteno nešto više od dva milijuna ratnih zarobljenika.¹⁹³ Svi su oni pušteni iz zarobljeništva, ali su predstavljali potencijalnu opasnost za državu zbog boljševičke propagande. Stoga ih je umjesto tople dobrodošlice u domovinu dočekaao hladan tuš jer su ih vlasti držale najprije u karanteni, a zatim stavile na određeno vrijeme u kampove gdje su opet prolazili vojnu obuku, a kada je utvrđena njihova fizička sprema i ideološka orijentacija, puštali bi ih na dugo očekivani dopust kući. Ovakav tretman bio je kontraproduktivan jer je samo produbio jaz između narodnih masa i vlasti te otuđio i onaj mali dio lojalnih ljudi jer je svaki povratnik prvenstveno tretiran kao neprijatelj države. Nadalje, General Arz von Straussenberg, koji je još 1916. zamijenio Conrada kao načelnika glavnog štaba, radio je na temeljitoj reorganizaciji i standardizaciji oružanih snaga. Povećao je broj topova i protuzračnih topova, lakih strojnica i granata. Pažnja se poklanjala moralu i obuci. Vojska je poslala časnike na zapadnu frontu da se obuču vještini ratovanja kombiniranog oružja (eng. *combined arms*) i samostalnom djelovanju prema inicijativi tijekom borbe. U ožujku je vojska također emulirala njemačke kolege u osnivanju propagandne organizacije odnosno Agencije za obranu od neprijateljske propagande (*Findespropaganda-Abwehrstelle*). Nova organizacija je bila namijenjena za borbu protiv ratnog umora i boljševičkog i zapadnjačkog napora da potkopaju lojalnost i učinak trupa. Kao

¹⁹² Thompson, 334.

¹⁹³ Watson, 506.

i u njemačkoj vojsci, svaka divizija trebala je imenovati jednoga časnika za edukaciju, a poruka je trebala biti pozitivna. Trupe su podsticane da budu zahvalne na “slobodi i jednakosti“ pod Habsburzima. Problemi s nacionalizmima, koje vlada u Beču nije bila sposobna riješiti, bili su prešućeni. Umjesto toga, kultivirali su se disciplina, dužnost i nejasan državni patriotizam i dinastička lojalnost.¹⁹⁴ U isto vrijeme, premijer Clemenceau pušta u javnost korespondenciju Cara Karla s princem Sikstom (njegov šogor i časnik belgijske vojske) o ponudi austrougarskog separatnog mira u ožujku prošle godine. To je rezultiralo krizom u redovima Centralnih sila, a njemački je car pozvao Karla u Spa u Belgiji kako bi testirao njegovu lojalnost. Karlo je izvršio svoj put u Canossu prihvativši tamo sve careve zahtjeve: Centralne sile će nakon rata oformiti pangermansku političku, ekonomsku i vojnu uniju (*Mitteleuropa*), a Austro-Ugarska će pomoći njemačkoj proljetnoj ofenzivi napadom na Italiju.

Usprkos upozorenju Borojevića (koji je u međuvremenu promaknut u čin feldmaršala), Karlo je inzistirao na ofenzivi zbog obećanja, a i nadao se da će uvećanjem teritorija i pobjedom prisiliti Italiju na pregovarački stol kada Njemačka slomi Francuze, Britance i Amerikance na zapadu. Borojević je i dalje bio skeptičan te je predlagao konzerviranje snaga za uspostavu reda u državi nakon rata. Ipak, carevu naredbu je morao poslušati pa se odlučio za napad preko Piave i napredovanje u pravcu Venecije i Padue. Umiješao se i Conrad koji je bombardirao AOK s grandioznim planovima o uništenju Italije još od kada su se počeli vraćati prvi ratni zarobljenici iz Rusije. Neodlučni Karlo je zato odobrio oba plana tj. da se napadne i na Piavi i s Asiagu, a ofenzivu je u startu osudio na neuspjeh podijelivši na dva jednaka djela topove i ljudstvo obojici feldmaršala što je osiguralo da niti Borojević niti Conrad nemaju dovoljno jake snage za proboj. S 23 divizije na Asiagu, 15 na Piavi i 22 u rezervi, Austro-Ugarska je jedva imala numeričku superiornost nad Talijanima koji su dominirali topništvom i avijacijom. Prije bitke, Borojević je otvoreno kritizirao manjak ljudstva i municije, okrivivši Conrada da zbog njega ima nedovoljan broj vojnika za svoju ofenzivu. Na kraju je zloslutno svojim ljudima rekao: „Ovo bi, gospodo, mogla biti posljednja bitka...“¹⁹⁵

Ofenziva je započela 15. lipnja s bombardiranjem talijanskih topničkih bitnica, a u službenom izvještaju o početku bitke pisalo je da su „nakon višesatne jake topničke pripreve navalile jučer ujutro naše vojske na Piavi i s obiju strana Brente na Talijane i njihove saveznike. Vojna skupina feldmaršala pl. Borojevića izvojštala si je na mnogobrojnim

¹⁹⁴ Watson, 506-507.

¹⁹⁵ Thompson, 344.

mjestima prijelaz preko Piave, koja je vrlo nabujala. Nadvladavši ogorčenu protuobranu, osvojili su zborovi generala pukovnika Wurma kod San Dona di Piave i s obiju strana željeznice Oderzo-Treviso u širokoj fronti neprijateljske položaje. Čete generala pukovnika nadvojvode Josipa iznenadno su zauzele obrambene uređaje na istočnom rubu Montella i provalile u ovo visinsko područje.¹⁹⁶ U *Obzoru* je tiskano da su „naše vojske danas prije podne provalile u neprijateljske linije, kako na zaravanku Sedam Općina, tako i preko Piave. O podne su stigle vijesti, da smo zarobili preko 10 000 Talijana, Engleza i Francuza. Velik je također broj otetih topova.“¹⁹⁷ Tisak se također našao dužnim pisati o tome kako se „otkako je počela njemačka navalna bitka na zapadu, često u javnosti raspravljalo o pitanju, zašto u isti mah nije počela austro-ugarska navala na jugozapadnoj fronti, kako bi se rječito dokazala jedinstvenost fronta četvornoga saveza.“¹⁹⁸ Autor članka čitateljima govori da ne smiju propitivati odluku vrhovnog vodstva koje zna najbolji trenutak kada treba napasti, a u obzir moraju uzeti i specifičnost klimatskih uvjeta („doista nema u Europi drugoga ratišta, koje bi i približno bilo tako raznolično“). No, u stvarnosti je Borojević čak tražio odgodu napada do 25. lipnja zbog nedovoljne pripreme za tu operaciju koju su kočile mnogobrojne logističke zapreke i opće stanje u kojem su se nalazile trupe.

Na talijanskoj strani, *Italia* tada javlja da je čitavo područje od 11 kilometara iza fronte izvrgnuto teškoj paljbi, a *Corriere della Sera* da je čitava fronta od Monte Grappe do mora, more vatre.¹⁹⁹ U *Giornale d' Italia* je pisalo da „ako austro-ugarska vojska poduzme sada udarac na talijanskom bojištu, onda će naći spremnu talijansku vojsku.“ Točno se dalje u tekstu tvrdi da je njihova vojska „potpuno nanovo organizirana i može dočekati neprijateljski juriš upirući se u dobru disciplinu, koja vlada među našim četama.“ Naposljetku, ironično se zapituje jesu li „Austrijanci tako zadovoljni moralom svojih četa.“²⁰⁰ Vjerojatno su i oni sami bili dobro informirani o stanju austrougarske vojske koja se borila sa sve većim brojem dezertera koji su, usputno rečeno, odali točan datum početka ofenzive, a talijanska propaganda apsolutno je iskorištavala rastući nacionalizam nezadovoljnih habsburških naroda i jedno stanje trupa. Austrougarska vojska nije stoga na Piavi imala efekt iznenađenja kojemu se nadala, ali je to zbog guste magle zato postigla Conradova ofenziva.

Nakon što su austrougarski topovi produljili paljbu na pozadinu neprijateljske linije, vojnici su izvukli pontonske mostove i tek su tada Talijani otvorili vatru iz svih topova.

¹⁹⁶ „Izvjješće našeg glavnog stana“, *Novosti*, br. 156., 17. lipanj 1918., str. 1.

¹⁹⁷ „Početak ofenzive u Italiji“, *Obzor*, br. 132., 16. lipanj 1918., str. 1.

¹⁹⁸ „Zašto nije ofenziva spram Italije počela već prije“, *Novosti*, br. 158., 19. lipanj 1918., str. 2.

¹⁹⁹ „Žestoka paljba na talijanskoj fronti“, *Obzor*, br. 136., 21. lipanj 1918., str. 2.

²⁰⁰ „Dojam austro-ugarske ofenzive u Italiji“, *Jutarnji List*, br. 2347., 17. lipanj 1918., str. 1.

Unatoč velikim žrtvama, austrougarske su armije uspjele zauzeti prve talijanske položaje i prebaciti preko rijeke 100 tisuća ljudi. No, uvećanje mostobrana nije teklo po planu iako su trupe napredovale i po nekoliko kilometara na pojedinim sektorima. Conrad je napao Monte Grappu, ali su Talijani primijenili elastičnu obranu i odbacili njegove snage. Sljedećeg je dana već naredio povlačenje svojih trupa pri čemu je izgubio trećinu svih topova na bojištu. Iako je ofenziva već počela gubiti momentum, tisak je neumorno radio na tome da održi sliku trijumfalne bitke u javnosti. Između ostaloga, pisalo se zato u *Jutarnjem Listu* da „prema vijestima iz Washingtona, pokazuje se Wilson sklonim, da odašilje u Italiju veliki dio američke pješadije i topništva, koji je bio određen za Francusku.“²⁰¹ Iako je SAD poslao svoje trupe na talijansku frontu, one nisu igrale nikakvu ulogu u ovoj bitci jer je talijansko bojište bilo od drugorazrednog značaja za njih. Također, ako se primjerice prouči koje su sve jedinice sudjelovale u završnoj bitci tog bojišta, od borbenih je postrojbi simbolično bila prisutna samo jedna američka regimenta. Informacijama jednoga milanskog dopisnika nastojalo se opravdati i neuspjeh u Tirolu pa se pisalo „da su Talijani bili sasvim iznenađeni naročito navalom na Piavi. Glavni se je udarac očekivao na tirolskim brdima i zato su ondje bile na okupu glavne skupine pričuva.“²⁰² Već nekoliko dana kasnije, *Neue Züricher Zeitung* je upozoravao „na mišljenje *Corriere della Sera* da odluka ovaj put ne leži u brdima, već tamo gdje maršal Borojević, generalpukovnik Wurm i generalpukovnik nadvojvoda Josip pod teškim prilikama danomice postižu uspjehe.“²⁰³

Borojević je naredio svojim ljudima da se ukopaju i pričekaju pojačanja od Conrada. Piave je opet nabujala i odnijela sa sobom većinu pontona što je još više otežalo opskrbu trupa, a talijanski i britanski avioni su bezobzirno bombardirali austrougarske vojnike koji su se u gustim masama okupili na obali rijeke očekujući brz prelazak. Umjesto austrijskih divizija s Asiaga, na Piavu su stigle talijanske divizije iz toga sektora jer su Conradove snage i dalje bile pritisnute. Uslijedio je i očekivani protunapad duž rijeke koji ipak nisu uspjeli slomiti mostobrane, ali su austrougarski položaji postali još kritičniji. Kako je ofenziva odmicala, u novinama su se pojavili apologetski članci neutralnog tiska. Vojni kritičar *Politikena* smatrao je da „svrha austro-ugarske ofenzive ne stoji u tom, da se osvoje nova područja, već da se dokumentira jedinstvenost fronte centralnih vlasti, te da se podupru njemačke navale u Francuskoj, a ujedno spriječe Talijani, da šalju svoje čete u Champagnu i Artois.“ Strani reporteri iz Roterdama pisali su o tome da se „s austro-ugarske strane podnaša

²⁰¹ „Američke čete idu na talijansko bojište“, *Jutarnji List*, br. 2349., 19. lipanj 1918., str. 1.

²⁰² „Talijani čekali ofenzivu na sjeveru“, *Novosti*, br. 157., 18. lipanj 1918., str. 1.

²⁰³ „Gdje će pasti odluka na tal. bojištu?“, *Jutarnji List*, br. 2352., 22. lipanj 1918., str. 1.

kroz čitave dane tuča granata francuskih, engleskih i talijanskih topova, a da se ipak s nijednim hitcem ne uzvraća. Ova pasivnost se tumači time, da austro-ugarske čete ne žele odati mjesta gdje su postavljene baterije.²⁰⁴ Realnost je ipak bila šokantna. Za ofenzivu je bilo nagomilano čak šest milijuna topovskih granata, ali one nisu mogle biti dopremljene na bojišnicu jer su sve pruge bile izlizane zbog neodržavanja, a konji koji su bili dostupni bili su pothranjeni, mršavi i u nedovoljnom broju baš kao i vojska. Njezina se snaga na terenu od 1917. smanjila za 550 tisuća ljudi, u većini slučajeva zbog endemičnog dezertiranja i preusmjeravanja čak sedam divizija u unutrašnjost zemlje zbog sigurnosnih razloga.²⁰⁵

Borojević je predložio da se osigura Montello, strateški važno brdo na kojemu je podmaršal Goiginger ostvario zapažene uspjehe i svojom divizijom predstavljao opasan klin u talijanskim linijama. Montello je namjeravao zadržati zbog budućih ofenziva te je tražio još topova i tri divizije. U suprotnom, jedina opcija bilo je povlačenje natrag na početne položaje koje je trebalo onda ojačati zbog talijanskog napada. Umiješao se i OHL koji je tražio prestanak ofenzive i slanje šest najjačih austrougarskih divizija na zapadnu frontu gdje se ispuhala njemačka proljetna ofenziva. Koliko je Montello bio bitan za austrougarske napore i propagandu dokazuje činjenica da su borbe na tom prostoru zauzimale veći dio službenih izvještaja: „Znatno smo učvrstili Montello, najznamenitiju točku na liniji gornje Piave, jer smo proširili i naprijed pomaknuli svoju prelaznu liniju. Mnogobrojne ogorčene protunavale neprijateljeve, koje su se sve razbile, kao i velik broj zarobljenika od 8000 ljudi, te otetih topova, 73 na broju, koji su ostali u našim rukama jedino na Montellu, rječito dokazuju, kako su važni i znameniti bojevi, koji su se vodili za ovo mjesto.“²⁰⁶ Nadalje, službeni izvještaj u *Novostima* navodio je da je „neprijatelj također u neumanjenoj žestini naprezao svoje sile, da nam opet otme uspjehe, što smo ih izvojsčili zapadno od Piave. Njegove su žrtve i ovaj put bile uzaludne. Svi su se juriši za jurišima razbili o nepokolebivi otpor naših junačkih četa. Do osobite je žestine poraslo hrvanje na kraškom zaravanku Montella, gdje su se juriši za jurišima razbili o opkope, što ih je na brzu ruku podigla divizija podmaršala Ljudevita Goigingera. Svagdje se je razvio boj na šake momka protiv momka. Na frontalnoj širini od 2 km okupio je neprijatelj navalne čete u jakosti od 8 pukovnija, da uzdrma bedem naših junaka.“²⁰⁷ Tek se 23. lipnja u tisku pojavljuje prva informacija da se smanjuje intenzitet ofenzive na Piavi, ali o propasti ni riječi. Stanje u austrougarskim redovima bilo je toliko očajno da je prvi put tiskano kako su „radi poremećenih telefonskih sveza s Bečom i

²⁰⁴ „Cilj ofenzive na Italiju“, *Jutarnji List*, br. 2350., 20. lipanj 1918., str. 2.

²⁰⁵ Watson, 538.

²⁰⁶ „Napredovanje preko Piave“, *Jutarnji List*, br. 2350., 20. lipanj 1918., str. 3.

²⁰⁷ „Izvješće našeg glavnog stana“, *Novosti*, br. 161., 22. lipanj 1918., str. 1.

Budimpeštom izostavljene daljnje vijesti²⁰⁸ što može biti istina, ali ako nije, dovoljno govori o tome koliku su kontrolu nad informacijama odlučile iskoristiti vojne i civilne vlasti da zakamufliraju teški poraz.

Car Karlo se konzultirao s von Straussenbergom i odlučeno je da se 20. lipnja navečer otpočne s povlačenjem. Čuvši za to, Goiginger je bio bijesan s obzirom da su njegovi vojnici uz ogromne žrtve uspjeli postići velike uspjehe koji su ofenzivu držali na životu pa je i u jednom trenutku odbio izvršiti tu zapovijed. Razlozi povlačenja trebali su biti predstavljeni i pučanstvu, ali istinu dakako u onim okolnostima nije bilo moguće pustiti u javnost. Stoga je službeno glavni krivac povlačenja bilo vrijeme. *Jutarnji List* je pisao: „Položaj koji je nastao radi povodnja i vremenskih nepogoda, ponukao nas je da ispraznimo Montello i neke odsječke drugih položaja, što smo ih osvojili na desnoj obali Piave.“²⁰⁹ Kako bi se uljepšala ova vijest o povlačenju, ponosno se u članku navodi da Talijani nisu niti primijetili to povlačenje i uzaludno rasipali municiju na prazne rovove, a pješadija koja je napala te rovove odbijena je topničkom paljbom austrougarskih baterija. Već sljedećeg dana, u članku *Situacija na Piavi* se odgovorno tvrdi da je uzrok povlačenja nabujalost rijeke Piave jer „nije bilo naime moguće odašiljati potrebni materijal, podvoz itd., a tim manje nisu se mogla poslati potrebna pojačanja, a pogotovo nužno teško topništvo.“²¹⁰ Zadnje austrougarske jedinice povukle su se 23. lipnja bez većih borbi jer su obje strane bile iscrpljene.

Velike nade polagane su u ovu ofenzivu čiji je ishod ionako bio beznačajan – pobjeda u ratu otpočeta se vezala uz rezultate na zapadnoj fronti, a bitka na Piavi bila je osuđena na propast još u začetku. Umjesto da su časnici u AOK-u naučili iz Cadroninih grešaka, oni su ga emulirali napavši na širokoj fronti, na dvije udaljene točke i bez dovoljne topničke podrške. Engleska štampa bila je skeptična još na početku ofenzive. Dopisnik *Reuterovog* ureda na talijanskom bojištu javio je da se „sa stanovišta neprijatelja ne može prvi dan austro-ugarske ofenzive smatrati odlučnim uspjehom. U engleskom odsječku barem nije mogao neprijatelj predaleko prodrijeti.“²¹¹ Napad na anglofrancuske položaje dogodio se u Conradovom sektoru, a feldmaršalova ofenziva na Asiagu doživjela je ubrzo krah pa se u tisku jasno može vidjeti da su službeni izvještaji s tog područja naglo prestali stizati ili su pak bili šturi. I Borojević je u svojem kratkom osvrtu nakon rata između ostaloga za krah kompletne ofenzive neizravno okrivio von Hötzendorfa, kazavši da je „glavni udar iz Tirola bio upravljen prema

²⁰⁸ „Napredovanje južnog krila na talijanskoj fronti“, *Novosti*, br. 160., 21. lipanj 1918., str. 1.

²⁰⁹ „Naše čete povučene na lijevu obalu Piave“, *Jutarnji List*, br. 2355., 25. lipanj 1918., str. 3.

²¹⁰ „Situacija na Piavi“, *Jutarnji List*, br. 2356., 26. lipanj 1918., str. 3.

²¹¹ „Engleski izvještaj“, *Obzor*, br. 124., 19. lipanj 1918., str. 2.

francuskim i engleskim trupama, te je odmah u začetku promašio²¹² pa je to navelo vrhovnu komandu da napusti položaje na Piavi. *Arbeiter Zeitung* je naveo da su od prvog dana ofenzivi davali slabe izgleda „jer nije odmah tog dana uspjelo, da se napreduje na Brenti, a samo napredovanje na Brenti moglo je ofenzivi dati uspjeha u većem stilu.“²¹³ S druge strane, Talijani su bili ushićeni ovom pobjedom. *Seccolo* je pisao da je „Kobarid osvećen, ali da materijalnih posljedica još nije nestalo. U ovu je svrhu potrebno, da putem, kojim smo nekoć uzmaknuli, danas krenemo naprijed.“²¹⁴ Vittorio Orlando je pred punim parlamentom sa sigurnošću izjavio da je „bitka za Italiju već dobivena.“²¹⁵ No, bilo je i onih koji su ipak bili oprezniji. *Corriere della Sera* smatrao je da ne treba precjenjivati talijanske uspjehe jer neprijatelj raspolaže s tako jakim pričuvama, da može poduzeti ofenzivu na kojem drugom mjestu,²¹⁶ a britanski *Manchester Guardian* je smatrao da uzmak austro-ugarske vojske u njene stare položaje nije bio bijeg.²¹⁷ Kada se sve uzme u obzir, Austrougarski gubitci bili su golemi – 118 tisuća mrtvih, ranjenih, zarobljenih i nestalih, dok su Talijani pretrpjeli gubitak od 10 tisuća mrtvih, 35 tisuća ranjenih i 40 tisuća zarobljenih. Između srpnja i listopada, vojska Austro-Ugarske smanjila se sa 650 tisuća na 400 tisuća ljudi, a razlog ponajviše leži u dezertiranju, a dio u malariji, dizenteriji i španjolskoj gripi. Kod domaćeg tiska, *modus operandi* tijekom bitaka kod Asiaga, Kobarida i Piave bio je savršen primjer propagande i manipuliranja osjećajima javnosti. Novine su bile preplavljivane sa širokim spektrom retoričkih i špekulativnih članaka koji su graničili s megalomanijom u određenim trenucima, a također se vidi veliki razmjer u broju članaka i izvještaja (domaćih, stranih i neprijateljskih) u periodima kada su talijanske snage napadale i kada je austrougarska vojska poduzela svoje ofenzive. Informacija je jednostavno bilo pregršt, a njihovu istinitost bilo je teško propitivati te su pojedini naslovi i tekstovi (s današnje perspektive) djelovali potpuno naivno (npr. razlozi povlačenje s Piave, rezultati Conradove *Strafexpedition* i ignoriranje neuspjeha kod proboja na Monte Grappi 1917.), a sve u svrhu kako bi se obmanulo i što je još bitnije, umirilo ratom izmoreno pučanstvo.

²¹² Borojević, 13.

²¹³ „Uzmicanje preko Pijave“, *Obzor*, br. 141., 27. lipanj 1918., str. 1.

²¹⁴ „Osveta za Koborid“, *Obzor*, br. 143., 29. lipanj 1918., str. 1.

²¹⁵ „Orlando o talijanskoj pobjedi“, *Obzor*, br. 143., 29. lipanj 1918., str. 1.

²¹⁶ „Glasovi talijanske štampe“, *Obzor*, br. 143., 29. lipanj 1918., str. 1.

²¹⁷ „Uzmac – a ne bijeg“, *Obzor*, br. 143., 29. lipanj 1918., str. 1.

6. „TAJ NAROD VJEČNE DJECE“ – PERCEPCIJA TALIJANSKE VOJSKE, DRŽAVE I NACIJE U TISKU

Osim izvještavanja o borbama i uspjesima na bojišnici, tisak je kao zadatak u ratnom razdoblju imao i stvaranje određene slike o neprijatelju kroz dva dijametralno suprotna načina. Prvo, stvarana je negativna slika o Talijanima kao standardni dio propagande i to ponajprije preko raznih članaka iz kojih se dalo iščitati da je neprijatelj praktički bezopasan i nekompetentan u borbi. Cijela je država izvrgnuta ruglu, a uvrede su ponekad graničile s otvorenim rasizmom. Odaslana je i poruka da su Talijani kukavice koje se ne libe počiniti ratne zločine jer je beskompromisno ubijanje nenaoružanih civila i ranjenih ili zarobljenih vojnika te općenito nepridržavanje kodificiranih ratnih pravila imalo veće šanse da pobudi gnjev narodnih masa koji je zatim lagano kanaliziran u ratni napor. Drugo, rezultate neprijateljskih ofenziva, odluke vojnog vodstva te ponašanje protivničkih vojnika na bojnopolju moglo se kroz humor pretvoriti u moćan alat kojim su se obezvrjeđivali i ismijavali talijanski vojnici i časnici, a osim kroz članke, u tu su se svrhu koristile karikature te kratki vicevi koje su najčešće slali sami čitaoci novina – većinom vojnici s bojišnice. Odmah nakon ulaska Italije u rat, u novinama je krenula početna faza u napadu na bivšu saveznicu. Secirao se uzrok i povod ulaska u rat, negativno se pisalo o talijanskoj naciji i mentalitetu, a vladarev proglas je narodu *de facto* poručio da protiv njegovih pobjedonosnih armija Talijani nemaju nikakve šanse. Već nakon nekoliko tjedana, predmet ismijavanja postala je činjenica da talijanske snage i dalje nemaju nikakvog opipljivog rezultata na bojištu, a ishod prvih ofenziva dao je tisku samo još više municije da likuje nad Cadornom i njegovim armijama.

6.1. Talijanska vojska u očima tiska

S početkom prvih vojnih okršaja na Soči, austrougarska propaganda je pokrenula veliku kampanju specifično protiv talijanske vojske. U obzir je dolazilo ismijavanje njihovih metoda u borbi, karaktera talijanskih vojnika i propast njihovog plana da u vrlo kratkom roku potisnu austrougarsku vojsku duboko u monarhiju i tako pomognu Antantinom ratnom naporu. Ubrzo nakon propasti prve dvije bitke na Soči, pisalo se između ostaloga kako je „bacio neki talijanski avijatičar na Goricu cedulju sa saopćenjem, da će Talijani na svaki način zauzeti Goricu najkasnije do 25. srpnja.“ U isto vrijeme je i kod nekog ranjenog časnika pronađeno pismo u kojem on piše roditeljima da „najčvršće vjeruje u skoro osvojenje. Pismo

je imalo dne 25. srpnja biti predano u Gorici.²¹⁸ Nije tada bilo neobično pronaći slična pisma i bilješke kod talijanskih vojnika opijenih domaćom propagandom koja im je govorila da će se granica s Austro-Ugarskom pregaziti zbog nedostatka ljudstva budući da su njezine trupe bile zauzete na Balkanu i u Galiciji. Zato je zanimljivo promatrati kroz hrvatski tisak kako su talijanski mediji promijenili ploču i opravdavali neuspjeh svojih trupa. Uz već ranije spomenuto pretjerivanje u opisu tolminskih fortifikacija i teškim borbama s izuzetno iskusnim vojnicima, ratni izvjestitelj *Timesa* pisao je u svom izvještaju s talijanskog bojišta o nemiru, koji je obuzeo talijanske vojne krugove jer se činilo da „nije sve bilo dovoljno upućeno o jakosti i spremi neprijatelja. Na koncu se tješe Talijani, da jamačno neće monarhija staviti svoje najbolje čete na talijansko bojište, što dakako nimalo časno ne zvuči po Talijane.“²¹⁹ Najbizarniji razlog sporog Talijanskog napredovanja dala je *Agenzia Stefani* čiji je ratni izvještaj komentirao *Jutarnji List*: „talijanske čete imaju se boriti s tako perfidnim neprijateljem, koji – Bože im oprostite glupost – je tako lukav (?!), da se tek onda predaje, kad je već skršen, a inače izmišlja sva moguća sredstva i načine, da im otežava napredovanje.“²²⁰

Talijanska čast i kukavičluk bili su također tema izvještaja s bojišnice. Još na početku sukoba, *Novosti* su pisale da su austrougarski vojnici uhvatili jednog talijanskog poručnika „koji se je hrabro borio, ali od svojih 140 vojnika kukavno ostavljen na cjedilu.“²²¹ Isto se praktički dogodilo tijekom Conradove proljetne ofenzive, gdje su vojnici u jednom rovu upucali mladog talijanskog poručnika koji se do kraja borio svojim revolverom, dok su njegovi ljudi odbacili svoje šljemove i dobrovoljno se predali.²²² Natporučnik Josip Puhović sudjelovao je u istoj ofenzivi i u pismu s fronte kazao između ostaloga: „Talijani su već tako demoralizirani, da čim se pokažemo, dižu ruke u zrak. Neprijateljski časnici kazuju, da možemo do Mletaka lagano doći, ako bude ovako dalje išlo. Kažu, da imadu vragove za soldate, ne bi našoj vatri odoljeli. I zaista sve je tako izrovano, da će se sve iznova morati mapirati! Inače nam je prilično dobro. Na hiljade talijanskih zarobljenika dobiše sada priliku, da vide tako željeni Trient...“²²³ Isto se događalo i tijekom Kobarida Erwinu Rommelu. Kao zapovjednik jedne od devet satnija Virtemberskog planinskog bataljuna (*Königlich Württembergisches Gebirgsbataillon*), Rommel je sa šaćicom svojih ljudi uspio osvojiti Kotu 1356 koja je vrvjela tisućama neprijateljskih vojnika. Prišao je uplašenim Talijanima s bijelom maramom pozivajući ih na predaju iako je znao da oni s lakoćom mogu svladati

²¹⁸ „Hrabre navale Talijana“, *Novosti*, br. 211., 30. srpanj 1915., str. 1.

²¹⁹ „Nemir u talijanskim vojnim krugovima“, *Jutarnji List*, br. 1157., 17. lipanj 1915., str. 3.

²²⁰ „S kakvim se neprijateljem bore Talijani“, *Jutarnji List*, br. 1157., 17. lipanj 1915., str. 3.

²²¹ „Bojevi oko Gorice“, *Novosti*, br. 182., 1. srpanj 1915., str. 1.

²²² „Kukavnost talijanskih vojnika“, *Obzor*, br. 168., 17. lipanj 1916., str. 1.

²²³ „Pismo sa talijanskoga bojišta“, *Jutarnji List*, br. 1507., 1. lipanj 1916., str. 2.

njegove malobrojne vojnike, ali kada im se približio na 150 metara, odbacili su oružje, podigli ga na ramena i uzvikivali *Evviva Germania!* Obje regimente brigade Salerno kompletno su se predale, a njihov zapovjednik sjedio je uz cestu sa svojim stožerom i plakao.²²⁴ Gledajući s današnje perspektive, masovne predaje talijanskih vojnika imale su svojih opravdanja. Još i prije ulaska u rat, Italija je postavila temelje za ustaljenu praksu dezertiranja i predaje svojih vojnika. Pokušaj Salandre da uz pomoć propagande i D'Annunzia kod Talijana potakne iredentistički duh i želju za intervencijom, propao je jer većina stanovništva nije marila za svoje sunarodnjake u susjednoj državi, a kamoli da radi njih krene u rat. Te su mase nezadovoljnih, apolitičnih i polupismenih ljudi (seljaci i radnici) tvorile jezgru talijanskih armija. No, nisu samo političari bili krivi za takvo stanje u redovima. Iznad svega, vojska je patila od vrlo niskog standarda njezinih oficira, koji su bili produkt klasnog sustava koji je bio duboko ukorijenjen u talijansko društvo.²²⁵ Krivnju snose i Cadorna i njegovi generali koji su objavom rata Austro-Ugarskoj na bojišnicu donijeli zastarjeli model ratovanja i centralizirani zapovjedni lanac koji nije mogao kvalitetno funkcionirati u modernom sukobu. Od vojnika se očekivala bespogovorna lojalnost i vjera u svoje (nekvalificirane i nesposobne) zapovjednike, a neprestani napad bio je jedini put u pobjedu. Uoči četvrtke bitke na Soči, kod mrtvih i zarobljenih časnika pronađene su zapovijedi i bilješke iz kojih je proizlazilo da „talijansko vojno vodstvo ovaj put svim silama nastoji, kako bi mu uspio prolom. Odredbe svih zapovjedajućih generala, upravljene na časnike i momčad, pozivaju se na njihovu čast i hrabrost s kojima da narod računa i koje moraju ovaj put uroditi pobjedom pod svaku cijenu.“²²⁶ No, ponekad je bilo fizički nemoguće izvršiti napad (npr. napad na netaknute žičane prepreke na Mt. Ortigari 1916.) i to krivnjom viših zapovjednika, a ne običnih vojnika. Još jedan od faktora bila je i spomenuta Cadornina averzija prema vojničkoj dokolici pa na talijanskoj strani nećemo prije dolaska Diaza vidjeti nikakav zabavni sadržaj koji bi zaokupio vojničkovu pažnju i učinio vrijeme u rovovima izdržljivijim.

Kako je dezertiranje od početka bilo veliki problem u talijanskoj vojsci, *Comando Supremo* je odlučio raznim uredbama i lažima demotivirati svoje ljude od tog čina što nije promaklo austrougarskom propagandom stroju. Kod jednog palog talijanskog časnika nađen je ukaz talijanskog zapovjedništva koji izgleda kao Cadornin *modus vivendi*, a tiče se održavanja vojne discipline i sastoji se od šest točaka. U prvoj se navodi da je disciplina „duševni plamen pobjede. Pobjeđuju samo najbolje disciplinirane, a ne najbolje izvježbane

²²⁴ Thompson, 313.

²²⁵ MacDonald i Cimprić, 24.

²²⁶ „Borbe za Goricu“, *Novosti*, br. 315., 11. studeni 1915., str. 1.

čete. Pobjeđuje onaj, koji u srcu nosi žilavu volju, da pobijedi i imade nepokolebljivu vjeru u uspjeh.“ Ostale točke govore o časnoj smrti, pravu vojnika da ubije svakoga tko nastoji pobjeći ili radi toga što je kukavica. Onaj koji uspije pobjeći iz bitke prema svojim rovovima, čekaju ga karabinjeri. Izričito se zabranjuje predaja, a one vojnike koji to učine osuđuje se u odsutnosti na smrtnu kaznu koja će biti izvršena nakon rata.²²⁷ Nadalje, kod talijanskog je vojnika nađena zapovijed u kojoj se govori o lošem postupanju sa zarobljenicima u Austro-Ugarskoj. Ta informacija došla je od jednoga bjegunca koji se vratio u Italiju, a razgovarao je s austrougarskim vojnikom talijanske narodnosti koji mu je doslovno rekao sljedeće: „Pošto idete u Italiju, opomenite iz milosrđa talijanske vojnike, da se ne dadu zarobiti, jer se sa zarobljenicima u Austriji vrlo loše postupa, loše ih se hrani, tuče i sili na najteže poslove.“²²⁸ Očiti cilj ovih talijanskih laži jest zastrašivanje svojih vojnika kao, a isto vrijedi i za sljedeće. Jedan talijanski list navodi da je austrougarska vojska dobila zapovijed da ne smije više nijednoga neprijatelja zarobiti. Ta je vijest puštena u javnost samo kako bi podignula moral trupa i izazvala u njima mržnju i osvetu za navodne grozote neprijatelja. Također je cilj ove vijesti i da smanji sklonost talijanskih vojnika da se predaju.²²⁹ Uza svo zastrašivanje, broj talijanskih dezertera do kraja rata iznosio je preko 130 tisuća vojnika koji su većinom na kraju amnestirani od strane vlade.

6.2. Odlike neprijateljskog vojnika

Slijedom svega, tisak je pažnju skrenuo na općeniti karakter talijanskog vojnika. Ponajbolji i najzanimljiviji opis dolazi nam iz berlinskog *Vossische Zeitung*. Autor Max Reiners u svojem članku uspoređuje ruskog i talijanskog vojnika počevši od glavnih odlika, razlika i temperamenta pa sve do ponašanja u zarobljeništvu. Reiners piše kako je talijanski vojnik daleko spretniji i tjelesno okretniji od ruskog te koristi teren u svoju korist što je više moguće, a i mnogo je lukaviji od Rusa koji je ipak žilaviji i ustrajniiji. Talijanski vojnik nije efikasan u borbi prsa o prsa te mu je draži boj na daljinu s puškom i ručnom granatom. „Prije navale može ga do krajnosti oduševiti zgodna fraza, fantazija mu stane predstavljati kako svladava i baca napolje protivnika te kako pobjedonosno napreduje. Ali u vatri austro-ugarskih pušaka i pušcanih strojeva brzo popušta zanos, a krvava zbilja krši mu polet“. Autor je također opazio koliko austrougarske trupe na tirolskom bojištu mrze talijanske vojnike, dok na istočnom bojištu nije nikada čuo loše riječi o Rusima. Priprosti seljaci s tog prostora

²²⁷ „Disciplinarne mjere u talijanskoj vojsci“, *Jutarnji List*, br. 1302., 6. studeni 1915., str. 2-3.

²²⁸ „Talijanske laži“, *Obzor*, br. 140., 20. svibanj 1916., str. 1.

²²⁹ „Vjerolomstvo Talijana“, *Obzor*, br. 186., 5. srpanj 1916., str. 1.

govorili bi da „svi talijanski vojnici izgledaju kao razbojnici i ubojice,“ s čime se autor slaže nakon što je čuo da su upucali austrougarskog časnika koji se neoprezno digao van zaklona i promatrao njihove položaje. Posebnu odbojnost u talijanskim vojnicima autor vidi u njihovom nedostojanstvenom držanju u zarobljeničkim logorima. Rusi percipiraju sužanjstvo ne kao nesreću nego kao sreću, a vojnu dužnost kao teško breme koje su im nametnuli moćnici. Kada je u zarobljeništvu vidio Talijane, Reiners kaže da su „ti ljudi pokazivali posve očito svoju radost, što su umakli svakoj smrtnoj opasnosti. Gurali su jedan drugoga naprijed, dovikivali si *Avanti!*, pjevali, bacali kape u vis, skakali, dapače i plesali.“ Zaključuje tekst riječima da sada razumije zašto austrougarski vojnici toliko poštuju ruskog vojnika otkada su upoznali talijanskoga.²³⁰ Jedino je čovjek sa Sicilije, prema pisanju *Obzora*, iznimka u talijanskoj vojsci i vrijedi kao najbolji vojnik. Dezertera iz sicilijanskih pukovnija skoro uopće nema, a vojnike iz te pukovnije ne smije se podcjenjivati što se tiče ustrajnosti i smjelosti. Oni su i onaj element u talijanskoj vojsci, koji se može smatrati pokretnom snagom koja se i radi najmanjih uspjeha veseli.²³¹

Ono što je Reiners također spomenuo bila je lukavost i taktika talijanskog vojnika koji se nije libio posegnuti za neetičnim metodama i igrati prljavo. Austrougarska komanda izdala je svojevremeno zapovijed u kojoj se preporuča najveće nepovjerenje prema neprijatelju, a razlog tome je činjenica da su se Talijani počeli služiti varkom na bojišnici. Naime, približili bi se neprijateljskim linijama s uzdignutim rukama, ali bi ubrzo počeli bacati ručne granate na austrougarske rovove.²³² Drugi su izvještaji govorili kako su nastojali sa zastavama neutralne zemlje iznenaditi neprijatelja ili su s austrougarskim oznakama na svojim avionima bacali propagandne letke na austrougarske rovove. No, ponekad su i Talijani bili žrtve austrougarskih podvala. Jednom prigodom su zaogrnuili stabla u svoje uniforme i tako prevarili mnogo talijanskih trupa: „Kad su oni na tu varku nadošli, načiniše naši lutke od ljepenke i staviše u streljačke jarke. A talijanski su strijelci neumorno pucali na nje i misleći, da su ih ušutkali, pohitali su u jarke i našli prazne tek vojsku od ljepenke u njima. Pa da nisu to junački momci ti naši talijanski neprijatelji.“²³³ Kakvim su se još smiješnim sredstvima služili da nadomjeste izgublenu ratnu sreću svjedočila je zapovijed talijanskog vrhovnog zapovjedništva koja je pala u ruke austrougarskih jedinica. Zapovijed je sadržavala instrukcije vojnicima kako će pozivati austrougarske vojnike na predaju. U križaljci, koja je bila priložena ovoj zapovijedi, navode se povici na jezicima monarhije koji se moraju dovikivati

²³⁰ „Talijanski vojnik“, *Jutarnji List*, br. 1680., 16. studeni 1916., str. 2.

²³¹ „Pokušaji Cadorne da prodre u sjevernom dijelu Krša“, *Obzor*, br. 238., 1. rujan 1917., str. 1.

²³² „Vjerolomstvo Talijana“, *Obzor*, br. 186., 5. srpanj 1916., str. 1.

²³³ „Kako se dadu Talijani prevariti“, *Jutarnji List*, br. 1157., 17. lipanj 1915., str. 3.

neprijatelju: *Predajte se!, Ruke gore!, Bacite oružje!, Dođite k nama!, Mi ćemo dobro s vama postupati!, Naš je kruh dobar!* itd.²³⁴ Niti izvještaji s bojnog polja svakako nisu išli u prilog talijanskom načinu ratovanja s obzirom na zastarjelost taktike, obuke i većine opreme kroz prve dvije godine rata. Nije trebalo dugo čekati da se tisak obruši na njihovo neiskustvo i nestručnost. Vojnici koji su se vraćali s bojišta govorili su o neznanju talijanske vojske jer njihova pješadija otvara vatru već na udaljenosti od 3000 koraka, a na jednom su mjestu od 75 topovskih hitaca tek tri pogodila cilj.²³⁵ Jedan je poručnik zarobio nakon borbe veću skupinu Talijana među kojima je i jedan socijalist koji je bio prijateljski raspoložen prema austrougarskim vojnicima nazivajući ih braćom i jadajući im se: „Nama ignorantima davaju pušku, a mi je ne znamo upotrijebiti.“ Zarobljeni je vojnik nastavio pričati kako je cijeli svijet njegova domovina te da mu je bilo bolje raditi u Austriji nego u Italiji. Kada su ga odvodili, jedan je dalmatinski vojnik na dubrovačkom dijalektu dobacio: „S ovakvim soldatima se ne akvistava (osvaja) Isonaz (Soča)!“²³⁶ Bilo je tu i neobičnih metoda i sredstava. Budući da su muku mučili s bodljikavom žicom, „slavni potomci Rimljana“ su kod Monte Corada pred austrijskim pleterima bodljikave žice natjerali „500 poludivljih bikova iz Campagne, te su ih vatrom iz topova zastrašili, da su u divljem kasu poletjeli na pletere i razrovali ih.“²³⁷ Ta se praksa naravno nije ustalila kod talijanske vojske jer su na bojište uveli niz pomoćnih sprava za svladavanje žice, a pokretni štit za inženjere i nazubljeni kotač punjen eksplozivom koji bi se lansirao katapultom i zatim detonirao pri zapetljanju u žicu samo su neke od njih.

No, glavno obilježje talijanske vojske vjerojatno je bila njezina ofenzivna taktika zbog koje su trpjeli ogromne gubitke. U prvoj godini rata, takav je napad sadržavao ceremonijalne elemente. Prije napada, časnici bi izvadili svoje sablje, zavijorile bi se zastave regimente te bi uz gromoglasni povik *Savoia!* svi polako u kompaktnoj masi krenuli ususret neprijatelju. Vojni orkestar svirao bi koračnicu dok bi austrougarske strojnice i topništvo kosili sve pred sobom, a vojnici bi se s teškim ruksacima teško uspinjali po strmim brdima. Kako bi se paljba intenzivirala, glazba bi postajala neusklađena dok ne bi potpuno utihnula. Časnici koji su vodili svoje trupe ispred formacije bili bi ubrzo mrtvi kao i većina vojnika. Napad je praktički gotov i prije nego što je počeo.²³⁸ Bilo je trenutaka kada su talijanske snage prekinule s tom tradicijom i uvele neke novitete u svoje redove. U šestoj sočanskoj bitci koristili su bijele diskove za koordinaciju artiljerijske paljbe i napadali na užem području, a čak se i u tisku

²³⁴ „Smiješne odredbe talijanskog zapovjedništva“, *Obzor*, br. 116., 26. travanj 1916., str. 1.

²³⁵ „Talijani ne znadu pucati“, *Jutarnji List*, br. 1157., 17. lipanj 1915., str. 3.

²³⁶ „Dvie anekdote“, *Jutarnji List*, br. 1338., 11. prosinac 1915., str. 2.

²³⁷ „Bojevi s Talijanima na Soči“, *Jutarnji List*, br. 1151., 11. lipanj 1915., str. 2.

²³⁸ Thompson, 90.

pojaviła vijest da koriste Brusilovljevu taktiku prilikom napada. No, u *Obzoru* je mjesec dana nakon te bitke osvanuo članak u kojem se opazilo da su se Talijani ubrzo vratili svojoj prijašnjoj strategiji napada u gustim masama i kolonama.²³⁹ Očito se u vrhovnoj komandi od staromodne napadačke formacije nije tako lako moglo odustati pa je Italija ostala jedina zemlja u kojoj su vojnici povremeno praktički hodali rame uz rame do neprijateljskih rovova. Rezultat toga bio je očekivani pokolj, što je ostavilo traga i na austrougarskim vojnicima pa su koji put molili Talijane da se vrate u svoje rovove, a nerijetko se događalo da su časnici naredili prekid vatre iz strojnica ne mogavši gledati kako se neprijatelj muči napadati preko hrpe svojih mrtvih drugova. Talijani bi se u toj situaciji zatim okrenuli i mirno vratili u svoje rovove ili bi im austrougarski vojnici pomogli odnijeti ranjene, pokopati mrtve i razmijeniti s njima suvenire i cigarete. Veliki i krvavi gubitci našli su svoje mjesto i u naslovima mnogih novinskih brojeva od koji valja izdvojiti posebno onaj iz *Novosti*. Nakon propasti početnog talijanskog napada u četvrtoj sočanskoj bitci, list je pisao o rezultatima i utisku dotadašnjeg toka borbe: „Desetke hiljada udovica i majka će zakukati, desetke hiljade djece tražiti će zaplakanim očicama povratak svojih očeva i hranitelja koji se s juriša na ovaj zid više povratiti neće. Užasni gubitci talijanske vojske su tako ogromni, da bi za svoje opravdanje morali osvojiti bar cijelu Monarhiju. Mislimo da i najpesimističnijemu promatraocu je jasno da je nagrada za ove gubitke, za ova rastepena tijela talijanskih sinova bila do sada, a sigurno će i ostati tek osvojenja nekoliko streljačkih graba.“²⁴⁰ S obzirom da su do kraja 1915. imali minornih uspjeha uz upečatljivih 400 tisuća gubitaka tisak je takvo talijansko stanje na bojištu pripisao stanovitim talijanskim političarima „koji su mislili da će si kralja ritnuti u rat te su talijanskom narodu obećavali brda slave. A što su mu uistinu pribavili? Brda od lešina. Umjesto slavloluka može Italija do sad graditi samo nadgrobne spomenike za svoje bez ikakve koristi žrtvovane sinove. Čitave rijeke zlata i sreće obećavali su nesavjesni zavodnici zavedenoj masi. A što su joj uistinu pribavili? Rijeke krvi.“²⁴¹

6.3. Omalovažavanje nacije i države

Osim vojnih snaga, štampi je bilo zanimljivo proanalizirati odlike talijanske nacije u vihoru rata. Ubrzo nakon otvaranja sočanske fronte i prvih austrougarskih pobjeda, osvanule su i takve opservacije. Autor članka u *Novostima* kazao je da se „ne može reći, da su se Talijani smirili s ratom tako, kao ostali narodi Europe. Taj narod vječne djece vlada se i u ratu

²³⁹ „Talijani se vratiše prijašnjoj svojoj strategiji“, *Obzor*, br. 273., 30. rujana 1916., str. 3.

²⁴⁰ „Ministarstvo na jurišu“, *Novosti*, br. 318., 14. studeni 1915., str. 1.

²⁴¹ „Italija i rat“, *Jutarnji List*, br. 1334., 7. prosinac 1915., str. 1.

kao djeca...Nikako ne može da shvati mukotrpn i dugi moderni ratni *modus procedendi*, nego gleda na rat kao djeca na sv. Nikolu. Talijani s blaženim, naivnim smiješkom na usnama nervozno čekaju i nadaju se, da će im *la guerra* ubrzo prirediti jedno veliko, ugodno iznenađenje, da će Cadorna naskoro trijumfalno oglasiti *urbi et orbi* beskrajnu savršenu pobjedu. Tek se treba još malo strpiti...najviše – dva tri dana!“ Što se tiče ranjenika, opasno ih je u Italiji pokazivati po gradovima i prevoziti ih po bijelom danu jer „Talijan vidjevši krv i bogaljeve, može vrlo jasno da postane iz silovitoga *intervencioniste* – protivnik rata i revolucionarac. Zato su vojničke bolnice porazmještene većinom po selima gdje su u tu svrhu iznajmili raznovrsne *ošterije*.“²⁴² U istom se tisku krajem tog mjeseca komentirala potencijalna odluka talijanske vojske da na bojište pošalje svoje kolonijalne trupe iz Somalije i Eritreje: „Talijan se na dnu duše boji rata, ali je ipak ambiciozan, grabežljiv, sanjari o osvajanju, imperijalizmu. I ti eto ekstremi pomisliše, da su našli sretan izlazak. Ne treba ginuti, a ipak se može osvajati. Hrabri divlji Askari će se za njih boriti, za njih ginuti, realizirati njihove *sanje o imperijalizmu*. Proširiti će talijansko gospodstvo, osvojiti kolonije i još mnogo toga.“²⁴³ *Jutarnji List* je u pauzi između Druge i Treće bitke na Soči imao samo negativne riječi o Talijanskom pohodu do Beča koji je zapravo postao „orijaški spomenik naše vojničke spremne, našega junaštva i naše samozataje, a u isti mah je i neprolazan spomenik talijanske impotencije. Tko ne štuje svoga neprijatelja, taj ne štuje ni samoga sebe, niti drži što do uspjeha postignutih proti njemu. Svjedoci s bojišta, koji su sami bili i vojevali na talijanskoj fronti, ne mogu se nipošto složiti s onima, koji Talijanima poriču sve vojničke vrline. Ali to ipak ne mijenja ništa na konačnom rezultatu, a ovaj je do sada ostao negativan. Niti jednoga jedinoga uspjeha nisu postigli uza sve, što rade. Ne valja naime zaboraviti da je Italija od svih vevlasti ne samo imala najviše vremena, da se na rat pripravi, nego da je i najdublje mogla razmišljati, hoće li se na rat odlučiti ili ne. Talijani su govorili o vojničkoj šetnji u Beč. Ta šetnja izgleda do sele vrlo čudnovato: bolest, glad, nezadovoljstvo u zemlji, nestašica svega, što treba za ratovanje, a pri tom promjene na najvišim mjestima kopnene i pomorske sile.“²⁴⁴ Talijanska kampanja kulminirala je devastirajućim porazom na Kobaridu pa je nanovo trebalo oživjeti vjeru u pobjedu u narodu. *Ilustrovani list* objavio je kako se to pokušalo ostvariti: „Što rat dulje traje, to ga je narodima teže snositi. Osobito je tako u Italiji, jer su Talijani išli za osvajanjem *neoslobođenih zemalja* te u početku rata bili opojeni, da će se tek *odšetati* do Beča. No, pošto Talijani ne samo da nisu ništa postigli, već su doživjeli i

²⁴² „Ah „la guerra!“ – O taj rat!“ , *Novosti*, br. 191., 10. srpanj 1915., str. 2.

²⁴³ „Askari“, *Novosti*, br. 204., 23. srpanj 1915., str. 2.

²⁴⁴ „Talijani na šetnji“, *Jutarnji List*, br. 1267., 3. listopad 1915., str. 1.

strahovitih poraza, to je jasno, da pučanstvu to ne može biti ravnodušno. Za to se po Italiji nastoji na umjetni način podići oduševljenje.“ U Milanu je zato prilikom neke muzikalne svečanosti savezničkih postrojbi, pred publiku izašla glumica koja je personificirala *Victoriju*, rimsku božicu pobjede kako bi potaknula mase na ratno oduševljenje.²⁴⁵ Koliko je rat bio privlačan, ne samo Talijanima u Italiji, nego i onima izvan zemlje, dovoljno svjedoči članak o vojnim obveznicima. Talijanski državljani iz Carigrada su se preko Dedegača u Bugarskoj (današnji grčki Aleksandropoli) selili u svoju domovinu tj. Osmansko Carstvo te „neće ni pod živu glavu da se vrate u domovinu (Italiju op.a).“²⁴⁶ Ista se stvar događala i u talijanskoj okolici. Nadajući se da će se u rat odazvati veliki broj sunarodnjaka iz austrougarskih krajeva, talijanske su vlasti ostale razočarane jer im je pristupio tek neznatan broj ljudi, a bilo je i slučajeva da su vojni obveznici bježali u obližnju Švicarsku ili se nisu vraćali iz inozemstva samo kako bi izbjegli novačenje.

O ratnom stanju u zemlji svjedočilo je i pismo jednog Talijana iz Švicarske poslano njemačkom prijatelju u kojem govori o lažnim obećanjima i uvođenju terora od strane intervencionističkog bloka. Političari iz tog tabora su prvotno nastojali prikazati austrougarsku vojsku „demoraliziranom i razbijenom, ali je ona ipak zaustavila Cadornino napredovanje. Najavljivali su jeftinije živežne namirnice zbog prekida britanske blokade, ali su cijene samo još više porasle i nastala je nestašica pojedinih namirnica. Ulazak u rat prouzročio je radničke nemire pa je vlada u svrhu zabrane ikakve kritike uvela teroristički sustav odnosno sustav zasnovan na denuncijacijama i prijetnjama protivnicima rata. U gradovima su organizirana udruženja protiv špijunaže koja anonimno primaju prijave protiv sumnjivih građana koji potom bivaju internirani u logore za nepodobne u Firenci i na Sardiniji.“²⁴⁷ I na okupiranom je teritoriju došlo do uvođenja sustava koji se također zasnivao na denuncijacijama i deportacijama „sumnjivih“ osoba. Razlog za internaciju ponekad se nije niti tražio, ali je u većini slučajeva bio banalan. Jedan je čovjek zatvoren zbog toga što je rekao da je Italija siromašna i neće se moći pobrinuti za siromašne kao što to Austro-Ugarska čini. Sedmeročlana obitelj deportirana je zbog toga što se najmlađa kćer zvala Germana (deportiran je i kum djeteta). Nekoliko ljudi je optuženo za defetizam zbog toga što je kritiziralo talijansku vojsku, kao i Talijan iz Akvileje koji je u pijanom stanju vrijeđao oficire. Napoljetku, uhićen je čovjek koji nije promptno reagirao i pomogao vojniku koji je pao u

²⁴⁵ „Oduševljavanje talijanskog pučanstva za rat“, *Ilustrovani list*, br. 14., 6. travanj 1918., str. 218.

²⁴⁶ „Talijanski pričuvnici neće u boj“, *Jutarnji List*, br. 1157., 17. lipanj 1915., str. 3.

²⁴⁷ „Terorizam ratne stranke“, *Obzor*, br. 273., 19. rujanj 1915., str. 1.

rijeku.²⁴⁸ Čak je i torinska *Gazzeta del Popolo* priopćila da je osuđen jedan čovjek na 70 dana zatvora jer je rekao „da zna, da su Talijani dobili batina.“²⁴⁹ Posebno su na udaru bili Slovenci koji su bili deportirani iz jednostavnog razloga – jer su Slaveni.

6.4. Luigi Cadorna i neistine službenih izvještaja

Glavni arhitekt talijanskih poraza imao je posebno mjesto kod austrougarskog novinstva. Luigija Cadornu napadalo se i ismijavalo ponajprije zbog njegovih falsificiranih i nepotpunih izvješća, a zatim i zbog njegovog kulturnog statusa temeljenog na neuspjesima, a kojeg je njemu sklon tisak pomogao stvoriti. Npr., u *Figaru* je izašao jedan od mnogih poltronskih tekstova talijanske štampe koji govori o Cadorni kao o dogmatičnom i nepogrešivom vođi. „Cadornina soba za rad u talijanskom glavnom stanu je ono umirujuće središte, koje rješava sve dvojbe pojedinih vojskovođa, te širi mir i poredak. Stupi li koji generalštopski časnik u tu sobu bogzna kako mračan i zamišljen, kad izađe iz toga posvećenoga prostora, opet je vedar i pun pouzdanja. Kratke i jasne Cadornine rečenice, koje s malo riječi uvijek pogađaju istinu, vrlo su izašle na glas. Za sve se brine, te svakom pojedincu dokazuje ponovno, kako oštar mu je duh i spreman sud.“ Dalje u članku govori se kako je prilikom posjeta bojišnici vidio jednog odlikovanog dočasnika te upitao zašto nije promaknut u časnika pri čemu mu je odgovoreno da je nepismen. Cadorna je slegnuo ramenima i rekao: „Smiješno! Zahtijeva li se od njega, da piše spise ili da osvaja streljačke jarke?“ U tom Cadorninom preziru prema umijeću pisanja *Figaro* je vidio osobiti vojnički duh!²⁵⁰ U vrijeme kada se talijanska obrana na Soči raspala, dopisnik *Timesa* pisao je da „mirno pouzdanje Cadornino, da u tim prilikama ostaje ono, što najviše umiruje čovjeka.“²⁵¹ S obzirom kako je vodio talijansku vojsku kroz prvu fazu rata, iznenađuje Borojevićevo mišljenje o njemu koje je dao u intervjuu za *Obzor*: „Međutim, ako hoćemo da budemo pravedni, moramo priznati, da je Cadorna vrlo darovit general i da posjeduje strateških misli, ali nije gospodar svojih odluka. On je čovjek velikog vojničkog talenta, posjeduje oštri i profinjeni osjećaj, ali njegove odluke stoje pod uplivom politike i podređene su zahtjevima političara, koji žele nešto narodu pružiti, da ga umire.“²⁵² No, Borojević je bio u krivu jer je Cadorna bio taj čijim su zahtjevima bili podređeni politika i političari.

²⁴⁸ Thompson, 137.

²⁴⁹ „Prilike u Italiji“, *Novosti*, br. 198., 17. srpanj 1915., str. 2.

²⁵⁰ „Cadornin pravi vojnički duh“, *Jutarnji List*, br. 1473., 28. travanj 1916., str. 2.

²⁵¹ „Sud talijanske i strane štampe o ofenzivi protiv Italije. – Zarobljeno 130.000 vojnika i 900 topova“, *Novosti*, br. 302., 30. listopad 1917., str. 1.

²⁵² „Izjave generala Borojevića“, *Obzor*, br. 342., 27. studeni 1915., str. 1.

O tome dovoljno govori moć koju je imao ponajprije u ratnoj zoni, a zatim i utjecaj koji je njegova riječ imala na civilni život ostatka zemlje. Njegovi službeni izvještaji, cenzurirani i izmijenjeni, bili su jedini izvor informacija s bojišta za talijanske građane jer je trajala zabrana objavljivanja austrougarskih izvještaja.²⁵³ Tako je tijekom Bitke kod Asiaga talijansko vojno vodstvo, suočeno s krizom na bojištu, bilo u nedoumici kako sastaviti izvještaj. Cadorna je jednostavno odlučio izdavati poseban izvještaj za Italiju, poseban za inozemstvo, a poseban za Rusiju (od koje je očekivao pomoć).²⁵⁴ Veliku pozornost izazvali su i njegovi osvrti na vremenske prilike koje je krivio za neuspješne ofenzive pa je tisak komentirao Cadorninu osjetljivost. „Njemu čini se i najmanje promjene temperature naškode. U dvjema mjesecima rata smetala su njemu i njegovoj vojsci kišljivi dani, a sada mu smeta studen u regionima ledenjaka i snijega. Svakako je vrlo neugodna stvar za jednu vojsku kad imade ovako osjetljivog vojskovođu.“²⁵⁵ Loši rezultati i velike žrtve desete sočanske bitke alarmirali su talijansku komandu pa su zato „prvi talijanski komentari o ofenzivi odavali potrebu, da se pučanstvo umiri i utješi.“ Cadornini izvještaji sadržavali su u talijanskom tekstu podatke, koji se ne nalaze u onim izvještajima koji su poslani u inozemstvo. Govorilo se da se brojni zarobljenici dopremaju u logore i da pješništvo napreduje, ali se nije kazalo gdje točno.²⁵⁶ Dolazilo je i do slučajeva kada su službeni izvještaji sadržavali osvajanja nepostojećih brda i sela samo kako bi se održala iluzija uspješnog napredovanja.

Nisu samo službena izvješća bila kreata neistinama i pretjerivanjima. Domaći je tisak tvrdio da su se reporteri talijanskog tiska naveliko služili lažima i obmanama u propagandne svrhe. Ranije spomenuto pompozno pretjerivanje oko osvajanja već ispražnjene Sv. Gore, novine u Hrvatskoj komentirale su izjavom da je u Austro-Ugarskoj „vojnička krv daleko dragocjenija nego li najljepša zgoda da se u svijetu pravi reklama.“²⁵⁷ U vrijeme kada su talijanske snage pokrenule svoju posljednju sočansku ofenzivu, *Agenzia Stefani* objavila je informaciju da „zarobljeni neprijateljski časnici govore s istinskim udivljenjem o valjanosti talijanskog pješništva. Neki reče, da je bio nezaboravan utisak kad je jedna talijanska pukovnija jurišala. Vojnici su naime dolazili sa nožem u zubima. Bili su *strašni*.“²⁵⁸ Ta je vijest plasirana kada je Cadorna gotovo skršio austrougarski otpor pa ne bi bilo neobično povjerovati u nju s današnje perspektive.

²⁵³ „Kako se informira talijanska javnost“, *Obzor*, br. 140., 23. svibanj 1917., str. 2.

²⁵⁴ „Oprezni Cadorna u trostrukom izdanju“, *Jutarnji List*, br. 1507., 1. lipanj 1916., str. 7.

²⁵⁵ „Cadornina bolest“, *Jutarnji List*, br. 1250., 16. rujan 1915., str. 2.

²⁵⁶ „Glasovi talijanskog novinstva“, *Obzor*, br. 137., 20. svibanj 1917., str. 1.

²⁵⁷ „Talijanski izvještaj o osvojenju Sv. Gore“, *Obzor*, br. 236., 30. kolovoz 1917., str. 2.

²⁵⁸ „Talijanska pretjerivanja“, *Obzor*, br. 239., 2. rujan 1917., str. 2.

6.5. Ratni zločini

Ipak, ono što je najviše rasrdilo tisak su talijanske optužbe za ratne zločine. U jedanaestoj su bitci tvrdili da su na obroncima Vodice našli zavezanog talijanskog vojnika na kojem ima tragova mučenja (probadan je više puta bajunetom).²⁵⁹ Iako je teško osporiti ovu specifičnu optužbu, činjenica jest da su obje strane činile ratne zločine tijekom tri i pol godine rata, a vijesti o kršenju ratnih pravila bile su potentno propagandno oružje koje su i Italija i Austro-Ugarska koristile. Na prve vijesti o talijanskim zločinima naišao sam tek padom Gorice te sam u poglavlju koje se bavi šestom sočanskom bitkom pisao da su Talijani prilikom ulaska u grad strijeljali jednu obitelj zbog toga što im nisu dali određene informacije o austrougarskim trupama. Krajem svibnja 1915. vojnici su upali u Villesse i kao taoce držali sve u selu pod optužbom da je odatle pucano na talijanske vojnike. Šestero ljudi je strijeljano. Zatim su desetkovani seljaci iz dvanaestak hamleta između Kobarida i Tolmina pod optužbom da su odali neprijatelju njihove pozicije i da skrivaju talijanske dezertere. Svi ti ljudi zapravo su bili žrtveni janjci talijanskog neuspjeha i manjka entuzijazma kod vojnika.²⁶⁰ Tisak je također pisao da su Talijani posljednjih dana prije zauzeća grada „bacali samo upaljive granate na Goricu. Predgrađe Sv. Roka posve je spaljeno, mnogo ljudi poubijano.“²⁶¹ *Ilustrovani list* je na naslovnici jednog broja tiskao ilustraciju na kojoj se prikazuje bolnica u Gorici na koju padaju granate iako su po njoj izvještene zastave Crvenog križa. Na njoj su također prikazani bolničari i sestre koji su morali iznijeti ranjene te se brinu za njih na ulici nedaleko od bolnice.²⁶² Razlog ovoj slici jest velik broj izvještaja koji su s vremena na vrijeme optuživali talijansko topništvo da namjerno puca na medicinske ustanove i krši Ženevsku konvenciju. U *Obzoru* je u članku o ranjeničkom taboru pisano da „Talijani ne poštuju znak Crvenog križa, već naprotiv vrlo rado pucaju na njih. Bez ikakvoga milosrđa pucaju oni bez časa prestanka na naš Crveni križ, pa ondje, gdje leže njihovi ranjenici.“²⁶³ Nakon povlačenja iza Piave, tisak je u kratkom članku obavijestio javnost da Talijani bombardiraju gradić (ne spominje se ime već se samo navodi da je to grad grofa Gollalta) na rijeci i uništavaju umjetničku zbirku slika, starog oružja i knjiga koje austrougarska vojska nije uspjela spasiti.²⁶⁴ Pucalo se i iz strojnica na ranjene i nemoćne austrougarske vojnike koji

²⁵⁹ „Talijanske laži“, *Obzor*, br. 241., 4. rujan 1917., str. 2.

²⁶⁰ Thompson, 142.

²⁶¹ „Teški dani u Slovenskoj Gorici“, *Novosti*, br. 223., 12. kolovoz 1916., str. 2.

²⁶² „Nečovječnost Talijana“, *Ilustrovani list*, br. 42., 16. listopada 1915., str. 985.

²⁶³ „Iz bojeva na Soči“, *Obzor*, br. 241., 18. kolovoz 1915., str. 3.

²⁶⁴ „Talijani uništavaju umjetničke spomenike“, *Jutarnji List*, br. 2087., 30. prosinac 1917., str. 4.

su ležali u bodljikavoj žici i zazivali bolničare i pomoć, a svjedok toj epizodi dao je pismenu izjavu svojem zapovjedništvu u kojoj potvrđuje te događaje.²⁶⁵

Niti postupak prema zarobljenicima nije bio blag s talijanske strane. Švicarske su novine objavile priču jednog vojnika koji je bio ranjen i zarobljen te su ga Talijani ostavili da pet dana leži prije nego što su mu pružili medicinsku pomoć. Uz to su ga i opljačkali.²⁶⁶ Pisalo se također u jednom članku da su oni vojnici koji pokušaju pobjeći ili bivaju uhvaćeni pri bijegu, osuđivani na duge zatvorske kazne. Jedan je austrougarski doktor osuđen na godinu dana teške tamnice jer je tražio da se odveže sa stupa vojnik koji je bio u lošem stanju, a časnici koji su također bivali vezani bili bi psihički i fizički maltretirali od strane talijanskih trupa. Obični vojnici tjerani su na teški fizički rad ili rad u krajevima u kojima je vladala malarija odnosno ondje gdje je bilo preskupo riskirati talijanske živote. Operirani su bez anestezije te ih se tuklo ako su se micali tijekom zahvata te ih se sistematski izgladnjivalo.²⁶⁷ Kada bi se zarobile trupe koje su po nacionalnosti bile prijateljski raspoložene prema Talijanima i koje su gajile određeni antagonizam prema svojoj državi, Italija ih je stavila u svoju vojnu službu i formirala legije sastavljene od pojedinih narodnosti. Ljutiti tisak reagirao je i na tu vijest: „Talijani se najbezobzirnije upinju kako bi sklonili austro-ugarske ratne zarobljenike slavenske narodnosti koji su dospjeli u njihove ruke da vrše ratnu službu u talijanskoj vojsci, i to u obliku naročitih legija. Pri tomu na nečuven način vrijeđaju sve ustanove međunarodnog prava. Ovaj se besramni postupak mora ožigosati pred svom javnošću.“ Tvrdi se da Talijani teško kažnjavaju one koji se ne pristanu boriti za njih, a čak im niti ne prosljeđuju pisma iz domovine.²⁶⁸ Kada bi austrougarska vojska uhvatila svoje bivše ljude, najčešće bi ih osudila po kratkom postupku na smrt strijeljanjem kao primjerice Čehe uhvaćene tijekom ofenzive na Piavi.²⁶⁹

6.6. Humor i satira

Ilustrovani list bio je jedini od svih korištenih listova koji je sadržavao humorni i satirični pogled na sukob te je išao u korak s recentnim političkim i vojnim zbivanjima. Kada je Italija ušla u rat, većina takvog sadržaja bila je usmjerena upravo na tu izdaju pa su ubrzo osvanule prve karikature D'Annunzija i kralja Viktora Emanuela kao podmitljivce koji su se

²⁶⁵ „Talijanska nečovječnost“, *Jutarnji List*, br. 1986., 19. rujan 1917., str. 3.

²⁶⁶ „Talijanski postupak sa zarobljenicima“, *Jutarnji List*, br. 2093., 4. siječanj 1918., str. 2.

²⁶⁷ „Kako se u Italiji postupa sa ratnim sužnjevima“, *Obzor*, br. 136., 21. lipanj 1918., str. 2.

²⁶⁸ „Mjere Austro-Ugarske protiv Italije radi snubljenja zarobljenika u slavenske legije“, *Novosti*, br. 220., 21. kolovoz 1918., str. 1.

²⁶⁹ „Česi na Piavi“, *Jutarnji List*, br. 2374., 14. srpanj 1918., str. 4.

prodali interesima stranih sila i pregazili svoje dugogodišnje savezništvo. Cijela je zemlja bila pod povećalom tiska. Nakon što je kralj dekretom proglasio amnestiju svim kriminalcima koji su osuđeni na manje od 30 mjeseci zatvora i onima koji imaju kazne manje od 3000 lira (također je vratio sve redove koje mu je dodijelio Franjo Josip),²⁷⁰ nastala je karikatura na kojoj talijanski kralj otvara vrata zatvora i pušta zatvorenike van. U podnaslovu piše: „Avanti briganti reštanti, vaš kralj vas zove! Naprijed protiv neprijatelja!“²⁷¹ Budući da nisu ostvarili zapaženih rezultata u prvim tjednima rata, tisak je rekao da su Talijani odmah na početku zato izvojevali veliku pobjedu tako što su opljačkali dućane austrougarskih podanika u Milanu.²⁷² Pri završetku prve sočanske bitke, izašla je slika na kojoj je kralj umotan kao novorođenče kojeg Cadorna drži u svojem naručju s kartom Austro-Ugarske u krilu. Ispod slike piše: „Ded Cadorna, podigni me malo, da vidim preko Alpa, kolika je Austrija!“...²⁷³ Kraljeva visina bila je nešto što su karikaturisti lako mogli iskoristiti u svoju svrhu. U lipnju je izašla jedna karikatura (*Talijani pred Tirolom*) na kojoj se vidi maleni kralj kako gleda prema visokoj planini tj. Tirolu na kojemu je obješeno grožđe. Ispod karikature je napisano: „Lisica bi grožđa, ali je visoko i – kiselo...“²⁷⁴

Ipak, ono što je izazivalo podsmjeha u ozbiljnim novinama, u *Ilustrovanom listu* je dovedeno do komične razine. Cadornini su izvještaji bili izvor velike inspiracije te su najbolje mogli prikazati svu nemoć vlastitih trupa pri čemu vrhovna komanda intervenirala u njihov sadržaj. „Primjer“ jednog izvješća išao je ovako: „Sve ide dobro! Jučer je bila velika bitka. Mjesto se mora iz vojničkih razloga držati tajnim. Mi nismo imali nikakvih gubitaka. Tek jedan bersagliere malo kašlje, jer je prebrzo trčao. Sve ide sjajno! Jedna bomba s austrijskog aeroplana zabašila se u zemlju i otvorila izvor vruće vode, koja je izvanredno ljekovita. Osnovati će se na tom mjestu kupalište. Evviva Italia! Danas smo jurišali na jedan neprijateljski streljački šanac. Neprijatelj je potrošio 15.000 metaka. Na našoj strani nema nikakvih gubitaka. Naši su junaci hvatali neprijateljske granate rukama u zraku i bacali ih natrag na neprijatelja.“²⁷⁵ List se osvrnuo i na Cadorninu vezu s vremenskim prilikama i učinkom njegove vojske: „Na tolminskom mostovnom braniku bili bismo porazili neprijatelja i on bi bio uništen – da nije padala kiša. Na Soči smo prodrli dalje, neprijatelj je izgubio gotovo svako uporište i mi bismo doprli u njegove grabe – da nije vladalo nevrijeme. Duž čitave fronte, a kod Gorice je došlo do boja na šake i mi smo već imali ući u grad – da nije

²⁷⁰ „Probitci Italije“, *Jutarnji List*, br. 1135., 27. svibanj 1915., str. 1.

²⁷¹ „Amnestija u Italiji“, *Ilustrovani list*, br. 24., 12. lipanj 1915., str. 576.

²⁷² „Uspjeh Talijana“, *Ilustrovani list*, br. 24., 12. lipanj 1915., str. 574.

²⁷³ „Željica talijanskog kralja“, *Ilustrovani list*, br. 29., 17. srpanj 1915., str. 696.

²⁷⁴ „Talijani pred Tirolom“, *Ilustrovani list*, br. 25., 19. lipanj 1915., str. 598.

²⁷⁵ „Cadornade ili talijansko cvijeće“, *Ilustrovani list*, br. 25., 19. lipanj 1915., str. 598.

sniježilo. Kod Marina je na nas navalio neprijatelj i doskora bi bio vidio, što Italija može, bio je već izgubljen – ali se je počelo smrzavati. Upravo smo genijalno navalili na jako neprijateljsko topništvo i već smo bili skoro sve neprijateljske topove uništili – da nije počela padati tuča. Na strmim uzvisinama kod Mrzlog Vrha sukobili smo se s neprijateljem i bili bismo čitavu vojsku sasjekli – da nije bilo magle. Naše bi čete uopće porazile sve čete neprijateljske, da je sjalo sunce, ali danju i noću...²⁷⁶ O istoj je temi list pisao godinu dana kasnije kada je prenio jednu epizodu s bojišnice: „Talijanski vrhovni vojskovođa general Cadorna izašao je na svjetski glas odmah na početku rata sa svojim dnevnim izvješćima, koja su javljala više svaku promjenu vremena, nego promjenu u bojnim redovima. Tako je došlo do toga, da svi šaljivi listovi rišu redovno Cadornu s kišobranom umjesto sablje, kao njegovim vjernim simbolom.“ Ta je činjenica o Cadorninoj strategiji odjeknula i na fronti austrougarske vojske gdje su „šaljivdžije među našim borcima“ podigli generalu Cadorni „spomenik“ i simbolično stavili kišobran uz njega.²⁷⁷ Vojnici su osim Cadorni, podigli i jedan drugi spomenik, ali uz jednu neobičnost: „Poznato je, da se svaka granata, izbačena iz topa, ne rasprsnje kad padne na opredijeljeni si cilj, pače postotak je takvih slijepih metaka prilično velik. Osobito se talijanske granate u tom svojstvu – svakako dobrom svojstvu – odlikuju. Naše su čete na talijanskoj fronti posabrale velik broj takvih slijepih granata, te su od njih, kao i od dijelova rasprsnutih, podigli velik ratnički spomenik.²⁷⁸ Čini se da je taj spomenik zapravo bio spomenik kvaliteti talijanske vojne industrije.

Austrougarska štampa žestoko se obušila na talijansku izdaju Trojnog saveza pa je tisak prvih mjeseci rata vrvio člancima koji su općenito negativno gledali na talijansku državu i njezine prominentne pojedince (Viktor Emanuel, D'Annunzio i Cadorna). Sa svakom novom ofenzivom, rastao je antagonizam u tisku. Reportaže o odlikama talijanskih vojnika i vojske, izrugivanje njihovom hvalisanju da će do kraja godine okončati rat i učiniti Antanti veliku uslugu samo su radili protiv novog neprijatelja što je trebalo ohrabriti civilno stanovništvo i sakriti paniku AOK-a koji je svoje demoralizirane snage morao sada razvući čak na tri fronte. Sa stajališta propagande, ulazak Italije u rat bio je upravo ono što je u tom trenutku bilo potrebno da se uskomeša duh narodnih masa, pogotovo sa saznanjem da će u slučaju pobjede, određeni krajevi monarhije potpasti pod vlast Rima. Stoga je i bilo logično igrati na kartu nacionalizma, ali i prikazati Talijane kao nedostojne protivnike tj. narod koji nema ratničke tradicije i čije se iluzije o ratu razbijaju o austrougarske parapete. Talijanski je vojnik

²⁷⁶ „Cadornino ratno izvješće“, *Ilustrovani list*, br. 50., 11. prosinac 1915., str. 1198.

²⁷⁷ „Cadorna s kišobranom!“, *Ilustrovani list*, br. 48., 25. studeni 1916., str. 1144.

²⁷⁸ „Spomenik od talijanskih granata“, *Ilustrovani list*, br. 33., 12. kolovoz 1916., str. 786.

percipiran kao inferioran austrougarskom, veselio se zarobljeništvu i uživao u letargiji rata, a pri bliskoj bi ga borbi preuzela panika te bi se natjerao u bijeg. Nadalje, prenoseći pisanja talijanske štampe, domaći je tisak jednostavno pustio da se neprijatelj blamira vlastitim riječima – slaba izvedba Cadornine vojske pripisivana je dvojbenoj austrougarskoj lukavosti, realnom iskustvu i preuveličanoj snazi, a izvještaji iz pera vrhovnog zapovjednika postali su sinonim za notorne laži i konstantne izlike. Osim izvještaja, austrougarski je tisak iskorištavao neistine koje je talijanska strana plasirala protiv njih kako bi odgovorila svoje trupe od dezertiranja što je imalo dvojaki učinak: prikazale su u kakvom je stanju moral njihovih trupa i što je još bitnije, javnost je vidjela kakvim se sve sredstvima služe Talijani kako bi naštetili ugledu države. No, najveći efekt imale su vijesti o talijanskim zločinima nad civilima i vojnicima koje su zasigurno pobudile gnjev kod čitateljstva što je s druge strane, išlo na ruku sveukupnom ratnom naporu. Naposljetku, humorni element tiska i satira odmaknule su se od mračne zbilje rata i načinile od talijanskih vođa karikature i tragikomičare rata koji su spletkarenjem prodali zemlju francuskim i engleskim interesima. Tisku je također bilo zabavno „oponašati“ talijanska izvješća s fronte u kojima su glavnu temu činile vremenske prilike kao glavni faktor u talijanskom neuspjehu. No, kako se rat bližio kraju, tisak je prestajao s člancima kojima se omalovažavaju Talijani. Promjena ratne sreće s propašću njemačke proljetne ofenzive i austrougarske navale na Piavi učinilo je svoje te se domaći tisak sve više okretao nacionalizmu i vlastitim problemima kod kuće s obzirom da su se bojišta Centralnih sila počela u rujnu 1918. nezaustavljivo urušavati.

7. „GDJE JE TA MLADOST SADA?“ – AUSTROUGARSKI VOJNICI NA TALIJANSKOM BOJIŠTU

Rovovi i život u njima čine vjerojatno glavni motiv cijeloga Prvog svjetskog rata pa ne začuđuje da su specifično o tome napisane mnoge knjige i znanstveni radovi temeljeni na zapisima i dnevnicima pojedinih vojnika. Penjanje na ljestve i kretanje na juriš preko ničije zemlje, pisanje pisama svojoj familiji i borba protiv štetočina samo su neki od elemenata koji su obilježili to razdoblje. Stoga je i kod austrougarskog tiska osim ofenziva i protuofenziva, „nesposobnih“ Talijana i njihove vojske, važnu komponentu činilo i pokrivanje života običnih austrougarskih vojnika na bojišnici odnosno njihove svakodnevnice i uvjeta u kojima ti ljudi provode svoje vrijeme. Novinski su članci trebali ostaviti pozitivan dojam kod čitateljstva i pokazati im da su njihovi očevi, sinovi, braća i rođaci u dobrom raspoloženju i da imaju najbolju moguću njegu. Slobodno vrijeme je prikazano kao vrijeme općeg slavlja, a jezivi vremenski uvjeti pod kojima su kretali u borbu trebali su još jače istaknuti junački segment trupa koje pod nepodnošljivim sočanskim vrućinama i po golom kamenu svejedno odbijaju talijanske juriše ili se na ledenim planinama pod arktičkim temperaturama obaraju na neprijateljske patrole.

7.1. Život na Soči

Posebnost sočanskog terena opisao je prominentni francuski list *Le Matin*: „Dok niste sami bili u Kršu, ne možete si ništa ni predstaviti! Strahovito tvrdi kamen, koji se opire s uspjehom i najtvrdem čeliku, a u prostorima među kamenjem vapnenasta glina, žuta i ljepljiva, u kojoj vojnik iza najkraće kiše zapne po više dana, to je eto krš. Kraj ne pruža ništa, što bi se moglo smatrati zaklonom. Svi ti duboki putovi, sve te pruge streljačkih jaraka dale su se izbušiti samo dinamitom. Sve je to doista samo komad opustjelosti i smrti, koji se upili u pamćenje, ove zapreke od žica, ovi duboki lijevci od rasprsnutih bomba i te duboke škulje u kamenu, koje potječu od granata.“²⁷⁹ Rad na zaklonu bio je od iznimne važnosti za obje strane, a kako je zemlja bila nepovoljna za kopanje samo lopatama i pijucima (za razliku od njihovih kolega u Flandriji i Champagni), vojnici su se služili teškim alatima. Prikazuje tako jedna slika *Ilustrovanog lista* pripadnike inženjerske postrojbe s teškim udarnim bušilicama kojima produbljuju stijenu i rade bunkere i rovove.²⁸⁰ Udar na bušilica bila je važnija od vode, od zraka pa čak i od Vojnog reda Marije Terezije, a razlog je bio u tome što je na takvom

²⁷⁹ „Što umije pripoviedati „Matin“ o talijanskoj fronti“, *Jutarnji List*, br. 1413., 28. veljača 1916., str. 1.

²⁸⁰ „Na talijanskoj fronti“, *Ilustrovani list*, br. 14., 1. travanj 1916., str. 323.

terenu mogla „pojesti“ metar i pol kubika stijene po satu.²⁸¹ Korištenje bušilica bilo je i riskantno jer bi njihov zvuk privukao pažnju neprijateljskog topništva koje bi zatim neumoljivo maltretiralo inženjere pa se radilo kroz cijelu noć bez obzira na sve.

Tijekom vrućih mjeseci na Krasu, od velikog je značaja bila opskrba vodom te je tek u veljači 1916. u *Obzoru* pisalo da je prestala nestašica vode pa „sada dobiva svaki bataljun dosta pitke vode, čaja i kave.“ Osim toga, kaže se da svaka pukovnija sada ima vlastitu tvornicu kobasica jer uslijed vječite vatre nemoguće je dostaviti toplo jelo.²⁸² Prestankom borbi rovovi bi oživjeli te bi se vojnici posvetili raznim aktivnostima među kojima je dobro jelo i piće svakako bilo od iznimne važnosti. Dopisnik *Jutarnjeg lista* pri bojišnici opisao je razonodu kod vojnika neke „vesele brigade“: „Ime *vesele brigade* dobili su čini mi se, od menaže²⁸³ u kojoj su svi zajedno, od onih čudnih ručaka i večera u čadorima, seljačkim kolibama i skrovištima na dohvat neprijateljske vatre. Ovdje se jede i pije drugačije, nego li drugdje: uvijek se misli da je to možda zadnji obrok. Ta jelo je tamo vani jedina zabava, ako te neprijatelj barem donekle pusti na miru. A kod te je brigade u doba jela uvijek vrlo veselo, pjeva se i svira, a bome i pleše.“²⁸⁴ U drugom je članku rečeno da bi u stanci između borbi „ljudi tad radili, što ih je bila volja, prali, krpali, čistili, jeli, pili, pušili ili spavali. I u časničkom zakloništu, koje je bilo kao zakopano pod ogromnim kupom kukuruzovine, sakupilo bi se društvo oko tople peći, kod crvenkastoga svijetla male petrolejke. *Divan*, nekakva drvena neman, pokrivena starim ćebetima i jastucima od vreća i kukuruzove slame, a isto takovi naslonjači bili su za gospodu pravi comfort u ono doba ratnog stanja. Dovukli bi stolice oko željezne peći, a za čas bi zamirile zrakom razne smotke i cigarete, pa topli čaj ili grog širili su ugodan vonj niskim prostorom. To bi razvezalo i jezike petorice ljudi, dobrih ratnih drugova, koji su se lijepo pazili. Strašni prst smrti znao bi gdjekad dirnuti u blizini baterije, ali predvečer kao da nije bilo rata.²⁸⁵ Fotografije su ipak najbolje mogle dočarati životne uvjete. Jedan set takvih fotografija prikazuje nam život jedne postrojbe u nekoj dolini. „Dolina je skrovište i stan ne samo rezerva, nego i onih vojnika, koji nemaju službe u rojnoj pruzi. Momak se tu odmara, tu spava, jede, a i radi. Od velike su važnosti vreće za pijesak, koje se u tim dolinama pune, a noću, kada neprijatelj ne vidi, nose u streljačke grabe. Kada pak neprijatelj iznenada navali, tada zazvoni zvonce i svi skoče u grabe, da se brane. Ispod zvonca smješten je ormarić za listove, koji je pokriven ljepenkom, da se u slučaju kiše ne

²⁸¹ Thompson, 109.

²⁸² „Izvršno stanje naših četa“, *Obzor*, br. 40., 10. veljača 1916., str. 1.

²⁸³ Udruživanje više osoba radi zajedničke i jeftinije prehrane (op.a.)

²⁸⁴ „Vesela brigada“, *Jutarnji List*, br. 1286., 22. listopada 1915., str. 2.

²⁸⁵ „Križ u magli“, *Jutarnji List*, br. 1454., 8. travanj 1916., str. 2.

moče listovi, namijenjeni milim i dragim u domovini.“²⁸⁶ No, što se tiče tih listova odnosno pisama, austrougarske su ih vlasti naveliko cenzurirale kao i sve ostale strane u ratu te su svojevremeno čak izdavale standardizirane razglednice na kojima bi na devet jezika bila tiskana jednostavna i optimistična, ali poprilično štura informacija: „Zdrav sam i dobro mi je.“ Vojnik bi potom zaokružio tu informaciju na svojem jeziku i poslao razglednicu familiji. Da stvar bude još očitija, sa strane je pisalo: „Na ovoj dopisnici ne smije se inače ništa saopćiti.“²⁸⁷ Osim jela i pića, vojnici su se zabavljali plesom i glazbom. Niz je slika nastao na bojištu gdje su vojnici oformili svoje tamburaške grupe i gdje plešu hrvatsko kolo. Gluma je također bila aktualna na bojištu pa su kazališne predstave izvodile glumačke skupine sastavljene od raznih postrojbi. Jedan je poručnik primjerice, uvježbao pjevački zbor, koji je pjevao kod raznih prigoda u njihovoj utvrdi, a nastupao je javno i u župnoj crkvi u obližnjem gradu i u kazalištu. Kod istih je trupa jedan pričuvnik-rezbar izradio veliki carski orao koji se svečano otkrio. Niti humanitarne akcije nisu vojsci bile strane. Zabijanje čavala²⁸⁸ (isključivo časnici i momčad) donijelo je jednom prigodom nekoliko tisuća kruna za zakladu udovica i siročadi palih vojnika.²⁸⁹

No, nije samo zabava bila na repertoaru vojnika. Često su fizički rad i motrenje linije bile jedino što se u danu radilo. Hugo Schulz iz *Vorwartsa* opisuje jednu takvu epizodu na bojišnici na Doberdobu gdje je stigao u oklopnom vlaku. On silazi iz vlaka nedaleko od bojne linije i po noći dolazi do mađarskih vojnika. „Ovdje valja svakako paziti. Tamne sjene čuče pognute uz prsobrane iza spremnih pušaka. Drugi opet tiho slažu kamenje i vreće sa pijeskom. A tko spava? Samo jedan odred ovog cijelog ugarskog bataljuna, jer ovdje je noć dan, a dan noć, i blagdan i nedjelja su radni dani, a svaki dan je već mjesec unatrag radni dan. Tako kaže potpukovnik, koji zapovijeda ovim odsječkom fronte i koji je, začuvši za naš dolazak, došao da nas gostoljubivo primi. Bradati ratnici rekli su nam isto samo malo opširnije. Njihov život je borba, pripravnost za smrt, tegobu i rad. U pričuvnim razmještajima nije lagije nego u rojnoj pruži. Nikad mira, rijetko kada izmjena. Malo sna po danu, no i to samo za čas, kad nije borbe. Pa i topli zakusak dolazi samo noću, po danu se prehranjuju slaninom, kobasama i sirom. Strašan je život na ovom golom kršu, i bradati ratnici govore o njemu prikrivenim

²⁸⁶ „Uz naše slike“, *Ilustrovani list*, br. 51., 18. prosinac 1915., str. 1208-1209.

²⁸⁷ MacDonald i Cimprić, 125.

²⁸⁸ Zabijanje čavla bila je dramatična i simbolična ekspresija ratne kulture u Srednjoj Europi koja je popularizirana u Beču 1915. gdje se nalazi *Stock im Eisen* (motka u željezu), komad drveta u koji su još od srednjeg vijeka obrtnici, radi dobre sreće i tjeranja zla, zabijali čavle. Stoga su u mnogim gradovima bili podizani golemi spomenici (željezni vitezovi i stupovi pa čak i enormni *Željezni Hindenburg* u Berlinu) u koje bi ljudi zabijali čavle čija bi prodaja išla u fond za siročad, udovice ili invalide (Watson, 221.).

²⁸⁹ „Uz naše slike“, *Ilustrovani list*, br. 9., 26. veljača 1916., str. 200.

gnjevom. Ali taj gnjev je uperen samo na neprijatelja.²⁹⁰ Valja spomenuti da neprijatelj nije ipak bio samo Talijan. Rovovi su bili legla kojekakvih gamadi i štetočina koje su zagorčavale vojnikov život. Jedan se vojnik stoga dosjetio poslati u tisak škorpiona kako bi ukazao na taj problem: „Prilažem nježnu životinjicu sa zamolbom, da ga izvolite kao sliku u Vaš cijenjeni list uvrstiti. Kraj mnoge gamadi i kukaca, često nas posjete i škorpioni, no isti nisu, hvala Bogu, tako opasni, da bi nam mogli prouzročiti većih posljedica, jer je djelovanje njegova uboda poput ose. Da je ali neugodno, kada ga se u košulji opazi, to stoji, no škorpion je ipak barem od nekakve koristi, jer rado jede – uši, koje nam također nisu rijetki gosti.“²⁹¹ Borbu protiv uši i ostalih kukaca vojnik je mogao dobiti. Sasvim je druga priča bila sa štakorima koji su poharali bojišta. Ti su se glodavci razmnožavali velikom brzinom, a nebrojena trupla i ostatci hrane i fekalije učinili su im svaki rov u Europi privlačan pa su štakori bili glavni zajednički neprijatelj zaraćenih strana.

7.2. Preživljavanje u Alpama

No, štakori nisu mučili vojnike na alpskom bojištu kojima je najveći problem predstavljala zima kao svojevrsna treća vojska na toj bojišnici uz talijanske i austrougarske trupe. Borbe u Dolomitima bile su dotad nešto neviđeno u povijesti ratovanja budući da su se borbe vodile na velikim nadmorskim visinama i uz besprimjerne logističke i ostale probleme. *Alpini* i lokalni tirolski lovci (*Standschützen*) bili su glavni akteri toga sektora fronte, a obje vojne formacije bile su regrutirane s planinskih područja te im nije bilo strano kretati se u tim uvjetima. S izuzetkom par velikih okršaja, alpsko je bojište bilo većinom poprište kratkotrajnih čarkanja između dviju malobrojnih patrola i sumanutih topničkih napada gdje bi jedan top svakodnevno u isto vrijeme otvarao paljbu na malobrojnu izvidnicu ili neprijateljski tabor bez ikakvog efekta. Osim ratovanja, bojište je bilo famozno ponajprije zbog radova na bunkerima i zaklonima za vojnike, ali i graditeljskih pothvata koji su bili potrebni kako bi se osigurao normalan protok zaliha i ljudstva koliko god su to uvjeti dopuštali (tuneli, ceste, mostovi i žičare). O izgledu jedne bojne linije pisao je novinar u članku *Na vrletima Alpa*: „Svaka je stijena uporište, koje gospodari nad gudurama i dolinama kroz koje bi se usudio poći neprijatelj naprijed. To je tvrđava, kakove dosad rat nije vidio. Tu su stvorena čudesna djela tehnike. Tu su probijene i polomljene stijene, tu okna i rovovi. Katkad ideš u brijeg sto i pedeset metara kroz rov, električno rasvijetljen. U tami tek opažaš obrise velikih strojeva, a

²⁹⁰ „U oklopnom vlaku na Doberdobsku frontu“, *Novosti*, br. 342., 8. prosinac 1915., str. 2.

²⁹¹ „Uspomena s talijanskog ratišta“, *Ilustrovani list*, br. 44., 30. listopad 1915., str. 1035.

kad bliže pogledaš, vidiš, da su to električni motori koji služe za reflektore. Ti su reflektori negdje u pukotini stijene. Usred okomite stijene zasja u noći zraka kao prikaza, pa rasvijetli neprijateljske položaje, kao da je bijeli dan, a iz brijega rigaju vatru za vatrom teški topovi preko obronaka onamo na neprijatelja. Onda najednom izbije danje svijetlo u rov i u odaji vidiš top, gdje se pruža kroz izdubinu. Hodnik se cijepa, vidiš druge odaje – čitave baterije sakrivaju se iza stijene.²⁹² Dizanje topova na visoke planine bilo je od velike strateške važnosti, ali su se zbog praktičnih i tehničkih razloga na takve položaje upućivali najčešće mali poljski topovi koji su pružali direktnu vatrenu potporu, a često je dolazilo do situacije kada bi se granate jednostavno zakopale u duboki snijeg te ne bi došlo do detonacije. *Novosti* su par riječi posvetile i hrvatskim inženjerskim trupama koje su bez „posebnih tehničkih sredstava, snabdjevene samo najnužnijim oruđem, udaljene od šume i materijala, izgradile svoj neizgrađeni na kilometre dugački postav impozantno i veličanstveno. Ne možeš ocijeniti, da li su bolje izrađene kaverne u kamenu, u koje se mogu smjestiti cijeli vodovi za vrijeme paljbe i najtežega neprijateljskoga topništva, ili streljački postavi, koji su u kamenu izdubljeni i isklesani, ili stanovi za časnike i momčad. Od ranoga jutra do kasne večeri čulo se jasno udaranje teškoga željeznoga čekića u željezne šipke, kojima se dube stijene i litice, strašni prasak lagumirane stijene i nenasno štektanje neprijateljske strojne puške na naše marljive junake.“²⁹³ Kako je temperatura padala debelo ispod ništice, inženjerske su pukovnije na određenim mjestima bile primorane, umjesto nastambi u stijenama, bušiti bunkere i zaklone u debelom ledu.

Snježni je pokrivač bio dio svakodnevnice u Alpama budući da su se u njemu pretežito nizali streljački jarci. Jedan reporter posvetio je vrijeme da opiše teške uvjete na toj fronti gdje su trupe živjele u studeni od 8 stupnjeva ispod ništice pa i niže. „Snijeg je pokrio zapreke od žica, te su se morale dignuti nove. Po čitavi odjeli moraju neprestano da čiste putove lopatama. Na strmim obroncima postavljene su brane od dasaka – zaštita od lavina. Neprijatelji stoje jedan prema drugomu posve blizu, gdjekada 200, 100, pače i 20 metara udaljeni. Topovi ni sada ne miruju, ali ima i pješćkih bojeva. Tjelesa palih ne mogu se pokopati. Kad su tamošnje ugarske čete htjele noću pokopati talijanske lešine, pucali su Talijani na njih. No, ni Talijani sa svoje strane ne mogu sakriti svojih ranjenika i noću se često čuje vajkanje onih, što se smrzavaju u snijegu.“ Osvrnuo se i na logističke probleme: „Na obroncima izgrađeni su serpentinski putovi i uspinjače. Na hiljade mula nose provijantu i municiju. Osim toga i drveni materijal za opkope i topla odijela za čete. Jednako se dopremaju

²⁹² „Na vletima Alpa“, *Ilustrovani list*, br. 31., 31. srpanj 1915., str. 733.

²⁹³ „Hrvati u Alpama“, *Novosti*, br. 101., 13. travanj 1917., str. 2.

poljske peći da vojnici budu zaštićeni od iznenađenja zime. U toj strahovitoj studeni moraju vojnici dvostruko jesti. Svaki momak ima tri gunja, vunenu kapu i krzneni prsluk. Svaka četa ima svoju peć.“²⁹⁴ Održavanje komunikacija bilo je definitivno od primarne važnosti na tom sektoru. Jedan je vojnik, čiji je zadatak bio popravljavanje telefonskih spojeva, rekao da se „ne pita, je li Božić, svetak ili petak, jesi li umoran ili nisi, spoj mora biti između svih postava i odjela vojske, jer bez toga u modernom ratu nema govora. Veliki snijeg čini nam pri tom poslu silne poteškoće. Tu je snijeg srušio smreku, tamo jelu preko spoja i pretrgao ga, ondje usovi (lavine) odnesu par stupova, sad opet pada meki snijeg, koji se za žice hvata te ih pod svojim teretom i prekine i tako to ide cijele zime.“²⁹⁵ Lavine o kojima on govori bile su zapravo najveća opasnost u Dolomitima pa je više vojnika stradalo od „bijele smrti“ nego od neprijateljske ruke. Oko deset tisuća vojnika stradalo je tijekom 13. prosinca 1916., poznatijeg kao Bijeli petak kada se lavina s Mt. Marmolade strovalila na tirolske vojnike i *Alpine*.

7.3. Posjet fronti

U svrhu podizanja morala kod trupa, ali i u propagandne svrhe, bojište su često obilazili visoki dužnosnici i članovi vladajuće kuće koji su svi redom imali i vojne činove pa su tehnički vršili inspekciju trupa i osobno se upoznali sa stanjem na fronti. Uz njih je u svakom trenutku bila i novinarska grupa pa je, ovisno o statusu posjetioca, taj događaj zauzimao i veliki medijski prostor. Bojišnicu je najčešće posjećivao Karlo i to prvo u funkciji prestolonasljednika, a zatim i kralja i cara, a jedan od prvih zabilježenih posjeta bio je onaj nadvojvode Fridrika, feldmaršala i vrhovnog zapovjednika oružanih snaga. On je u nekoliko dana obišao frontu od Jadrana pa sve do Plöckena te posjetio i svojega brata, nadvojvodu Eugena koji je bio zapovjednik talijanskog bojišta. Nadalje, „primio je osobno izvještaje sviju glavnijih zapovjednika i naišao svagdje na jednako pouzdanje i čvrstu vjeru u stalno održanje, unatoč svim naporima daleko brojnijeg neprijatelja.“²⁹⁶ S obzirom da je car Karlo često boravio na Soči gdje je redovito vršio provjeru Pete armije, ostalo je najviše članaka i fotografija tih događaja. Njegov dolazak bio je svakako tajmiran i poklapao bi se sa završetkom neprijateljske ofenzive, kao npr. nakon Pete bitke na Soči gdje je „posjetio pričuve, te je pošao do topničkih postava i dekorirao mnogobrojnu momčad, koja se je u posljednjim bojevima istaknula. Za svakoga je nadvojvoda našao pohvalnih riječi. Najvećim

²⁹⁴ „Bojevi u snijegu i ledu“, *Obzor*, br. 347., 2. prosinac 1915., str. 1.

²⁹⁵ „Teški napor u zimskoj vojni“, *Ilustrovani list*, br. 12., 24. ožujak 1917., str. 266.

²⁹⁶ „Put vrhovnog zapovjednika vojske nadvojvode Fridrika na jugozapadnu frontu“, *Novosti*, br. 309., 5. studeni 1915., str. 1.

se je zadovoljstvom nadvojvoda mogao uvjeriti o izvrsnom držanju i raspoloženju četa, te o njihovoj neslomivoj na boj spremnoj srčanosti.²⁹⁷ Vjerojatno je dolazak tako važne ličnosti imao efekta na ljude i dao im osjećaj važnosti, a pogotovo kada je porazom Talijana u desetoj sočanskoj bitci Karlo odlikovao Borojevića i zaputio se među obične vojnike: „Vladar nije sustao iskazivati svoje zahvalnosti i svoga priznanja svakome časniku i svakome momku koji bi preda nj stupio.“ Vojnici su s uzbuđenjem pripovijedali svojem vladaru što su doživjeli i što su sve činili tijekom bitke što je on sa zanimanjem poslušao. Jedan poručnik nastavio se boriti kada je pod njegovom komandom ostala samo jedna strojnica i jedan vojnik. Do posljednjeg je metka branio položaj a zatim se povukao na obližnji brežuljak, noseći strojnicu sa sobom. Vladar je stisnuo ruku jednom desetniku koji je spasio život časniku i njegovom ordonancu. Neki narednik postao je zapovjednik svoje čete nakon što su poginuli svi ostali časnici i dočasnici. Jurišao je tri puta i osvojio stari položaj.²⁹⁸ Ovaj je dolazak zasigurno ostao upamćen kod trupa ponajviše zbog otvorenog i prijateljskog držanja Karla prema svojim vojnicima koji su vjerojatno prvi put doživjeli vladara kao sebi jednaku i blisku osobu. Valja istaknuti još jedan posjet fronti i to nakon ofenzive kod Kobarida. Nakon što je prvo s bugarskim carem Ferdinandom putovao po bojištu, Karlo je nastavio dalje svojim putem te je prema pisanju medija doživio nesreću i navodno izbjegao smrtnu opasnost. U novinskom se članku napeto opisuje kako je automobil ušao u nabujali potok pa je vodena bujica zamalo odnijela Karla i njegovu svitu, ali su ga vojnici i njegovi suputnici uspjeli spasiti bacivši se u vodu za njim pri čemu je sam Karlo spasio vojnika od sigurne smrti.²⁹⁹ Članak je definitivno propagandnog karaktera gdje se vladara opisuje kao običnog čovjeka koji je ugrozio vlastiti život kako bi spasio svojeg podanika i kao neustrašivu osobu koja je usprkos mokroj uniformi nastavila svoj put do Borojevićeva stožera.

Naravno, zapovjednik sočanske vojske bio je jedan od onih koji su posjećivali svoje trupe na prvoj crti. Prilikom jednog intervjua s generalom, novinar je napomenuo da mu je jedan časnik glavnog stožera, koji je s Borojevićem bio u Galiciji, rekao da njegovi vojnici tvrdo vjeruju, da njihovog vođu ne može pogoditi neprijateljsko tane na što se general slatko smijao: „Jesam, i ja sam to često puta čuo. Znae, ja sam – a to mora zapravo biti svaki vojnik – fatalista. Kad smo kroz mjesece i mjesece vodili defanzivne bojeve, pošao sam često puta u prve redove, da me moji ljudi vide, pa da s njima govorim. Pa tu se češće desilo, da su Rusi, koji su bili samo 150 koraka od nas, pucali na nas. Jednom je dapače ruski šrapnel oborio

²⁹⁷ „Priestolonasljednik Karlo Franjo Josip na sočanskoj fronti“, *Jutarnji List*, br. 1436., 21. ožujak 1916., str. 2.,

²⁹⁸ „Kraljeva zapovijed vojsci – Odlikovanje gen. Borojevića“, *Novosti*, br. 153., 5. lipanj 1917., str. 1.

²⁹⁹ „Car i kralj Karlo u životnoj opasnosti“, *Ilustrovani list*, br. 49., 8. prosinac 1917., str. 1007.

jednog časnika moje pratnje. Meni se pako nije ništa dogodilo. Tako je nastala ta bajka.“ Na pitanje je li zaista potrebno da se toliko izlaže opasnosti, Borojević odgovara: „Jeste, katkada se tom ne može izbjeći. Pa naposljetku moram se i ja uvjeriti na licu mjesta, da li je sve u redu, da li su moji ljudi u rovovima dobro opskrbljeni, kakovo je njihovo raspoloženje – sve su to stvari koje se točno mogu upoznati samo očevitom na licu mjesta. A napokon je i za vođu jaki uporanj, kad vidi, kako ga njegovi ljudi vole.“³⁰⁰ Isto je smatrao general koji je zapovijedao ranije spomenutom veselom brigadom jer se nesebično brinuo za svoje ljude noseći im cigarete i vino na prvu crtu, a naučio je i sedam jezika pa se sa svakim vojnikom mogao normalno sporazumijevati.

Osim časnika, političara i plemića, na bojištu su bili prisutni i poznati hrvatski umjetnici. Tisak je prenio vijest da je „naša vlada izaslala na talijansko ratište – poput drugih vlada u monarhiji – umjetnike profesora kipara Roberta Frangeša Mihanovića i slikara Otona Ivekovića, koji je prije toga već boravio i na drugim ratištima. Ovi hrvatski umjetnici imaju zadaću da prave studije sa bojnih poljana, koje će kasnije imati iskoristiti sa svojim radnjama.“³⁰¹ Iveković je tijekom boravka na bojišnici napravio niz skica koje prikazuju vojničku svakodnevicu te se to razdoblje u njegovoj karijeri uvelike razlikuje od njegovih poznatijih djela. Nastale su tako skice pod naslovima *Vojnik i oprema*, *Vojnici*, *Vojnička kuhinja* i *Vojnička misa* između ostalih. Dr. Frangeš je s druge strane napravio dvadesetak skulptura za svoj ratni opus, a zanimljivo je istaknuti skulpturu *Vojnik Zmiš zarobljuje talijanski barjak i barjaktara* koja simbolično prikazuje austrougarskog vojnika koji je obuhvatio rukama cijeloga talijanskog vojnika i podignuo ga s tla. Također se svojim radovima osvrnuo na obične vojnike. *Prenošenje ranjenika (Teško ranjeni domobran na nosilima)* prikazuje trojicu vojnika koji pognutih glava nose svojeg suborca na nosilima, vjerojatno anticipirajući njegovu skorbu smrt, a *Otpremanje teškog pomorskog topa na primorskoj fronti* prizor je u kojem vidimo masu praktički stopljenih vojnika koji vuku top pod budnim okom časnika na konju. Rad je to koji predstavlja jednu epizodu s bojišnice kojoj je Frangeš osobno svjedočio. Još jedan njegov zanimljiv rad bio je *Zarobljeni Talijan* čiji se nastanak vidi na fotografiji *Ilustrovanog lista* gdje on modelira jednog zarobljenog talijanskog časnika.³⁰²

³⁰⁰ „General Svetozar pl. Borojević de Bojna“, *Jutarnji List*, br. 1270., 6. listopada 1915., str. 1.

³⁰¹ „Hrvatski umjetnici na ratištu“, *Ilustrovani list*, br. 43., 23. listopada 1915., str. 1015.

³⁰² „Hrvat. kipar prof. Frangeš“, *Ilustrovani list*, br. 45., 6. studeni 1915., str. 1059.

7.4. Opis borbi

Kao pravi ratni reporteri, novinari su bili prisutni i prilikom žestokih bitaka pa je nastao niz članaka u kojima se opisuje talijanski napad i pokolj koji je zatim uslijedio. Jedan je reporter boravio s bosanskom postrojbom na Krnu te je u svojem članku naveo brutalne uvjete pred jedan takav napad. Taj se bataljun našao u žestokoj vatri talijanske artiljerije tijekom srpnja 1915.: „U 10 sati prije podne počela je pucnjava, oko tri sata iza podneva ponaraste, a od šeste do osme bilo je kao u paklu. Čitavu noć gruvao je neprijatelj na mahove. Naši su ljudi osamnaest sati ležali u svojim jarcima posve mirno. U četiri sata ujutro, kad je artiljerija na jednom zašutjela, znao je zapovjednik što to znači. Talijansko pješništvo sprema se na juriš.“³⁰³ U *Obzoru* je tijekom prvih mjeseci rata objavljen jedan od detaljnijih tekstova gdje se prikazuje neuspjeli talijanski juriš i protunapad honvedskih postrojbi. „Predstraže javljaju primicanje neprijatelja. „Idu, idu!“ išlo je od usta do usta i sve se pripravlja za boj. Dvije rakete jasno su rasvijetlile krajinu: iz tamne borove šume izvila se duga zmijolika talijanska kolona. Već su straga zagrmili naši topovi i obasuli šumu i posljednje redove sa uništavajućim ognjem. Kakovih dvjesto koraka pred našim pozicijama razvrstali su se Talijani u dugu gustu crtu iz koje je zagrmio poklik: *Brüder, nieder die Waffen!* Odgovoreno im je sa *Abasso!* i uz *hura* povike pomaknuli su se honvedi prema talijanskoj crti, koja se sve više gustila, jer je borova šuma izbacivala neprestano nove čete. *Hura* je ječalo sa sviju strana u noć. Grčevito su naši stisnuli puške i sa nasađenim bajunetama se spustili niz brijeg proti neprijatelju, koji se zaustavio. Na deset koraka udaljenosti počeo je pucati, ali par orijaških skokova i već je brizgala vruća krv po odjelu, licu i rukama i već su potresni krici ranjenih rezali noćnu tišinu. Razvila se strašna borba na bajunete, po glavama su treskali kundaci. Neizdrživi poput bujice što dolazi sa brijega potisnuli su naši neprijatelja preko pećina i grmova.³⁰⁴ Osim bitaka velikog opsega, bojište nikada nije potpuno mirovalo. Vojnici su često odlazili na riskantne patrole u ničijoj zemlji ili su se upuštali u samoubilačke racije po izoliranim neprijateljskim pozicijama kako bi zarobili kojeg vojnika ili izvidjeli i iznervirali Talijane koji su se nadali mirnoj večeri. Krateri od artiljerije postali bi ponekad prizorišta na kojima bi se omanje skupine vojnika obračunavale hladnim oružjem. Niti u Alpama nije bilo bajno. Na visini od 2245 metara, na jednom su zaravanku izrovanom žičanim zaprekama ležali Mađari i Alpini u kratkom međusobnom razmaku, a kao brane služile su im stijene od čvrsto smrznutih pješćanih vreća jer „zaleđenije pećine i neprijateljska paljba ne dopuštaju, da se u opkopima naloži vatra. U početku kad još nije bilo pješćanih vreća, zaštićivali su se

³⁰³ „Bošnjaci na Krnu“, *Jutarnji List*, br. 1238., 4. rujana 1915., str. 5.

³⁰⁴ „Slike s talijanskog ratišta“, *Obzor*, br. 229., 6. kolovoza 1915., str. 2.

branitelji smrznutim lešinama palih. Studen je mrtvace pretvorila u gotove mumije. Svaki novi sloj snijega i lavina razastire svježe pokrivalo na novi red talijanskih mrtvaca. Daljnje stotine, usmrćene nabojem ili bodom, leže razmrskane na dnu nedoglednih ponora. Uz bod je ručna granata najuspješnije obrambeno sredstvo. Napadači upotrebljuju često upaljive metke i petarde dok obostrana intenzivna topnička paljba osujećuje polaganje mina.³⁰⁵ Također se saznaje iz članka da su Talijani na planine dovukli mnoge 150 milimetarske topove i neprestano počinju višesatne paljbe nakon kojih jurišaju u masama. Zarobljenih vojnika je malo jer Talijani nemilosrdno tuku po ničijoj zemlji po kojoj leže njihovi ranjeni vojnici, a koji uzaludno mole Mađare da im pomognu.

Osim krvavih bitaka, jedan se novinar nije libio sugovornika, ranjenog vojnika, upitati kako je bilo kada je ubio prvog neprijatelja: „Čovječe! Prijatelju – nastavi pripovjedač uzdahnivši – tako kako smo se mi tu s Piemontezima borili, borili su se prije nekih 50.000 godina među sobom stanovnici špilja. Glasovi, koji su se čuli iz praska ručnih granata i muklih udaraca s kundacima, to nisu bili ljudski glasovi, to su bili poklici nepoznatih bića. Tada sam nenadano vidio u dolini pred našom grabom jednog bersaljera, gdje trči prema meni. Vidio sam kako mu oči bljesnuše, vidio sam, kako su mu usta bila zapjenjena, oćutio sam ubod u ruci i pao u popucane žice, među koje su mi se noge zaplele. Vidio sam ga, kad diže pušku s bodom, čuo sam kako je mrsio kroz zube: *Porco!* – ali dalje nije došao. Sigurno ga je više od mojih taneta prije pogodilo, ali ono, posljednje iz mog samokresa odaslao sam neobično jasnom sviješću, kao što ju čovjek ima u očigled neminovne smrti.“ Kada je ležao tamo, govornika je obuzelo čuvstvo pobjede odnosno „pobjede kakovih je u ovom ratu do sada malo bilo...“³⁰⁶ Ubijanje talijanskih vojnika bila je jedna stvar o kojoj je tisak imao dužnost pisati i slikovno prikazati zbog svojeg propagandnog efekta pa nećemo u većini slučajeva preko novinskih članaka doznati i drugu stranu priče tj. osjećaje i pacifistički stav austrougarskih vojnika prema neprijatelju koji se nije u suštini razlikovao od njih samih. Carlo Salsa, talijanski vojnik i veteran bojišta, rekao je jednom prilikom: „Da sam znao nešto o tom jadnom mladiću, da sam ga jednom čuo kako govori, da sam mogao pročitati pisma koja nosi blizu srca, samo bi se tada njegovo ubojstvo na ovakav način moglo smatrati zločinom.“³⁰⁷ Ipak, u tisku je izašao opis jednog događaja koji je prikazao zaraćene vojnike kao ljudska bića, a ne samo kao nemilosrdne strojeve sklone ubijanju. Austrougarski je poručnik nekom prilikom odlučio zauzeti neprijateljski jarak nakon bitke. Motivirala ga je i

³⁰⁵ „Kod branitelja Krna“, *Novosti*, br. 357., 23. prosinac 1915., str. 3.

³⁰⁶ „Junaci na Soči“, *Obzor*, br. 237., 14. kolovoz 1915., str. 2.

³⁰⁷ Thompson, 204.

odredba kojom se dodjeljuje novčana naknada za svaku donesenu neprijateljsku pušku. Stoga je odlučio sa svojim vodnikom izvidjeti taj jarak. Kretali su se sporo i oprezno te su opazili jednog vojnika koji je nakratko provirio glavu iz tog rova pa je vodnik krenuo obići jarak i doći Talijanu iza leđa. Kada mu je prišao, vodnik je uzviknuo *Arrenditi!* (predaj se), a neprijatelj se nije odupirao te mu je rekao: „Sada kada imam dosta toga, predajem se.“ Naime, talijanski je vojnik pošao samo pronaći svojeg brata te ga je našao u jarku mrtvoga i uzeo njegove stvari. Sat vremena kasnije, poručnik je naredio svojem vodu da pokupe talijanske puške te da pokopaju pale neprijatelje među kojima i spomenutog brata.³⁰⁸ Iako nije pisao o talijanskom bojištu, novinar njemačkog *Protestantenblatta* donosi jedan jasan tekst na ovu temu „koji opet dokazuje, koliko se mnogo razlikuje duh i mišljenje muževa u ratištu od duha mnogih „bojovnika“ kod kuće“. U dopisu piše: „Mi u ratištu, mi jedva znamo mrziti neprijatelja. Odviše dobro znademo, da su ljudi proti nama u neprijateljskim opkopima isto tako ljudi koji pate glad, žeđu, zebu ili se znoje, muči ih gamad, čeznu za domovinom, isto tako ljudi kao i mi, i ako naši francuski, dakle „neprijateljski“ stanodavci u Noyonu o francuskim vojnicima uvijek govore kao o našim „drugovima“, to nisu za pravo ni imali tako krivo.“³⁰⁹ Dovoljno je spomenuti sva ona božićna primirja koja su na licu mjesta sklopili zapovjednici pojedinih odsječaka fronte te razmjene darova, nogometne utakmice i „živi i pusti živjeti“ filozofiju vojnika koji su nastojali održati kakav takav privid normalnog života.

7.5. *Post proelium*

Kako su novinari pisali o vojsci i bojištu prije bitke i tijekom bitke, bilo je logično da se objave i reportaže o vojnicima iza bitke i izgledu bojišta nakon što se smanjio intenzitet borbi. Autor Siegfried Geyer prenio je u jednom članku dojmove s prve crte u jeku Bitke kod Asiaga: „Jedna ophodnja sakuplja zarobljenike. Sve je svršeno. Topništvo pomiče pravac svog gađanja dalje. Sanitet pobire po bojištu ranjene. Ovdje su umrli oni... Što je za juriša palo, leži sada ondje na ljetnom suncu na alpinskoj visočini. Na livadama, gdje su nekad mirno pasle na gorskoj paši dojne krave – leže sada na ohladnjelom bojištu nad mrtvim tjelesima neizreciva tuga. Ovdje leži fotografija nekog mladog talijanskog kapetana, koji je poginuo. Mlad je i svjež, kao proljetno jutro. Gdje je ta mladost sada? Pokopana je među stotinama razbijenih predmeta. Nestalo je je zauvijek. Među ručnim granatama leže dopisnice bojne pošte. Prva odmah počinje: „Caro figlio...“ čovjek ne čita dalje.“ Geyer zatim obilazi

³⁰⁸ „Dvie anekdote“, *Jutarnji List*, br. 1338., 11. prosinac 1915., str. 2.

³⁰⁹ „Riječ sa bojišta“, *Novosti*, br. 233., 21. kolovoz 1915., str. 3.

grobove palih vojnika, bunkere i susreće nekog slikara koji crta prizore s bojišnice te naposljetku sumira: „Ovdje gore na Costefinu sniva tužno bojište, sa razvaljenim topovima, razstreljanim kacigama, prelomljenim lopaticama, sa slikom mladog kapetana i bojno-poštanskim dopisnicama, koje su nosile posljednji majčin cjelov – cjelov smrti sinu na bojište...“³¹⁰ Drugi dopis nastao je od jednog sanitetskog časnika koji ih šalje *Hrvatskoj Kruni*. Krećući se bojištem naišao je na ranjenog Slovenca, koji ga je pozdravio: „Hvaljen budi Jesus Kristus.“ Hvata mi ruku. Poljubi je. Ruka ostane krvava. „Navieke, brate. Kako ti je?“ „Dobro.“ Blago tebi i duši ovoj, rekoh u sebi! Granata nije ostavila ljudskog obličja na njemu! Čovjeka hvata strava samo pogledati ga, gaće mu razgorjene. Rukavi posječeni. Uopće cijelo odijelo pošlo u krpice. Lice crno kao u Arapina od praha. Tu crninu oblijeva krv s lica. Dobiva i ona crnkastu boju. Kapa mu isto na više mjesta probušena. Tijelo na više mjesta ranjeno. Ali ozljede sve lake, svu svoju srdžbu iskalila prokleta granata na njegovu odijelu! On se smije. Dolazi i meni smijeh na usta ali ne od srca. Ajde rekoh, da se vidi i što bijelo na njemu! To su zubi. „Veselo! Ne boj se! Neće ti biti ništa“ rekoh. I penjem se dalje.“³¹¹ Dotični sanitetski časnik i Geyer kao da su invocirali vojvodu od Wellingtona čija je tvrdnja kroz njihove članke sada imala smisla: „Ništa osim izgubljene bitke ne može biti upola tako melankolično kao dobivena bitka.“

Niti mrtvi i ranjeni nisu s vremena na vrijeme imali mira. Objavljeno je bizarno uhićenje čak šezdeset dobrovoljnih članova Crvenog križa kod Mletaka koji su robijali ranjenike. Kod njih su nađene velike količine vrijednosnih predmeta, a kod petorice tih ljudi nađeno je u džepovima odsječenih prstiju mrtvacu na kojima se je jošte nalazilo prstenje, koje u brzini nisu mogli skinuti s ruku poginulih.³¹² No, to je bio samo izolirani slučaj na bojištu (ili jedini objavljeni) jer su ranjenici barem prvih ratnih godina dobivali adekvatnu pomoć i njegu. Razna su se skladišta prenamijenjena u bolničke svrhe, u kojima su se privremeno smještali ranjenici. Jedna je epizoda sa željezničkog kolodvora ilustrirala atmosferu prilikom transporta ranjenika: „Noć je. Upravo sada polazi vlak sa ranjenicima i ljudi nose na nosiljkama junake sa Doberdoba. Njihova lica pokazuju veliku samozataju. Bolničarke poput anđela polaze oko njih i prije nego što ih smještaju u teretna kola na svježu slamu, svakoga snabdijevaju jelom i pilom. Nude ih toplom juhom, kuhanim vinom, cigaretama, raznim pilom i pitaju, što žele. A oni podižu svoje umorne glave i gledaju svojim grozničavim očima,

³¹⁰ „Na talijanskom bojištu“, *Jutarnji List*, br. 1526., 20. lipanj 1916., str. 2.

³¹¹ „Hrvati i Slovenci u ratu s Talijanima“, *Jutarnji List*, br. 1171., 1. srpanj 1915., str. 2.

³¹² „Hijene bojišta“, *Jutarnji List*, br. 1299., 3. studeni 1915., str. 1.

piju, jedu i pišu svojima dopisnice.³¹³ Vojsci je čak na raspolaganju bio i bolnički vlak Malteškog reda „u kojemu je uređena potpuna bolnica, odnosno dvorana gdje se mogu izvoditi i najteže operacije, zatim kuhinje, kupaonice, spavaonice, jednom riječi, sve što je nužno i potrebno.“³¹⁴ Vijest je objavio *Ilustrovani list* pa je članak popraćen fotografijama bolničkih sestara, unutrašnjosti vlaka te ranjenim vojnicima koji kratae vrijeme kartajući se.

Uz opise i tijek bitaka, vjerojatno najvažniji zadatak austrougarskog tiska bio je približiti čitateljstvu onovremeni život njihovih vojnika i preseliti na papir barem dio dojmova koje su reporteri stekli prilikom posjeta bojišnici i u interakciji s pojedinim postrojbama. Novinarska je noga kročila od Krasa pa do Dolomita dajući nam uvid u vojnikovo slobodno vrijeme koje je on iskoristio za jelo, hranu, zabavu, šalu, čitanje novina i pisanje pisama kući pri čemu je svaki dan mogao biti njegov posljednji. Vojnici su, osim kroz borbene zadatke, kroz takvu socijalizaciju razvijali svoj specifični *esprit de corps* koji im je pomogao da zajedno prebrode ratne tegobe poput karakterno različitih likova Remarqueova romana. Uvjeti na bojištu su, kao i svugdje u Europi, bili surovi, ali su posebno u Alpama testirali granice ljudske izdržljivosti, ali i domišljatosti. Građevinski pothvati na obje su strane zadivili tadašnju javnost u istoj mjeri kao i suvremenike. Bunker, skloništa, časnicike prostorije, žičare, ceste uklesane u visoke litice i kaverne za teške strojnice pretvorile su svaki položaj u neprobojnu tvrđavu nastanjenu prokušanim vojnicima koji su odrasli na planinama. Iza vojnika, stajali su njihovi zapovjednici – generali, feldmaršali i sam vladar Austro-Ugarske. Svi su oni povremeno kretali na putovanja na frontu koja su bila praćena novinarima i fotografima, a sve u svrhu kako bi poduprli svoje trupe, podignuli im moral i izvršili inspeksijski nadzor bojišta te u javnosti ostavili dojam da njihovi vojnici nisu sami i zaboravljeni. Redoviti dolazak vlastitog zapovjednika na vojnikov položaj bio je sa stajališta vojne psihologije veliki motivacijski naboj i jačao je zajedništvo i koheziju postrojbe, a osobno se pobrinuti i razgovarati s pojedinim vojnikom davalo je pojedinom časniku auru očinske figure kod trupa. Opisi iscrpljujućih bitaka i kratkih okršaja s Talijanima iz pera reportera koji je svjedočio tom događaju trebali su ocrtavati jasnu sliku apsolutne austrougarske nadmoći i dominacije nad neiskusnim i neefikasnim neprijateljima. Krvave i brutalne borbe prsa o prsa i beskrupulozno bombardiranje protivničkih rovova čitatelju su bez cenzure prikazale svu surovost sukoba i paradoksalnu činjenicu da je to u jednu ruku bio amalgam modernog industrijskog rata golemih proporcija i srednjovjekovnog masovnog krvoprolića – samostrijeli, katapult, topuzi, sjekire, toljage i željezni oklopi našli su svoju

³¹³ „Iz bojeva na Soči“, *Obzor*, br. 241., 18. kolovoz 1915., str. 3.

³¹⁴ „Bolnički vlak Malteškog reda“, *Ilustrovani list*, br. 39., 25. rujana 1915., str. 918.

svrhu u rovovima uz ručne granate, strojnice, haubice, bojne plinove i bacače plamena. Naposljetku, prostor u medijima dobili su i ranjeni austrougarski vojnici, a idilični pogled na život ranjenog vojnika koji uživa u blagodatima u pozadini fronte nije se uvijek podudarao s činjenicama. Veliki priljev ozlijeđenih i *ad hoc* bolnice nisu garantirale prvoklasni tretman, a s odmakom rata i nestašicama osnovnih potrepština patila je i medicinska struka pa je standard s početka rata bilo teško održavati. Također, tretiranje rana zadobivenih na bojištu za moderne su doktore ponekad predstavljale nepoznanicu s obzirom da do tada nije bilo takvih primjera u praksi. Jedino što su mogli jest improvizirati i učiti na greškama.

8. SLOM AUSTROUGARSKE VOJSKE – VITTORIO VENETO

Potpuni slom austrougarske ljetne ofenzive definitivno je slomio kičmu vojsci, ali su njezine trupe ostale u dobroj mjeri i dalje lojalne. U srpnju su separatističke struje bile sve više nadomak svojim težnjama u državi što se odražavalo i na vojsku u Italiji koju je nacionalizam sve više nagrizao. Borbena snaga 56 stacioniranih divizija efektivno je spala na brojku od 37 divizija te je general von Straussenberg procijenio da se zemlja u ratu može jedva održati do kraja godine, a da će se vojska morati nakon toga pozabaviti s budućim unutarnjim previranjima. Samo šest mjeseci ranije, *Ilustrovani list* je pisao o povoljnom raspletu na bojištima: „Sve će tada raspoložive vojske s duge ruske fronte (od Sjevernog do Crnog mora!) biti prebačene na zapadno ratište, odnosno talijansko... Ako se još k tome uvaži, da će se naši i njemački zarobljenici vratiti iz Rusije, te kad se oporave moći također na frontu – sve je to, što će ne samo uznemiriti zapadne vlasti, već ako Bog da i što prije dovesti do posvemašnjeg mira. Prema tome će i na zapadnoj i na talijanskoj fronti biti još velike i krvave borbe, za koju je sadašnje razmjerno mirno stanje na tim frontama kao neki predznak.“³¹⁵ No, situacija se preokrenula u korist Antante. Na zapadu je Ludendorfov *Kaiserschlacht* doživio neuspjeh ispuhavši posljednje ljudske i materijalne rezerve njemačke armije. Težak poraz kod Druge bitke na Marni označio je kraj njegovoj zamisli da svim raspoloživim snagama probije neprijateljsku liniju, odvoji britanske od francuskih snaga, osakati njihovu opskrbnu mrežu te proglasi pobjedu u ratu. Sada je bio red na ofenzivi sila Antante koje su po prvi puta brojčano nadmašile njemačku pješadiju na bojnopolju i uz premoć u zrakoplovima i tenkovima krenule u svoju Stodnevnu ofenzivu. U isto je vrijeme Foch, vrhovni zapovjednik svih savezničkih četa izvršio pritisak na Diaza da potpomogne njihovu operaciju napadom na oslabljene i demoralizirane austrougarske snage.

No, Diaza je trebalo podulje vrijeme nagovarati da pokrene svoje trupe. Njegova se vojska i dalje oporavljala od Bitke na Piavi te je smatrao da još nije spreman za ofenzivu tako velikog opsega. Čak je i atmosfera u Italiji bila rezervirana. Tamošnji je tisak bio euforičan zbog nedavne pobjede, ali je ostao poprilično oprezan, vjerujući da Austro-Ugarska nije potrošila svoje borbene kapacitete. *Corriere della Sera* je čak išao toliko daleko da uplete i njemačke snage u potencijalnu ofenzivu. „Ta ofenziva bi se morala poduzeti uz pomoć Njemačke, koja će sada pomnožiti svoje sile i nastojanja da parira definitivni udarac Antantinih vlasti. Njemačka će po svojoj prilici pokušati da poduzme veliku ofenzivu protiv Italije, da tako oslabi i istisne iz borbe talijansku vojsku, pa da tako uzmogne upotrijebiti

³¹⁵ „Rat i mir“, *Ilustrovani list*, br. 2., 12. siječanj 1918., str. 22.

austro-ugarsku vojsku za konačnu veliku odluku na zapadu. Ova nije isključena nakon druge bitke na Marni. Njemačka, usprkos već učinjenih napora, bila bi u stanju da sudjeluje u jednoj austro-ugarskoj ofenzivi, tolikim brojem divizija, koji bi nadmašio brojčano talijansku vojsku.³¹⁶ *Secolo* je pak pisao: „Prva faza je zaključena. Austrija izlazi iz ove potučena i u svojoj vojničkoj oholosti potpuno ponižena.“ Novinar je kao i njegovi kolege svejedno bio oprezan pa je napomenuo da se „ne smije vjerovati, da je opasnost napadaja za talijansku vojsku već prešla.“³¹⁷ Čovjek ostaje začuđen talijanskom pasivnošću u tom razdoblju uzevši u obzir omjer snaga u korist Italije i saveznika. Zapanjuje stoga izvještaj milanskog dopisnika *Daily Telegrapha* u kojem govori o raspoloženju u Italiji „te naročito raspravlja pitanje, može li također i Italija očekivati pomoć od Amerike. Drži se, da je potrebna pomoć američkih četa, da se potuče podunavska monarhija.“ *Corriere della Sera* je dvojio o tome mogu li im Sjedinjene Države priteći u pomoć na što je novinar lista *Perseveranza* izrazio svoje čuđenje ustvrdivši da „znade na temelju točnog poznavanja, da američko vojno vodstvo uviđa veliko značenje talijanske fronte, te da je osvjedočeno, da najprije valja potući podunavsku monarhiju, da se razbije pangermanizam.“ I *Giornale d'Italia* je potvrdio da će američke pomoćne snage doći u Italiju u znatnom broju.³¹⁸ Usprkos tvrdnjama, američki je prioritet bio poraz Njemačkog Carstva. Kako su se njemačke armije povlačile i masovno predavale Francuzima, Britancima i Amerikancima, rastao je pritisak Orlanda na Diaza s obzirom da je bilo očito da će Njemačka uskoro kapitulirati. Za Talijane je od iznimne važnosti bilo ostvariti povoljan rezultat na bojištu kako bi stekli bolju pregovaračku poziciju na nadolazećoj mirovnoj konferenciji pa je Orlando jednostavno dao ultimatum vrhovnom zapovjedniku – ili će pokrenuti ofenzivu ili će on pronaći nekoga tko će to učiniti umjesto Diaza. Za napad je bio predviđen početak ili kraj listopada, a vremena je bilo sve manje. Kapitulacija Bugarske i Osmanskog Carstva u rujnu i njemačko i austrougarsko traženje primirja na temelju Wilsonovih 14 točaka prvog tjedna u desetom mjesecu alarmiralo je talijansku političku i vojnu elitu. Stoga je kao definitivni početak ofenzive zacrtan 24. listopad tj. na prvu godišnjicu katastrofe kod Kobarida.

Fokus napada bio je sektor na gornjoj i srednjoj Piave, a Diazov plan bio je probijanje linije između Sacilea i Vittorio Veneta kako bi razdvojio Borojevićevu Šestu i Petu armiju što bi posljedično učinilo austrougarske položaje na Monte Grappi i Asiagu neodrživima. Napad na Piavi predvodila je Osma armija, njezin desni bok štitila je mala talijansko-britanska

³¹⁶ „Mogućnost nove ofenzive protiv Italije“, *Novosti*, br. 213., 14. kolovoz 1918., str. 1.

³¹⁷ „Ententa slavi pobjedu na Piavi“, *Obzor*, br. 145., 3. srpanj 1918., str. 1.

³¹⁸ „Talijanske nade u američku pomoć“, *Novosti*, br. 232., 2. rujna 1918., str. 1.

Deseta armija pod zapovjedništvom lorda Cavana, a lijevi još manja talijansko-francuska Dvanaesta armija. Za prodor na Grappi bila je zadužena Četvrta armija. Ostale armije – Šesta na Asiagu, Sedma kod zapadnog Tirola i Treća na krajnjem jugu trebale su čekati rasplet situacije. Mnogo je toga ovisilo o rijeci pa je početak napada ipak prebačen na sektor Monte Grappe koji je dodatno pojačan te je Četvrta armija trebala probiti liniju i krenuti sjeverno prema dolini Brente i tako opkoliti austrougarske snage na Asiagu. Napad na Piavi odigrao bi se unutar 24 sata od tog napada.

Borojević je s druge strane imao dosta problema. Namjeravao je očuvati što više svojih snaga i povući se odakle je mogao pa kontranapadima nanovo osvojiti to područje. Moral je bio fragilan pa se bojao da bi na svako veće uzmicanje vojska reagirala raspadom. Trupama je također izdao priopćenje da se bore za „časni mir“, ali je privatno očekivao katastrofu pa je za svaki slučaj pripremio planove za opće povlačenje. U međuvremenu mu je sve više postrojbi otkazivalo poslušnost. Samo nekoliko sati prije početka bitke, nekoliko mađarskih jedinica odbilo je krenuti na frontu, a dvije bosanske satnije su se pobunile. Kako bi se stabilizirala situacija, intervenirao je i car Karlo izdajući sredinom listopada manifest koji je prenio tisak: „Odlučio sam da izvedem ovo djelo uz slobodno sudjelovanje Mojih naroda u duhu onih načela što su ih savezničke monarhije usvojile u svojoj mirovnoj ponudi. Austrija ima da prema volji svojih naroda postane savezna država u kojoj svako pleme na svojem selištu tvori svoju vlastitu državnu zajednicu.“³¹⁹ Ali već je bilo prekasno. Nije bilo moguće uvesti reda u monarhiju čiji opstanak na političkoj karti više nitko nije smatrao realnim. U znaku totalnog bankrota, habsburški je režim zadržao samo djelić kontrole tako što je iskorištavao neprijateljstva svojih naroda u svojem fragmentiranom društvu. Sigurnosne snage su namjerno odaslane u regije koje su im strane, gdje nisu mogle komunicirati s pučanstvom i gdje su često bile neprijateljski raspoložene prema lokalnom stanovništvu. Mađarski vojnici stražarili su nad Česima, a češki vojnici su održavali red u Mađarskoj. Austrijski Nijemci su nadgledali Slovence i Poljake, Bosanci Nijemce, a Poljaci Rutene. Carstvo je konačno postalo ono za što su ga neprijatelji dugo i nepravedno optuživali: tamnica naroda.³²⁰

Nije bilo iznenađenja za austrougarske snage gdje će napad početi budući da je danima trajalo bombardiranje Monte Grappe, a Četvrta je armija zatim šest dana bezuspješno pokušavala na tom sektoru probiti liniju pretrpjevši 25 tisuća žrtava. Na dan početka ofenzive pala je i obilna kiša pa je za 48 sati odgođen napad Osme armije na Piavi. Dva dana kasnije,

³¹⁹ „Manifest cara i kralja Karla“, *Novosti*, br. 278., 18. listopad 1918., str. 1.

³²⁰ Watson, 539-540.

austrougarski je tisak očajnički pisao da „mirovna ponuda središnjih vlasti nije spriječila naše neprijatelje na jugozapadu da nametnu novih krvavih žrtava našim i svojim vojskama.³²¹ Istoga je dana samo lord Cavanu i Desetoj armiji pošlo za rukom forsirati Piave i uspostaviti mostobran. Osmu i Dvanaestu armiju su također prešle preko, ali su im nabujala rijeka i neprijateljska artiljerija neutralizirale pontone te su zaustavljeni na mjestu pa je inicijativa potpuno prešla u ruke englesko-talijanske armije kojoj su poslana dodatna pojačanja. Sama pojava engleskih vojnika na bojišnici je izazvala paniku kod austrougarskih trupa koje su se dale u bijeg ili su se masovno predavale. Usprkos svemu, tisak je čitateljima poručivao da je vojska odbila talijanske napade, ali samo u Tirolu, dok se praktički u drugi plan gurala borba na Piavi. U *Jutarnjem Listu* je jedan izvještaj pisao: „Na zaravanku Sedam Općina jučer je opet neprijatelj poduzeo više jakih djelomičnih navala, što smo ih sve u boju izbliza ili u protunavali suzbili. Daljnji su se navalni pokušaji izjalovili već u našoj obrambenoj vatri.“ O bojištu na Piavi rečeno je samo da su engleske snage potisnule austrougarske postrojbe na drugi kraj otoka Piave Papadopoli.³²² Nije nedostajalo niti patetične retorike pri opisu domaćih trupa: „Djela naših četa ni u čem ne zaostaju za najvećim junaštvima prijašnjih bitaka. Svi naši narodi, kojih radost i žalost bez razlike danas ovisi o događajima na fronti, neka zato iskažu ovim junacima doličnu zahvalu!“³²³ Drugi je izvještaj pisao da je „držanje naših hrabrih četa bilo uzvišeno nad svaku hvalu.“³²⁴ Dva dana kasnije, u *Novostima* nakon više od četiri godine više neće pisati izvješće „našeg glavnog stana“ nego „austro-ugarskog glavnog stana.“

U međuvremenu, Karlo je opet izašao u medije izdajući zapovijed vojsci i mornarici apelirajući na njihovu vojničku dužnost i čežnju za mirom: „Dan koji će Vam donijeti povratak u domove i mir se približava. Dužnosti, koje imate još do onog časa ispunjavati, su osobito teške. Vojničke sposobnosti, Vaša uvidavnost i požrtvornost odlučuje danas više o budućnosti svih naroda monarhije nego li ikada prije.“³²⁵ No, Borojević je već tada svojoj komandi poručio da slabi otpor ne-njemačkih jedinica i povećava se broj pobuna, a javljeno mu je da je vlada zatražila primirje na temelju Wilsonovih točaka. Kako su se Talijani približavali svojim ciljevima (Vittorio Veneto i Sacile), Borojević je, kako bi zaštitio Šestu armiju, poslao četiri divizije (jedna je odbila) na rijeku Monticano. Također je povukao i Petu armiju na tu rijeku gdje je Austro-Ugarska pružila posljednji odlučujući otpor. Lord Cavan

³²¹ „Izvješće našeg glavnog stana“, *Novosti*, br. 286., 26. listopada 1918., str. 1.

³²² „Srbi ušli u Kragujevac i Jagodinu. – Talijanska ofenziva“, *Jutarnji List*, br. 2481., 28. listopada 1918., str. 1.

³²³ „Navala Antante na talijanskoj fronti u velikom stilu“, *Novosti*, br. 288., 28. listopada 1918., str. 1.

³²⁴ „Austrougarske se čete povukle na Kragujevac. – Žestoke navale Talijana“, *Jutarnji List*, br. 2480., 27.

listopad 1918., str. 6.

³²⁵ „Zapovijed kralja vojsci i mornarici“, *Novosti*, br. 288., 28. listopada 1918., str. 1.

napao je liniju na Monticanu i 29. listopada tj. unutar jednog dana uspio utišati austrougarske strojnice i destabilizirati njihovu frontu. Borojević je povukao svoje snage na rijeku Livenzu i javio vrhovnoj komandi da javi Talijanima da će se povući iza predratnih granica, a von Straussenberg mu je dao odobrenje, priznajući usput da je gotovo s vojskom u Italiji. Austrougarski glavni stožer priopćio je da „u skladu s našom odlukom, koju smo ponovno izrazili, da sklopimo primirje i mir, koje će učiniti kraj hrvanju naroda, naše će čete, koje se bore na talijanskom tlu, isprazniti zaposjednuto područje.”³²⁶ Naslov na prvoj strani čak je priopćio javnosti da je austro-ugarska fronta u Italiji probijena. Kao što je procijenila Diazova obavještajna služba, habsburška vojska bila je prazna ljuska koja je implodirala pod naletom ofenzive.³²⁷ Talijanima se naravno nije žurilo primiti austrougarsku delegaciju i pregovarati o uvjetima predaje sve dok su njihove snage napredovale na bojištu. O tome je nekoliko riječi posvećeno u *Novostima*. Govorilo se o odluci da se prekinu ratne operacije i krene u pregovore, ali je talijanska strana odugovlačila s primanjem austrougarskog vojnog izaslanstva te se u članku kaže da „ako se unatoč tomu na talijanskom ratištu nastavljaju ratne strahote, mora se krivnja i odgovornost svaliti jedino na naše neprijatelje.”³²⁸ To i je bila istina jer je Pietro Badoglio tek 2. studenog predao zahtjeve austrougarskoj strani, a oni su glasili sljedeće: austrougarske snage moraju smjesta prestati s borbama; imperijalna vojska se mora reducirati na 20 divizija i predati polovicu svoje artiljerije; sva okupirana područja (koja odgovaraju onima iz Londonskog ugovora) moraju se evakuirati unutar roka koji odrede Saveznici; sve njemačke snage moraju napustiti carstvo u roku od 15 dana; svi saveznički ratni zarobljenici moraju smjesta biti oslobođeni; Saveznici moraju na raspolaganju imati cijelu transportnu infrastrukturu carstva. Uvjeti nisu bili otvoreni za pregovaranje i Austro-Ugarska je imala vremena do ponoći 3. studenog za prihvaćanje.³²⁹

No, austrougarska strana nije bila svjesna talijanske odredbe da primirje stupa na snagu tek nakon 24 sata kako bi njihove jedinice na prvoj crti bile pravovremeno obaviještene. Ta diskrepancija bila je katastrofalna za austrougarske snage koje su prekinule s daljnjim borbama vjerujući da je rat gotov te da idu kući. Umjesto toga, vojnici su bili zbunjeni kada su se odjednom našli u zarobljeništvu. Talijanska je vojska u tom roku namjeravala okupirati što je više teritorija kako bi ostvarila što veću dividendu za pregovaračkim stolom. Pretrpani torpedni čamci poslani su da okupiraju otoke i primorske

³²⁶ „Izvješće austro-ugarskog glavnog stana“, *Novosti*, br. 291., 31. listopad 1918., str. 1.

³²⁷ Stevenson, 702.

³²⁸ „Austrijsko vrhovno zapovjedništvo pregovara sa tal. vojnim vodstvom“ *Novosti*, br. 292., 1. studeni 1918., str. 1.

³²⁹ Thompson, 362-363.

gradove – Pula, Šibenik i Zadar okupirani su sa šačicom vojnika. Talijanski je razarač, vođen austrougarskim časnikom talijanske nacionalnosti (kako bi izbjegao minska polja) uplovio u Trst u popodnevnim satima 3. studenog. Grad je konačno bio u talijanskim rukama.

U kontinentalnoj je Hrvatskoj vladala euforija zbog proglašenja nezavisnosti Države SHS, a skupine hrvatskih trupa vraćale su se s fronte u novu domovinu. Jedan je novinski članak govorio o tome kako se transport od 100 vojnika koji je bio pričuva na talijanskoj bojišnici vratio zbog aktualnih događaja u Zagreb gdje im je priređen svečani doček. Vojnici su se zatim stavili pod komandu nove države. „Uz svirku glazbe, pjevanje, klicanje, odoše vojnici u Rudolfovu vojarnu, gdje su bili lijepo i srdačno dočekani od svojih drugova. I mi im kličemo: dobro nam došli junaci. Pokoravajte se Narodnom Vijeću, branite i čuvajte lijepu našu domovinu.“³³⁰ S obzirom da je Država SHS imala problem s dezerterima koji su pljačkali ruralna područja i vojnicima drugih novonastalih država koji su se povlačili preko njezina teritorija, povjerenik za obranu Mate Drinković izdao je proglas za narodnu mobilizaciju. U uvodu je rekao kako se vojska bivše Austro-Ugarske vraća sa talijanskog bojišta ogladnjela i u neredu te da je „naša domovina izvrgnuta velikoj pogibiji i osveti razjarenih Mađara i Nijemaca. Sveta je dužnost svakog sina naše domovine da obrani od propasti svoju ljubljenu državu, koja se u mukama rađa.“ Na kraju još jednom napominje vojnicima da se „ne radi ovdje o nikakvom osvajačkom ratu, nego se mora bezuvjetno zakrčiti put u našu domovinu razasutim ruljama Mađara i Nijemaca. To je dužnost svakog Slovenca, Hrvata i Srbina.“³³¹ Tragedija svega toga jest da su trupe, koje su se godinama zajedno borile protiv Talijana, sada postale međusobni neprijatelji.

Bitka kod Vittorio Veneta bila je bitka koja je prema mišljenju Talijana u potpunosti iskupila katastrofu kod Kobarida godinu dana ranije. Bila je to pobjeda za koju su Talijani vjerovali da su izvojevali potpuno sami pri čemu se ignorirala ključna uloga lorda Cavana i britanskih divizija koje su stvarni uzrok proboja fronte. Dok su talijanske snage ginule u gomilama na Monte Grappi i bile prikovane na Piavi, njegova je Deseta armija slomila otpor na toj rijeci i na Monticanu ubrzavši kolaps austrougarske imperijalne vojske. Diazov proglas o pobjedi bio je štovan kao Sveto pismo te je bio sveprisutan u državnim institucijama, školama i vojnim barakama – ništa se u tom tekstu nije propitalo. Primirje potpisano u Villi Giusti trebalo je okončati krvoproliće na bojišnici, ali su stotine tisuća austrougarskih vojnika završile na prevaru u zarobljeništvu u Italiji gdje ih je pučanstvo tretiralo kao kriminalce. Ništa bolje nisu prošli niti talijanski zarobljenici koji su se nakon dugo vremena vraćali

³³⁰ „Povratak naših vojnika sa bojišta“, *Novosti*, br. 293., 2. studeni 1918., str. 2.

³³¹ „Narodna mobilizacija“, *Jutarnji List*, br. 2489., 2. studeni 1918., str. 1.

svojim kućama. Umjesto veselja na željezničkim kolodvorima, dočekali su ih vojnici s uperenim bajunetama pa je većina njih završila u zatvoru i na ispitivanjima. Naposljetku, osvrnimo se i na domaći tisak koji je već nakon propasti Bitke na Piavi djelovao apatično prema događajima na talijanskom bojištu. Naslovnice su u tom razdoblju zauzimali aktualni politički događaji u državi i sudbonosne borbe na zapadnoj bojišnici. I tisku je vjerojatno bilo jasno da se bliži kraj Centralnim silama zbog učestalih vijesti o povlačenju njemačkih snaga pred naletima Antante. Ono što se također događalo jest činjenica da su novine sve više poprimale nacionalistički karakter. Vijesti o narodnim manifestacijama i indiferentnost prema događajima na talijanskom bojištu uzimali su sve više maha. *Ilustrovani list* je primjerice sasvim prestao izvještavati o talijanskom bojištu još tijekom Bitke na Piavi koju je popratio samo s nekoliko slika iz ofenzive, a nedavno ismijavan Wilson postao je u očima tog lista „Osloboditelj Wilson“. Novine su također prilikom izvještavanja bitke promijenile ton gdje se više ne bore „naše“ čete nego „njihove“ odnosno austrougarske, a fokus je prebačen na događaje oko formiranja nove države, općenarodno slavlje zbog proglašenja neovisnosti i borbu s drugim tj. važnijim problemima s kojima je Država SHS bila suočena u tadašnjoj političkoj klimi – talijanske teritorijalne pretenzije i odnos s Kraljevinom Srbijom.

ZAKLJUČAK

Nedugo nakon potpisivanja primirja na Villi Giusti, Njemačko Carstvo potpisalo je 11. studenog 1918. u Compiègneu svoju predaju čime je označen kraj jednom od najvećih sukoba u ljudskoj povijesti. Milijuni vojnika su poginuli tijekom 4 godine rata, a jedan dio njih ostavio je svoje kosti na mnogobrojnim grobovima talijanskog bojišta. Na talijanskoj je strani smrtno stradalo oko 660 tisuća vojnika dok je austrougarska strana izgubila oko 400 tisuća ljudi, a ako tome pridodamo ranjene, nestale i zarobljene, brojka se penje iznad 4 milijuna. Na samom bojištu, dvije su se sile borile s različitim ciljem – Talijani zbog uvećanja svojeg mladog imperija, a Austro-Ugarska zbog očuvanja svojeg starog carstva. Samo je jedna strana izašla kako pobjednik iako je, realno gledajući, precijenila svoju snagu i zapravo završila nezadovoljna kompletnim ishodom...gubitnik u Antantinom taboru *par excellence*. Ta je činjenica izrodila niz problema na političkoj karti Europe jer neispunjenje Londonskog ugovora nije opravdalo tako velike žrtve talijanskog naroda što je posljedično dovelo do uspona fašizma koji je iz bojišta na Soči napravio nacionalni mit.

Poraz u ratu označio je pak kraj za Austro-Ugarsku Monarhiju koja je nakon toliko stoljeća nestala sa europske političke scene na kojoj je ostavila toliko traga. Na njezinom mjestu nastao je niz nacionalnih država koje su momentalno bile spremne na nove međusobne sukobe zbog teritorijalnih pretenzija. Stari je režim utrošio toliko vremena i snage na borbu protiv nacionalizma posljednjih desetljeća da je s određene perspektive neuobičajen potez bio što je za borbu protiv Talijana upravo karta nacionalizma igrala važnu ulogu. S propagandne perspektive potpuno je jasna dotična odluka vrhovnog vodstva koje se tada našlo u nezavidnoj situaciji. Neuspjeh oko osvajanja Srbije i gubitak Galicije od strane Rusije bio je velik udarac na moral trupa, a otvaranje treće fronte već je tada predstavljalo kritično opterećenje oružanih snaga. Propagandna je mašinerija zato prvenstveno iskoristila činjenicu da će pobjedom u ratu izdajnička Italija Londonskim ugovorom steći krajeve naseljene Slovencima, Hrvatima i Srbima s ciljem da razjari ta tri naroda i potakne ih u borbi za očuvanje svojih krajeva. U novinama zato već prvih mjeseci rata možemo naći mnoge članke čiji karakter sadržaja možemo iščitati već iz naslova (npr. *Hrvati i Slovenci u ratu s Talijanima* i *Talijani naši najveći neprijatelji*).

Osim nacionalizmom, tisak se koristio i drugim sredstvima u svojoj propagandi. Niz antitalijanskih članaka trebao je obezvrijediti i ismijati novog neprijatelja pa su se novine dotakle niza različitih tema. Pod udarom se našla talijanska vojska zbog svojeg neuspjeha da ostvari svoj plan svršetka rata kroz nekoliko mjeseci, ali i zbog svoje taktike i metoda koje su

joj priuštile velikih žrtava. Iako se čini nepravednim što se u tisku vrijeđa talijanskog vojnika čiji je učinak u borbi bio posljedica doktrine, obuke i dostupne opreme, iz pojedinih se članaka moglo zaključiti da su talijanski vojnici bezvrijedni i neskloni ratu pa zato ginu u gomilama, predaju se u masama ili ne znaju baratati oružjem te jedva čekaju zarobljeništvo i odmak od ratne zbilje. Naglašavana je činjenica da su Talijani imali najviše vremena da se pripreme za moderni rat i nauče iz prve ruke od svojih vojnih promatrača na zapadnoj fronti o svim problemima rovovskog rata. Talijanski je narod okarakteriziran kao narod spletkara i kukavica jer je napao svoju dojučerašnju saveznicu s leđa te pritom šalje kolonijalne trupe da se bore za njih. Pisalo se da je novac bio glavni motivator kraljevog pristanka na objavu rata, a isto je potaknulo D'Annunzija da rigidno brani tu objavu. Čitatelj je stoga talijansku vojsku vidio ne kao borbenu silu, već kao skupinu amatera, a talijanski narod i njegove vođe kao marionete stranih sila koje nisu vrijedne ikakvog respekta.

S druge strane, austrougarski vojnici pokupili su očekivano sve zasluge od novinara. Mnoštvo članaka u kojima se opisuje idilična svakodnevica ostavila je dojam da vojnici uživaju u izobilju hrane i pića, a nadljudski naponi i fizički rad u Alpama te opisi u kojima vojnici dominiraju bojnim poljem zaogrnuti su austrougarske trupe u plašt nepobjedivosti. Nadalje, valja primijetiti da su svi članci koji se tiču njihova života u rovovima pisani u onim razdobljima kada su uvjeti još bili podnošljivi tj. kada su vojnici dnevno dobivali dovoljno hrane. Iako je Austro-Ugarska bila pretežito agrarna zemlja, već krajem 1916. pojavile su se prve epidemije gladi zbog lošeg rukovođenja isporukom živežnih namirnica, ali i zbog gubitka plodne Galicije koja je pokrivala dobar dio austrougarske potražnje. Zato su praktički svi članci gdje se opisuje vojnička svakodnevica obilježena jelom i pićem napisani 1915. i 1916. godine.

Što se tiče odstupanja od povijesnih činjenica, mogu zaključiti da se na novinskim stranicama našlo podosta pogrešnih informacija vezanih za pojedine bitke. Članci hrvatskog tiska bili su u većini slučajeva istiniti s obzirom da je austrougarska vojska (izuzev tri velike bitke) pobjeđivala Talijane pa nije bilo toliko potrebno lagati pučanstvu. Tajile su se bitne i iznimno delikatne informacije koje bi u slučaju objavljivanja zasigurno imale negativnog efekta kod civilnog stanovništva. Već u drugoj sočanskoj bitci prešutila se činjenica da su talijanske snage pretrpjele manje žrtava od austrougarske vojske pa se u tisku lukavo spominje broj ukupnih žrtava kroz prva dva mjeseca ratovanja koji ide u prilog domaćim trupama. Prvi poraz austrougarske vojske u šestoj sočanskoj bitci bio je zapravo i prvi veliki primjer kako je tisak manipulirao stanjem na terenu. Nonšalantno se ignorirala činjenica da je talijansko topništvo pomelo njihove prednje linije prvog dana i zauzelo bitne točke na prvoj

crti, a kada su Talijani nastavili nezaustavljivo napredovati, jednostavno je vlasništvo nad tim osvojenim terenom i dalje u tisku pripisivano austrougarskoj strani. Kada je pala Gorica i kada više nije bilo moguće držati to pod tepihom, nastao je niz apologetskih članaka u kojem se brani „strateško povlačenje“ iz grada za koji se zatim tvrdilo da nije uopće bio od ikakvog značaja za obranu fronte. U tu se svrhu tiskaju i članci iz talijanskih tiskovina koji potvrđuju to mišljenje.

Prilikom austrougarskih ofenziva, hrvatski je tisak vrvio senzacionalističkim naslovima i ovisno o tijeku bitke, izvrtao činjenice. Tijekom Bitke kod Asiaga glavna tema novina bila je kažnjavanje Italije za počinjenu izdaju, onemogućavanje proslave njihove godišnjice ulaska u rat i tvrdnja da su austrougarske trupe u samo nekoliko dana osvojile više teritorija nego Talijani u posljednjih godinu dana (što nije niti približno bilo istinito). Kada su se trupe već iscrpile i kada su Talijani pokrenuli svoj protunapad, tisak je bio taj koji je morao pravdati zastoj tj. prekid ofenzive i kao razlog pritom samo naveo dobrovoljno skraćivanje fronte. Tijekom ofenzive od Kobarida nije bila potrebna ista intervencija kao i kod kažnjeničke ekspedicije jer su trupe besprijeckorno napredovale i osakatile talijansku vojsku.

Posljednja austrougarska ofenziva bila je po mojem mišljenju i najkontroverznija. Najprije je tisak pravdao vrhovnu komandu što je toliko čekala da otpočne s ofenzivom napisavši da vojno vodstvo najbolje zna kada krenuti u napad. No, vrhovna komanda nije imala izbora jer su vojsku između ostaloga kočile mnogobrojne logističke zapreke – municija i ostale zalihe nisu se mogle transportirati do bojišnice, a trupe su bile pothranjene. Također, ofenziva je pokrenuta samo zbog carevog obećanja Wilhelmu iako je Borojević osobno tražio odgodu zbog efikasnije pripreme, a najbolje mu je odgovarala opcija gdje bi se očuvala vojna snaga za potrebe održavanja reda u zemlji. Nadalje, austrougarska vojska napala je istovremeno na Tirolu i na Piavi umanjivši tako svoje šanse za uspjeh. Na Tirolu je Conrad već nakon prvog dana povlačio svoje trupe izgubivši značajan dio svojih topova. Njegov se neuspjeh pravdao viješću jednog milanskog dopisnika da su Talijani očekivali napad na tom sektoru (kao što su definitivno očekivali i na Piavi) pa su tamo smjestili znatne snage, a da su na zapravo Piavi bili iznenađeni. Prava krivica je ležala u samom planu Conrada koji je (ironije li) bio taj koji je imao efekt iznenađenja na sektoru zbog guste magle. Zato je tisak ubrzo izjavio da konačna odluka bitke zapravo ne leži u brdima nego na rijeci kod Borojevićevih trupa. Pravdalo se i zatišje austrougarskog topništva pod izlikom da se tako skrivaju od talijanskih izvidnica dok je razlog ležao u činjenici da se granate nisu mogle transportirati do topova zbog istrošene infrastrukture. Budući da se bližio poraz, objavljena je vijest iz stranih novina gdje se tvrdi da je ta bitka samo trebala odvući što više talijanskih

trupa sa zapadne bojišnice i pokazati jedinstvenost fronte Centralnih sila – pobjeda nije bila važna. Na kraju je tisak morao objasniti čitateljstvu i razloge napuštanja svih položaja pa je glavni krivac bila nabujala rijeka Piave zbog koje se vojnici nisu mogli adekvatno opskrbljivati. Običnim ljudima nije rečeno da je ofenziva otpočeta bila osuđena na propast.

Uzevši sve u obzir, kao svojevrsni epilog cijeloga rada, osjećam se dužnim navesti da materija, koju sam koristio prilikom pisanja, predstavlja samo mali dio onoga što bih sa sigurnošću mogao nazvati golemim rezervoarom zanimljivih i korisnih, ali ponajprije krucijalnih informacija za istraživanje jednog bitnog, ali zaboravljenog dijela hrvatske povijesti. Tiskovine koje sam pregledavao sadržavale su nepregledni niz podataka od kojih jedan dobar dio nije dospio u ovaj diplomski rad prvenstveno iz razloga što je bilo nemoguće te podatke kvalitetno ukomponirati u već ranije zacrtani sadržaj. Nadalje, ovaj je rad produkt samo četiriju novinska naslova, a po mnogim arhivima diljem zemlje leže mnogi brojevi poznatijih i manje poznatijih zavičajnih tiskovina koje potencijalno sadrže važne detalje o hrvatskim zemljama iz razdoblja Prvog svjetskog rata. Također, razne humanitarne i radne akcije, mnogobrojne izložbe ratne tematike, vojnička pisma, reportaže o zrakoplovnim asovima, neobični oglasi, gospodarska pitanja te racionalizacija hrane čine samo jedan dio informacija na koje sam naišao, a ako svemu tome dodamo izvještaje i članke s talijanskog bojišta te pridružimo one s istočnog i balkanskog bojišta, mogućnosti za znanstvena istraživanja višestruko se umnažaju. Stoga bih za kraj ponovio isto što sam rekao u uvodu ovog rada, a to je da se hrvatska historiografija nažalost nije dovoljno okrenula prema proučavanju Velikog rata, što je praksa za koju se iskreno nadam da će se u skorašnje vrijeme definitivno promijeniti.

LITERATURA

Novine:

Ilustrovani list (Zagreb), 1915-1918.

Jutarnji List (Zagreb), 1915-1918.

Novosti (Zagreb), 1915-1918.

Obzor (Zagreb), 1915-1918.

Knjige:

Borojević, Svetozar. *O ratu protiv Italije od feldmaršala Borojevića*. Ljubljana: Adriaticus, 1923.

Macdonald, John i Željko Cimprić. *Caporetto and the Isonzo Campaign: The Italian Front 1915-1918*. Barnsley: Pen & Sword Military, 2015.

Stevenson, David. *1914-1918.: Povijest Prvog svjetskog rata*. Zagreb: Fraktura, 2014.

Thompson, Mark. *The White War: Life and Death on the Italian Front 1915-1919*. New York: Basic Books, 2010.

Watson, Alexander. *Ring of Steel: Germany and Austria-Hungary at War, 1914-1918*. London: Penguin Books, 2015.